

M. T. CICERONIS ORATIO.

PRO MARCO MARCELLO.

Habita est Anno V. C. 707, ante Christum 43.
Julio Cæsare primùm, & M. Æmilio Lepido
tertiùm Consulibus.

ARGUMENTUM Totius Orationis.

M. Marcellus gesto consulatu & virtute clarus, civilique bello, Pompejum secutus, in agris pharsalicis victus est. Cum ad Cæsarem victorem impetrandæ veniæ causâ, supplex ire nollet, Mitylenas, urbem à belli suspicione remotam secontulit, nullo in patriam revertendi studio. At Frater ejus C. Marcellus abjiciens sese ad pedes Cæsaris, atque universus senatus consurgens veniâ impetravit. Cicero, qui statuerat in perpetuum tacere, non potuit non gratias agere Cæsari pro tanta magnitudine animi & clementia.

QUÆSTIO. STYLUS.

Quæstio hujus orationis est in genere demonstrativo; an non maximè laudanda sit Cæsaris Clementia ob restitutum Marcellum.

Stylus elegans, concinnus, temperato (quod mirè delectet Cæsarem) orationis flumine.

EXORDIUM.

Ducitur à Clementia Cæsaris, quæ Ciceronem diutius filere non patitur, quòd restituto Marcello, & oratori vox, & senatui auctoritas, maximâ omnium lætitiâ, restituta sit. N. 1. 2. 3.

A

PROPO.

(2)
PROPOSITIO.

Laudanda est quàm maximè Cæsaris clementia ob restitutum hodie Marcellum simulque senatum N. 4.

ARGUMENTUM.

Quia hoc maximè gloriosum est Cæsari.

CONFIRMATIO.

Nititur hoc Enthymate; Cæsar Majorem ex restituto Marcello simulque senatu, quàm ex omnibus victoriis, laudem est consecutus, ergo maximè gloriosum est Cæsari, restituisse Marcellum simulque senatum. Antecedens probatur quatuor Argumentis.

1. Magnæ sunt victoriæ ac bellicæ laudes Cæsaris; quæ tamen communicandæ sunt multis causis adjuvantibus, præsertim fortunæ: at sola laus hodiernæ clementiæ propria est unius Cæsaris. N. 5.
2. Non fuit difficile Cæsari innumeras gentes vincere: hosti verò parcere atque iracundiam cohibere, hæc virtus ardua & laus maxima Cæsaris. N. 8.
3. Cæsar hætenus victores vicit: at hodie (quod est incredibile: seipsum seu ipsam victoriã vicit. N. 12.
4. Cæsar seipsum & victoriã vicit, pacis studio & moderatione victoriæ, quando bonos viros, errore magis quàm culpã lapsos victor non ferox conservavit. N. 13.

CONSEQUENS ENTHYMEMATIS.

Ergo maximè gloriosum est Cæsari, restituisse Marcellum simulque senatum. N. 19.

CONFUTATIO.

Duas continet partes, nimirum querelam, ac dictum quoddam Cæsaris.

Questus fuerat Cæsar, suspicari se ac metuere insidias.

aias. Id Cicero diluit hac Argumentatione: Nec à
Cæsarianis nec à Pompejanis timendæ sunt Cæsari
infidiæ: Non à Cæsarianis; quia hi, ipso duce,
summa consecuti sunt. N. 27. Non à Pompeja-
nis; qui, acceptâ præter omnium spem salute om-
nes sunt amicissimi. N. 23. Ergo Cæsari timendum
non est.

2. Dixerat Cæsar, se sat diu naturæ & gloriæ vixisse.
Refellit dictum Cicero, Quòd non solum nobis, sed
& patriæ nativissimus, atque æternitati vivere oportet.
N. 26.

EPILOGUS.

Continet iteratam gratiarum actionem, summamq;
latitiam ob restitutum Marcellum simulque sena-
tum. N. 34.

Dluturni silentii, P. C. quò erant his temporibus
usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim
verecundiâ, sineni hodiernus dies attulit: idemque
initium, quæ vellem, quæq; sentirem, meo pristino mo-
re dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusita-
tam inauditamque clementiam, tantum in summa po-
testate rerum omnium modum, tam denique incredibi-
lem sapientiam, ac penè Divinam, tacitus nullo modo
præterire possum. † M. enim Marcello vobis, P. C.
Reique pub. reddito; non solum illius, sed meam etiam
vocem, & auctoritatem, & vobis, & reip. conservatam
ac restitutam puto. Dolebam enim, P. C. ac vehemen-
ter angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem
causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna;
nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam,
versari me in vestro veteri curriculo, illo amula atque

imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. Ergo & mihi mea pristina vita consuetudinem, C. Caesar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni rep. sperandum, 3. quasi signum aliquod sustulisti. † Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paulò antè in omnibus, cum M. Marcellum senatui, populoque Rom. & Reip. concessisti, commemoratis præsertim etiã offensionibus, te auctoritatẽ hujus ordinis, dignitatẽq; reip. tuis vel doloribus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidẽ fructũ omnis ante acta vita hodierno die maximũ cepit, cum summo consensu senatũs, tum præterea iudicio tuo gravissimo, & maximo. Ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est verè fortunatus ille, cuius ex salutẽ non minor pene ad omnes, quàm ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. † Quod ei quidem meritò, atque optimo iure conrigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præstantior? Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare, C. Caesar, res tuas gestas possit. Tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tuã, nullam in his esse iandem ampliorem, 5. quàm eam, quam hodierno die consecutus es. † Soleo sæpè ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus: omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis, nec contentionum magnitudine, nec numero præriorum, nec varitate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec verò dis-

*junctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse
 peragrari, quam tuis, non dicam cursibus, sed victoriis
 illustrate sunt. † Quae quidem ego nisi ita magna esse 6.
 fatear, ut ea vix cujusquam mens, aut cogitatio cape-
 re possit, amens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam
 bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easq;
 detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne
 propria sint imperatorum: Et certe in armis militum
 virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes,
 comearius, multum juvant: maximam vero partem
 quasi suo jure fortuna sibi vendicat, Et quicquid est pro-
 sperè gestum, id pene omne ducit suum. † At verò hu- 7.
 jus gloria C. Caesar, quam es paulò ante adeptus, socium
 habes neminem: totum hoc, quantumcunque est, quod
 certe maximum est, totum est, inquam, tuum: nihil
 sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors,
 nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum huma-
 narum domina, fortuna, in istius se societatem gloriae
 non offert: tibi cedit, tuam esse totam Et propriam
 fatetur: nunquam enim temeritas cum sapientia com-
 miscetur, nec ad consilium casus admittitur. † Domu- 8.
 isti gentes immanitate barbaras, multitudine innu-
 merabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abun-
 dantes: sed tamen ea vicisti, quae Et naturam, Et con-
 ditionem, ut vinci possent, habebant: Nulla est enim
 tanta vis, tanta copia, quae non ferro ac viribus de-
 bilitari frangiue possit. Verùm animum vincere, ira-
 cundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium
 nobilitate, ingenio, virtute praestantem, non modo
 extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristi-
 nam dignitatem, haec qui faciat, non ego eum cum sum-
 mis viris comparo, sed simillimum Deo judico. † Itaque 9.*

C. Caesar, bellica tua laudes celebrabuntur, ille quidem non solum nostris, sed pene omnium gentium literis atque linguis: neque ulla unquam aetas de tuis laudibus conticescet: sed tamen eiusmodi res, nescio, quo modo, etiam dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sono: At vero, cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in iracundia praesertim, qua est inimica consilio, & in victoria, qua nascitur insolens & superba est, aut audimus, aut legimus, quo studio incendimur non modo ingestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos saepe, quos

10. nunquam vidimus, diligamus? † Te vero, quem praesentem intuemur, cuius mentem, sensusque, & os cernimus, ut quidquid belli fortuna reliquum reip, fecerit, id esse saluum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? qua benevolentia complectemur? parietes medius fidius, C. Caesar, ut mihi videtur, huius curia tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum &

11. suis sedibus. † Equidem cum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabilis pietate ac virtute praediti, lacrymas modo vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effudit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamque familiam, iam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicasti. * Hunc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus jure antepones: hoc enim res unius est propria Caesaris, cetero duce te gesta, magna ille quidem, sed tamen multo magnoque comitatu: huius autem rei tu idem es & dux, & comes: quae quidem tanta est, ut trophaeis, monumentisque tuis nulla unquam allatura sit finem aetas:

nihil enim est opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat vetustas: at vero haec tua iustitia, & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. † Et ceteros quidem omnes victores 12. bellorum civilium jam ante aequitate, & misericordia viceras: hodierno vero die te ipsum. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio: ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, qua illa erat adeptus, victis remisisti. Nam cum ipsius victoria conditione iure omnes victi occidissent; clementiae tuae iudicio conservati sumus, recte igitur unus invictus es, à quo etiam ipsius victoria conditio usque devicta est. † Atque hoc C. Caesaris iudicium, P. C. quam late pateat, attendite: omnes enim qui ad illa arma facti sumus nescio quo resp. nullo fu- nestoque, compulsi, & si aliqua culpa teneretur erroris humani, à scelere certe liberati sumus: nam cum M. Marcellus, deprecantibus vobis, resp. conservavit, memet mihi, & item resp. nullo deprecante, reliquos amplissimos viros & sibi ipsi, & patria reddidit, quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in confesso videtis: non ille hostes induxit in curiam, sed iudicavit à pterisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate bellum civile esse susceptum. † quo quidem in bello semper de pace agendum, curandumque esse putavi: semper dolui, non modo pacem, sed orationem etiam civium pacem efflagitantium repudiari. Neque enim ego illa, nec ulla unquam secutus sum arma civilia: semperque mea consilia pacis & toga sociis, non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum secutus privato officio, non publico: tantumque

- apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nullâ non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens & sciens tanquam ad interitum ruerem voluntarium. †
15. Quod quidem meum consilium minimè obscurum fuit: nam & in hoc ordine, integrâ re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam injustus rerum aestimator, qui dubitet, quæ Cesaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior. Atque id minùs mirum videretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli, qui verò victor Pacis auctores diligit, is profectò declarat, maluisse se non dimicare, quam vincere. †
16. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis: nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoria ferocitatem extimescentem? * Quo gratiar tua liberalitas, C. Cesar, nobis, qui illa vidimus, debet esse; non enim jam causa
17. sunt inter se, sed victoria comparanda. † Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam, gladium vaginâ vacuum in urbe non vidimus. Quos amissimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos; si fieri posset, C. Cesar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat, quos potest. † Alterius verò partis nihil amplius eo dicam, quam id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam. * Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam ociosis minabantur: nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur

dii immortales, etiamsi pœnas à populo Rom. ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum
 Et tamen luctuosum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam sariati, aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris, Et sapientiam contulisse. † Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, Et fruerere cum fortuna
 Et gloria, tum etiam natura, Et moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, jucunditasque sapienti. 19:
 Cetera cum tua recordabere, etsi persape virtuti, tamen plerumque felicitati tua gratulabere: de nobis quos in rep, tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibile liberalitate, toties de singulari sapientia cogitabis: que non modo summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi Et consilii dignitas, ut hac à virtute donata, cetera à fortuna commodata esse videantur. † Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate presertim, aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officii, stultâ fortasse, certè non improba, Et specie quâdam reip. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt. contraque summa laus, quod plerique minimè timendum fuisse senserunt. † 20:
 Nunc venio ad gravissimam querelam, Et atrocissimam suspicionem tuam: que non tibi ipsi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui à te conservati sumus, providenda est. Quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est: ut, si in alterutro peccandum fit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. † 21:
 † Sed quisnam est iste tamen demens, qui scilicet tibi infidiaretur? de tuisne? tametsi qui magis sunt tui, 22:
 quam

quàm quibus tu salutem in sperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui unà tecum fuerunt? non est credibilis tantus in illo furor, ut quo dāce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, ne quid inimici. Qui? omnes enim qui fuerunt, aut suâ pertinaciâ vitam amiserunt, aut tuâ misericordiâ retinuerunt, ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui super fuerunt, amicissimi

23. sint. † Sed tamen cum in animis hominū tanta latebra sint, & tanti recessus, angeamus sanè suspitionem tuam, simul enim angebimus & diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republ. tam nihil unquam nec de sua, nec de communī salute cogitans, qui non intelligat, tua salute contineri suam, &

24. ex unius tui, vitam pendere omnium? † Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, casus duntaxat humanos, incertos eventus valetudinis, & natura communis fragilitatem extimesco: dolēoque, cum resp. immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. Si verò ad hūmanos casus, incertosque eventus valetudinis, sceleris etiam accedat, insidiarūque consensio: quem Deum, etiamsi cupias, opitulari posse republ. credamus? * omnia sunt excrucienda tibi C. Caesar, uni, qui jacere sentis belli ipsius impetu, quod necesse fuit, percussa atque prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimenda libidines, propaganda soboles: omnia, quæ dilapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt. † Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantōque animorum ardore & armorum, quin quassata resp. quicumque belli eventus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsidiū stabilitatis suæ, multaque uterque dux faceret ar-

matus, quæ idem rogatus fieri prohibuisset: quæ qui-
 dem tibi nunc omnia belli vulnera curanda sunt, qui-
 bus præter te mederi nemo potest. † Itaque illam tuam 26.
 præclarissimam & sapientissimam vocem invitus audi-
 vi, satis te diu vel nature vixisse, vel gloria: satis, si
 ita vis, nature fortasse: addo etiam, si placet, gloria:
 at, quod maximum est, patrie certè parum. Quare
 orate te quæso, istam doctorum hominum in contemnen-
 da morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse:
 sæpè enim venit ad aures meas, te idem istud nimis
 crebrò dicere, satis te tibi vixisse. * Credo: sed tum id
 audirem, si tibi soli viveres, aut si etiam tibi soli natus
 esses: nunc cum omnium salutem civium cunctamque
 republ. res tua gesta complexa sint, tantum ab eis à per-
 fectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ co-
 gitas, nondum jeceris. Hic tu modum tuæ vitæ non sa-
 lute reipubl. sed æquitate animi desurtes? quid si istud
 æ gloria quidem tua satis est? cuius te esse avidissimū,
 quamvis sis sapiens, non negabis. † Parùmne igitur, 27.
 inquires, gloriam magnam relinquemus? inmodò verò
 aliis, quamvis multis, satis, tibi uni parum: quicquid
 enim est, quamvis amplum sit, id certè parum est tum,
 cum est aliquid amplius. * Quod si rerum tuarum im-
 mortalium, C. Casar hic exitus futurus fuit, ut, de-
 velis adversarius, temp. in eo statim relinqueres, in quo
 nunc est, vide, quæso, ne tua Divina virtus admiratio-
 nis plus sit habitura, quam gloria. Siquidem gloria est
 illustris ac pervagata multorum & magnorum, vel in
 suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum
 famâ meritorum. † Hæc igitur tibi reliqua pars est, 28.
 hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut republ.
 constituas, eaque tu in primis composita, summa tran-
 quillitate

- quillitate & otio perfruare, Tum te, si voles, cum & patria, quod debes, solveris, & naturam ipsam expleveris satietate vivendi, satis diu vixisse dicito. * Quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod cum venerit, omnis voluptas praterita pro nihilo est, quia postea nulla futura? quanquam iste tuus animus nunquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semperque
29. immortalitatis amore flagravit. † Nec verò hac tua vita dicenda est, qua corpore & spiritu continetur, illa, inquam, illa vita est tua, C. Caesar, que vigebit memoria seculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa eternitas semper intuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes oportet: que quidem, que miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam que laudet, expectat. †
30. Obstupescant posteri certè imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos, audientes & legentes tuos, Sed nisi hac Urbs stabilita tuis consiliis & institutis erit, vagabitur modò nomen tuum longè atque latè, sedem quidem stabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio: cum alii laudibus ad cælum res tuas gestas efferent, alii fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriæ restinxeris: ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. Servi igitur iis etiam iudicibus, qui multis post se culis de te iudicabunt, & quidem haud scio, an incorruptius, quam nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, &
31. sine invidia iudicabunt. † Id autem etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit, nunc certè pertinet,

rinet, te esse talem, ut tuas laudes obscuratura nulla
 unquam sit oblivio. * Diverse voluntates civium fue-
 runt, distractæq; sententiæ. Non enim consiliis solum
 & studiis, sed armis etiam & castris dissidebamus:
 erat autem obscuritas quadam, erat certamen inter
 clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum
 esset: multi, quid sibi expediret: multi, quid deceret:
 nonnulli etiam, quid liceret. † Perfuncta respub. est 32.
 hoc misero fatalique bello: vicit is, qui non fortunâ in-
 flammaret odium suum, sed bonitate leniret: neque
 omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio, aut
 morte dignos judicaret. Arma ab aliis posita, aliis
 erepta sunt. Ingratus est injustusque civis, qui armo-
 rum periculo liberatus, animum tamen retinet arma-
 tum: ut ille etiam sit melior, qui in acie cecidit, quam
 qui in causa animam non profudit. Quæ enim perti-
 nacia quibusdam, eadem aliis constantia videri potest.
 † Sed quia jam omnis fracta dissensio est armis, & ex- 33.
 tincta, equitate victoris: restat, ut omnes unum ve-
 lint, qui modo habent aliquid non solum sapientia, sed
 etiam sanitatis: quia, nisi te, C. Caesar, salvo, & in ista
 sententia, quâ, cum antea, tum hodie vel maxime u-
 sus es, manente, salvi esse non possumus. * Quare om-
 nes te, qui hac salva esse volumus, & hortamur, &
 obsecramus, ut vitæ, ut salutis tuæ consulas: omnesque
 tibi (ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipso sentio,
 quoniam subesse aliquid putas, quod cavendum sit,) non
 modo excubias, & custodias, sed etiam laterum nostro-
 rum oppositus, & corporum pollicemur. † Sed ut, un- 34.
 de est orsa, in eodem terminetur oratio mea, maxi-
 mas tibi omnes gratias agimus, C. Caesar, majores e-
 tiam habemus: nam omnes idem sentiunt, quod ex
 omnino

omnium precibus, & lacrymis, sentire potuisti: sed quia non est astantibus omnibus necesse dicere, à me certè dici volunt: cui necesse est quodam modo, & quod volunt, & quod M. Marcello à te huic ordini populoque Rom. & Reipubl. reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo. Nam latari omnes, non ut de unius
 35. solùm, sed ut de communi omnium salute, sentio. † Quod autem summa benevolentia est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo & amantissimo fratri, præter eum quidem, cederem nemini: cum ista sollicitudine, curâ, labore, tam diu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum: certè hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus præstare debeo. Itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus à te non conservato solùm, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo factò cumulus accesserit.

ORATIO. IN L. CATILINAM

Habita Anno V. C. 690., coram senatu, in Æde Jovis statoris, Cicerone & Antonio Coss., ipso Catilina præsentè.

ARGUMENTUM.

Catilinam Luxuria primùm, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extre-
 mis

mis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia Urbis & patriæ suæ opprimendæ compulere. Cethegum, Lentulum, pluresque è senatu immanissimi sceleris satellites habuit. Conjuratorem industriam suam Cicero patefecit, habitoque senatu, in præsentem reum peroravit.

QUÆSTIO. STYLUS.

QUÆSTIO Orationis est in genere deliberativo, utrum Catilina ex urbe dimittendus, an interficiendus sit. Cicero priorem partem amplectitur.

STYLUS Est vehemens & copiosus, Oratio omni ex parte perquam illustris.

EXORDIUM.

Exorditur Cicero ex abrupto, à Catilinæ persona & audacia. Amplificat ejus culpam, & allatis plurium exemplis, qui ob minora in reip. delicta occisi sunt, terret Catilinam, eique severitatem intentat. Lenitatem tamen tantisper mavult ad majus reip. bonum, & callidè seipsum quasi inertie aecusat, ut à se crudelitatis invidiam amoveat N. 1.2.3.4.

PROPOSITIO.

Catilina nondum interfici debet, sed ex urbe ad Castra Manlii vel in exilium discedere. N. 5.

CONFIRMATIO.

Tribus Argumentis ad probandam propositionem utitur Cicero.

PRIMUM ARGUMENTUM. Patet urbi tota

conju

conjuratio Catilinæ, quem & ob pessimam vitam omnes boni oderunt, ergo illi ex urbe cedendum est.

Primam partem antecedentis probat Cicero à N. 6. Indicando, quo die, quâ nocte, in cujus domo, quorum cædes, quæ incendia cogitarit Catilina.

Secundam partem ostendit à N. 13. primùm allegando vitam ejus privatam turpissimè actam. Deinde N. 15. Vitam ejus publicam, manifestâ conjuratione in patriam, & crebris in Ciceronem insidiis sceleratam accusat. Addit à N. 16. commune odium bonorum, senatûs ac totius patriæ, quam loquentem inducit, ac tandem N. 20. Concludit hortaturque Catilinam, ut urbe exeat vel in exilium, vel ad castra Manlii.

SECUNDUM ARGUMENTUM. ipsi Catilinæ optandum ac jucundum erit, egredi urbe, ad castra Manlii, ergo egrediatur. Antecedens probatur N. 24. & seq. quia in Castris Manlii Exspectatur Catilina, ibiq; omnes inveniet scelerib⁹ sibi similes.

TERTIUM ARGUMENTUM. Utile est reip. Jam non interfici Catilinam, igitur ex urbe dimitendus, non occidendus. Antecedens probatur hoc Enthymemate N. 27. Interfecto Catilinâ, remanebit in urbe, tota conjuratorum manus: non interfecto, hæc discedet ex urbe, igitur utile est reip. jam non interfici Catilinam.

PER ORATIO:

Constat 3plici Apostropha: 1. ad Patres conscriptos, quibus Cicero omne studium pollicetur. 2. Ad Catilinam, ut exeat. 3. ad Deos immortales, ut patriam tueantur.

Quousque

Quoniam tandem abutere, Catilina, patientiam
 nostram? quamdiu nos etiam furor iste tuus elu-
 det? quem ad finem sese effrenata jactabit audacia?
 nihilne te nocturnum presidium Palatii, nihil urbis
 vigiliae, nihil timor Populi, nihil consensus honorum
 omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatus
 locus, nihil horum ora, vultuque movet? patere
 tua consilia non sentis? constrictam jam omnium ho-
 rum conscientiam teneri conjurationem tuam non vi-
 des? quid proximam, quid superiore nocte egeris, u-
 bi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis,
 quem nostrum ignorare arbitraris? † o tempora, o
 mores! Senatus haec intelligit: Consul videt: hic ta-
 men vivit, vivit? imo vero etiam in Senatum venit:
 sit publici consilii particeps: notat, & designat oculus
 ad cedentem unumquemque nostrum, * nos autem viri
 fortes satisfacere Reipubl. videmur, sistimus furorem
 ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, jussu
 Consulis jam pridem oportebat: in te conferri pestem
 istam, quam tu in nos omnes jam diu machinaris. † 2.
 An vero vir amplissimus P. Scipio, Pontifex maxi-
 mus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum
 Reip. privatus interfecit: Catilinam vero orbem terre
 eade atque incendiis vastare cupientem, nos Consules
 perferemus? nam illa nimis antiqua praetero, quod
 Qu. Servilius Hala Sp. Melinum, novis rebus studen-
 tem, manu sua interfecit: fuit, fuit ista quondam in
 hac Rep. virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis
 civem perniciosum, quam acerbissimum hostem coer-
 cerent: habemus enim S. C. in te, Catilina, vehe-
 mens & grave: non deest Reip. consilium, neque au-
 daciae hujus ordinis: nos, nos, dico aperte, Consules

4. *desumus. † decrevit quondam Senatus, ut L. Opimius Consul videret, ne quid resp. detrimenti caperet: nox nulla intercessit: interfectus est propter quosdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, avis, majoribus: occisus cum liberis M. Fulvius consularis. Simili S. C. Mario, & L. Valerio Coss. permessa est resp. Num unum diem postea L. Saturninus tribunum pl. & C. Servilium Praetorem poenoremorata est? at vero nos vicesimus jam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. Habemus enim ejusmodi S. C. verum inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum, quo ex S. C. confestim interfectum te esse Catilina convenit: vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam? * cupio, P. C. me esse clementem, cupio in tantis Reipubl. periculis non dissolutum videri:*
5. *sed jam me ipsum inertie, nequitiaeque condemno. † Castra sunt in Italia contra Reipubl. in Etruria faucibus collocata. crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem Imperatorem castrorum, Duceumque hostium intra moenia, atque adeo in Senatu videtis: intestinam aliquam quotidie perniciem Reip. molientem, si te jam, Catilina, comprehendis, si interfici jussero: credo, erit verendam mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius, factum esse dicat. * Verum ego hoc, quod jam pridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor, ut faciam: tum denique interficiam te, cum jam non notam improbus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, quid non jure factum esse fateantur,*
6. *tur, † quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives, & vives ita, ut nunc vivis, multis meis*

Et firmissimis praesidiis obsessus, ne commovere te contra Rempublicam possis: multorum etiam oculi, et aures, non sentientem, sicut adhuc fecerunt, specularuntur atque custodient. Etenim quid est, Catilina, quod iam amplius exspectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuae potest? si illustrantur, si erumpunt omnia: muta iam ista mentem, nesci crede: obliviscere cadis, atque incendiarius: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quae etiam tecum, licet, recognoscas. † Meministine, 7. me ante diem 12. Kalend. Novembr. dicere in Senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem 8. Kalend. Novembr. C. Manlium audacia satellitem atque adhaerentem tuae? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id, quod multo magis est admirandum, dies: dixi ego idem in Senatu, eodem te optimatum contulisse in ante diem 5. Kalend. Novembr. tum cum multi Principes civitatis Roma non tam sui conservandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt. Num insidiari potes, te illo ipso die meis praesidiis, nec a diligentia circumclusis, commovere te contra Rempublicam non potuisse? cum tu, discessu ceterorum, nostram tamen, qui remansissemus, eade contentum te esse dicbas? quid, cum te Praeneste Kalend. ipsis Novembr. occupaturum nocturno impetu esse consideres? sensitne illam Coloniam meo jussu, meis praesidiis, custodiis, vigiliis esse munitam? 8. nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam, planeque sentiam.

* Recognosce tandem tecum noctem illam superio-

rem: jasta intelliges multò me vigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem Reip. Dico te priore nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in Ad. Lecca domum, convenisse eòdem complure sejusdem amentia scelerisque socios: nam negare audes? quid taces? convincam, si negas: video enim esse hic in

9. Senatu quosdam, qui tecum unà fuere. † O Dii immortales, ubinam gentium sumus? quam Rempubl. habemus? in qua urbe vivimus? hic, hic sunt nostro in numero, P. C. in hoc orbis terra sanctissimo gravissimoque consilio, qui de meo nostrumque omnium interitu, quide hujus urbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego video Consul. S de Rep. sententiam rogo, S, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnere. Fuisti igitur apud Leccam eà nocte, Catilina: distribuisti partes Italia: statuisti, quò quemque proficisci placeret: delegisti, quos Roma relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, tempus jam esse exiturum: dixisti paululum tibi esse etiam tui mora, quòd ego viverem: reperti sunt duo equites Romani, quite istà curà liberarent, S sese illà ipsà nocte paulò ante lucem me in meo lectulo interfectoros pollicerentur. † Hac ego omnia, vix dum etiam cæta vestro dimisso, comperi: domum meam majoribus praesidiis munivi atque firmavi: exclusi eos, quos tu manè ad me salutatum miserat, cum illi ipsi venissent, quos ego jam multis viris ad me venturos id temporis esse prädixeram. * quæ cum ita sint, Catilina, perge quò cœpisti, egredere aliquando ex urbe: patent porta, proficiscere. Nimirum diu te Imperatorem illa tua Manliana castra desiderant: educ tecum

eum etiam omnes tuos: sin minus, quamplurimos:
 parga urbem, magno me metu liberabis, dummodo
 inter me atque te murus intersit, nobiscum versari
 jam diutius non potes: non feram, non patiar, non
 sinam. † Magna diis immortalibus habenda gratia 11.
 est, atque huic ipsi Jovi Seatori, antiquissimo custodi
 hujus urbis, quod hanc tam tetram, tam horribilem,
 tamque infestam Reip. pestem toties jam effugimus:
 non est sepius in uno homine salus summa periclitanda
 Reip. quamdiu mihi consuli designato Catilina infidi-
 atus es, non publico me presidio, sed privata diligentia
 defendi: cum proximis comitiis consularibus, me con-
 sulem in campo, & competitores tuos interficere vo-
 luisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum pra-
 sidio & copiis, nullo tumultu publice concitato: deni-
 que quotiescumque me petisti, per me tibi obstiti:
 quanquam videbam perniciem meam cum magna
 calamitate Reip. esse conjunctam. † Nunc jam aperte 12.
 Reip. universam petis, templa Deorum immorta-
 lium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam
 denique totam ad exitium & vastitatem vocas, qua-
 re, quoniam id quod primum, atque hujus imperii,
 disciplinaeque majorum proprium est facere non audeo,
 faciam id, quod est ad severitatem lenius, ad commu-
 nem salutem utilius; nam si te interfici jussero, resi-
 debit in Rep. reliqua conjuratorum manus: sin tu
 (quod te jam dudum hortor) exieris, exhaurietur
 ex urbe tuorum comitum magna & perniciose sentina
 Reipublica. † Quid est, Catilina? nunc dubitas id 13.
 me imperante facere, quod jam tua sponte faciebas?
 exire ex urbe Consul hostem jubet: interrogas me,
 num in exilium? non jubeo: sed si me consulis, suadeo:

- * quid enim, Catilina, est, quod te jam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat: nemo, qui te non oderit: quae nota domestica turpitudinis non iniusta vita tuae est? quod privatarum rerum dedecus non haeret infamiae? quae libido ab oculis, quod facinus à manibus unquam tuis, quod flagitium à toto corpore absuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam
14. ferrum, aut ad libidinem facem praeulisti? † quid verò nuper? cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuum fecisses, nonne etiam alio incredibile scelere hoc scelus curulasti? quod ego praetermitto, & facile patior sileri, ne in hac civitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur. Praetermitto rixas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties: ad illa venio, quae non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam Reipubl. atque ad omnium nostram vitam salutemque pertinent. †
15. Potestne tibi hujus vita lux, Catilina, aut hujus caeli spiritus esse jucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat te pridie Kal. Jan. Lepido, & Tullo consulibus stetisse in Comitio cum telo? manum, Consulium & Principum civitatis interficiendorum causa, paravisse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunam Reipubl. obstitisse? ac jam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multò postea commissa: quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti? quot ego rixas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur,

rentur, parvâ quadam declinatione, & ut ajunt corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen corari ac velle desistis. † quoties tibi jam, quoties jam extorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen eâ carere diutius non potes: quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac devota sit, nescio, quòd eam necesse putas Consulibus in corpore defigere. * Nunc verò, quæ tua est ista vita? sic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordiâ, quæ tibi nulla debetur, venisti paulò antè in Senatam: quis te ex hac tanta frequentia, tot ex tuis amicis ac necessariis salutavit? si hoc post hominum memoriâ condirigit nemini, vocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo judicio taciturnitatis oppressus? quid, quòd adventu tuo ista subsellia vacua facta sunt? quid, quòd omnes consulares, qui tibi per sepe ad cædera constituti fuerant, simul atque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? † quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? servi, me hercule, mei, si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? & si me meis civibus injuriâ suspectum tam graviter atque offensum viderem, carere me aspectu civium, quàm infestis oculis omnium conspici malle: hoc tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium justum, & jam diu tibi debitum, dubitas, quarum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum præsentiamque vitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ullâ ratione placare posses; ut opinor, ab eorum

16.

17.

oculis aliquò concederes: nunc te patria, qua communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit, & jam diu te nihil judicat, nisi de parricidio suo cogitare; hujus tu neque auctoritatem verebere, 18. neque judicium sequere, neque vim pertimesces? † qua tecum, Catilina, sic agit, & quodammodo tacita loquitur. Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioneque sociorum impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges & questiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti: superiora illa quanquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tali: nunc vero, me totam esse in metu propter te unum: quidquid incœperit, Catilinam timeri, nullum videri contra me consilium inire posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe; si verus est, ne opprimar; 19. sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. † Hac si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne imperare debeat, etiamsi vim adhibere non possit? * quid, quid, tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quod vitando suspicionis causa apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es, atque ut domi meæ te asservarem, rogasti, cum à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum Prætorem venisti: à quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcel- lum demigrasti: quem tu videlicet & ad custodiendum te, diligentissimum, & ad suspicandum, sagacissi- mum,

num, & ad vindicandum fortissimum fore putasti :
 sed quāto longē videtur à carcere atque à vinculis ab-
 esse debere, qui seipsum jam dignum custodia judica-
 verit? † Quae cū ita sint, Catilina, dubitas, si hic 20.
 emori equo animo non potes, abire in aliquas terras,
 & vitam istam, multis supplicis iustis debitisque ere-
 ptam, fuge solitudinique mandare? refer, inquis, ad
 Senatum, id enim postulas, & si hic ordo placere de-
 creverit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse
 dicis. Non referam id, quod abhorret à meis mori-
 bus: & tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te
 sentiant: egredere ex urbe Catilina, libera Rempubl.
 metu: in exilium, si hanc vocem expectas, proficisce-
 re: quid est, Catilina? ecquid attendis, ecquid ani-
 madvertis horum silentium? patiuntur, tacent, quid
 expectas auctoritatem loquentium, quorum volunta-
 tem tacitorum perspicis? † at, si hoc idem huic ado- 21.
 lescenti optimo P. Sextio, si fortissimo viro M. Mar-
 cello dixissem, jam mihi consuli hoc ipso in templo iure
 optimo Senatus vim & manus intulisset: de te an-
 tem, Catilina, cū quiescunt, probant: cū patiun-
 tur, decernunt: cū tacent, clamant, * neque hi so-
 lum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara; vita vi-
 lissima, sed etiam illi equites Rom. honestissimi atque
 optimi utri, caeterique fortissimi cives, qui circum-
 stant Senatum, quorum tu & frequentiam videre,
 & studia perspicere, & voces paulò antè exaudire
 potuisti, quorum ego vix abs te jam diu manus ac tela
 contineo, eosdem facile adducam, ut te haec, quae jam
 prudem vastare studes, relinquentem usque ad portas
 prosequantur, † quanquam quid loquor? te ut ulla 22.
 res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam
 fugam

fugam meditère? tu ullum ut exilium cogites? utinam tibi istam mentem dii immortales darent. Tametsi video, si meâ voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas invidia nobis, si minus in presens tempus, recenti memoriâ scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed non est veritanti: dummodo ista tua privata sit calamitas, & à Reip. periculis sejungatur; sed tu ut vitis tuis commoveare: ut legum poenas pertimescas, ut temporibus Reip. concedas, non est postulandum: neque enim, Catilina, is es, ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocarit,

23. † quamobrem, ut saepe iam dixi, proficiscere, ac si mihi inimico, ut praedicas, tuo constare vis invidiam, rectâ perge in exilium, vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius invidia, si in exilium iëris, iussu consulis, sustinebo: sin autem servire mea laudi & gloria mavis, egredere cum importuna sceleratorum manu, confer te ad Ma-
lium, concita perditos cives, secerne te à nobis, sa-
fer patria bellum, exulta impio latrocinio: ut à me non ejectus ad alienos, sed invitatus ad tuos esse vi-

24. dearis, † quanquam quid ego te invitem, à quo iam sciam, esse premissos, qui tibi ad forum Aurelium praestolarentur armati? sciam pactam & constitu-
tam esse cum Manlio diem? à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perni-
ciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tua sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse premissam? tu ut illa diutius carere possis, quam venerari ad eadem proficiscens solebas? e cuius altaribus saepe istam dextram impiam ad necem ci-

vium transtulisti? ibis tandem aliquando, quò te jam 25.
 pridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapie-
 bat, neque enim tibi hac res affert dolorem, sed quan-
 dam incredibilem voluptatem: ad hanc te amentiana
 natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit,
 nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem,
 nisi nefarium concupisti: nactus es ex perditis atque
 ab omni non modo fortuna, verùm etiam spe relictis
 conflata improborum manum, † Hic tu quâ letitiâ 26.
 perfruere? quibus gaudiis exultabis? quanta in vo-
 luptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum ne-
 que audies virum bonam quenquam, neque videbis?
 ad hujus vite studium meditati sunt illi, qui ferun-
 tur, labores tui: jacere humi, non modo ad obsiden-
 dum stuprum, verùm etiam ad facinus obeundum:
 vigilare, non solum ad insidiandum somno maritorum,
 verùm etiam bonis occisorum. Habes, ut ostentes illam
 preclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopia
 rerum omnium, quibus te brevi tempore confectum
 esse senties. † Tantum profecitum, cum te à Consulatu 27.
 repuli, ut exul potius tentare, quam Consul vexare
 Remp. posses, atque ut id, quod esset à te scelerate
 susceptum, latrocinium potius, quam bellum nomina-
 retur. * Nunc ut à me, P. C. quandam propè justam
 patrie querimoniam detester, ac deprecer, percipite,
 quaeso, diligenter, qua dicam, Et ea penitus animis ve-
 stris mentibusque mandate. Etenim si mecum patria,
 quae mihi vitâ meâ multò est carior: si cuncta Italia,
 si omnis Resp. loquatur: M. Tulli, quid agis? tunc
 eum, quem esse hostem comperisti, quem Ducem belli
 futurum vides, quem expectari Imperatorem in ca-
 stris hostium sentis, auctorem sceleris, Principem con-
 jurationis

- jurationis, evocatores servorum, & civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe. sed immissus in urbem esse videatur? nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? † quid tandem impedit te? mosne majorum? at per sepe etiam privati in hac Rep. pernitiosos cives morte multarunt: an leges, quae de civium Roman. supplicio rogatae sunt? at nunquam in hac urbe ii, qui à Republ. defecerunt, civium jura tenuerunt: an invidiam posteritatis times? praecelaram vero Populo Rom. refers gratiam, qui te hominem per te cognitum, nullà commendatione majorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit; si propter invidiam, aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. † Sed si quis est invidia metus, non est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quàm inertia ac nequitia pertimescenda? an, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas invidia incendio conflaturum? His ego sanctissimis Reip. vocibus, & eorum hominum, qui hoc idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu judicarem. P. C. Catilinam morte multari, unius usuram hora, gladiatori ad vivendum non dedissem: etenim si summi viri, & clarissimi cives Saturnini, & Gracchorum, Flacci, superiorum complurium sanguine non modò se non contaminarunt, sed etiam honestarunt, verendum certè mihi non erat, ne quid, hoc paricida civium interfecto, invidia mihi in posteritatem redundaret: quod si ea maxime impenderet, tamen hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partans, gloriam, non invidiam putarem.

† Quan

† Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, 30.
 qua imminent, non videant, aut ea, quae vident, dissi-
 mulent: qui spem Catilinae molibus sententiis alue-
 runt, conjurationemque nascentem non credendo
 corroboraverunt: quorum auctoritatem secuti multi
 non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc
 animadvertissem, crudeliter & regie factum esse dice-
 rent, nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana
 castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non
 videat conjurationem esse factam, neminem tam im-
 probum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto,
 intelligo hanc Reipubl. pestem paulisper reprimi, non in
 perpetuum comprimì posse. Quod si ejecerit, secumque
 suos eduxerit. & eodem ceteros undique collectos nau-
 fragos aggregaverit: extinguetur atque delebitur
 non modo hac tam adulta reip. pestis, verum etiam
 stirps ac semen malorum omnium. † Etenim diu jam, 31.
 P. C. in his periculis conjurationis, insidiiisque versa-
 mur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veto-
 ris furoris, & audacia maturitas in nostri consulatus
 tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus
 tolletur, videbimur fortasse ad breve quoddam tem-
 pus curâ & metum esse relevati: periculum autem re-
 sidebit, & erit inclusum penitus in venis, atque in vi-
 sceribus Republica. * Ut saepe homines agri, morbo
 gravi, cum aestu febrisque jaectantur, si aquam gelidam
 biberint, primò relevati videntur, deinde multò gra-
 vius vehementiusque afficiantur: sic hic morbus, qui
 est in Republica, relevatus istius poenâ, vehementius,
 vivis reliquis, ingravescet. † Quare, P. C. secedant 32.
 improbi, secernant se à bonis, unam in locum congre-
 gentur: nullo denique, id quod saepe jam dixi, secer-
 nantur

nantur à nobis, desinant insidiari domi sua consuli, circumstare tribunal Prætoris urbani, obsidere cum gladiis curiam, malleolos & faces ad incendendam urbem comparare: sit denique inscriptum in fronte uniuscujusque civis, quid de Republica sentiat. * Polliceor hoc vobis, P. C. tantam in nobis Consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Rom. virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinae profectio, omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. † Hisce omnibus, Catilina, cum summa Reipubl. salute, & cum tua peste ac pernicie, cumque eorum exitio, qui setecum omni scelere, parricidioque junxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. * Tum tu Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auspiciis à Romulo es constitutus, quem Statorem hujus urbis atque imperii verò nominamus, hunc, & hujus socios a tuis aris, cæterisque templis, à tectis urbis ac mœnibus, à vita fortunisque civium omnium arcebis: & omnes inimicos honorum, hostes patriæ, latrones Italia, scelerum fœdere inter se ac nefariâ societate conjunctos, aternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.

ORATIO.

PRO LEGE MANILIA.

ANALYSIS.

Habita Anno V. C. 687. Ciceronis 41. in
Rostris, Consulibus M. Æmilio Lepido, &
L. Vulcatio Tullo, Cicerone Prætorè: optimo suc-
cessu, quam orator sperarât.

Quæstio. An. Cn. Pompejus, regio in Asia
bello præficiendus? Genus deliberativum: Status
qualitatis.

PARTES.

In Exordio Orator pop. Rom. in se studium
& favorem conciliat, partim à suo in dicendo con-
silio, quo impulsus huc usque eo loci non dixerit,
& jam dicat, N. 1. partim à populi ipsius in se
meritis, in honoribus tanta voluntate deferendis;
N. 2. partim à Pompeji magnis laudibus N. 3. un-
de rectâ veluti viâ deductus, in narrationem de-
venit, N. 4. in qua, dilucida brevitate, Asiæ statum,
& causæ totius eardinem populo proponit, ita fac-
ciliùs de re tota consulturus.

Partitio subtextitur, quæ confirmationem in
tres partes, belli gerendi necessitatem, magnitu-
dinem, & Imperatoris electionem dissecat. N. 6.

Confirmationis Pars prior, belli qualitatem seu
necessitatem ex honesto & utili sic urget;

Primo;

Primo. Spes gloriæ affulget, abstersâ ignomi-
niâ, & sumptâ ex hoste vindictâ N. 6. 7. (N. 8.
præmunitio ad cavenda offensam interseritur)
ergo populo Rom. gloriæ amanti gerendum est bel-
lum, quæ Conclusio N. 11. illata, ut sit acrior, no-
mini Rom. consulat.

Secundò. Socii in gravi periculo versantur:
cujus periculi causas exaggerat N. 12. opem &
ducem exposcunt N. 13. ergò juvandi N. 14. quæ
illatio iterum è loco comparisonis expolitur.

Tertiò. Vectigalia magno sunt in periculo,
quod bellum & belli rumor asportat, N. 14. & 15.
ergò conservanda, N. 16.

Quartò. Cives Romani & in Asia & Romæ si-
nè auxilio allato bona plurima amittent, ergò id
afferendum, N. 18. Ibidem tacita prolepsis refu-
tata, partem hanc primam universè concludit,
N. 19.

Confirmationis Pars Secunda, (præmissâ, de
Luculli offensione, cautelâ, N. 20. & 21.) causas
efficientes maximi belli, Mithridatem, Tigranem,
& gentes integras adducit: quibus seu appendix,
clades & dimissio exercitûs Rom. accedit; illi pro-
inde omni studio incumbendum, N. 26.

Confirmationis Pars Tertia, Optationem Pom-
pejanis laudibus plenam & aptissimam, sequenti
ratio cinationi præmittit, in qua clarissimè efficit,
Pompejum solum & unum Asiatico bello præfici-
endum. *Propositio*, N. 28. In bono Imperatore
requiritur, scientia bellica, virtutes variæ, autho-
ritas & felicitas.

Assumpt.

Assumptionis pars Prima, Pompejus belli peritissimus, quia miles & dux eximius: quia victoriis clarus: quia in omni genere bellorum versatus: N. 28. Pars Secunda Habet virtutes imperatoris principes; in negotiis laborem, in periculis fortitudinem, in agendo industriam, celeritatem in conficiendo, consilium in providendo, quæ illustrantur à rebus gestis: comparatione aliorum, &c. N. 29. habet item virtutes priorum comites, N. 36. eloquentiam: iterum à loco comparationis, à rebus gestis, à fructu hinc consecuturo illustrat, N. 37. 38. 39. 40. 41. Pars Tertia. Habet authoritatem, quia præclara de illo existimatio & civium Rom. & hostium: illa patet è iudiciis & delatis honoribus: hæc ab hostium facto, qui nominis Pompejani fama & adventus timore territi, qui se ultra eidem dedidère, Legatos ad illum misère, N. 43. &c. Pars Quarta, Pompejus est felix, 47. quia plurima felicissimè gessit: quia eidem cives socii, hostes, imò & venti obedierunt, quia plus reipsa à Diis est consecutus, quàm aliis optare audeant. Hic nota præclaram Oratoris in conclusione inferenda prudentiam, cum enim esset inferendum, ergò & in hoc bello Pompejus erit felix; optatione est usus, quas ejus fortunæ perennem felicitatem Pompejo precatur.

Refutationis Pars Prima, N. 51. non authoritas, sed ratio attendenda; quia, contra ac sentiunt Hortensius & Catulus, quàm maximè uni omnia deferenda sunt, quia id optimè cessit jam aliàs, N. 52. &c. quia virtute fruendum, dum licet, N. 59.

Refutationis pars Secunda , Contrà Catulus existimat , nova quandoque , contra exempla & instituta majorum , inducenda sunt ; quia belli tempore consilia rebus accommodanda , quod fecere majores in Scipione. Marco & ipso Pompejo , quia populus jam sæpius ejusmodi nova constituit cum optimo successu , imò & ipsius Catuli approbatione , & quidem in ipso Pompejo , qualia hic complura Orator recenset , & mirificè expolit , dum præsertim eadem cum aliis imperatoribus comparat , hujus virtutes , maximè Temperantiam , illorum vitiis opponit , Quia denique si authoritas requiritur , necessariò quam populus sequatur , plurimi sunt viri maximæ authoritatis , qui pro Pompejo sentiunt , ut Servilius , Curio , Lentulus . &c.

PERORATIO N. 60. Laudat in primis Manilii in lege ferenda sententiam , ad eandem constanter tuendam hortatur à facili potissimùm . Deinde suum studium Orator eidem pollicetur , quod ut populo eò sit gratius , præclara ad Deos contestatione ostendit , se unico Reipubl. studio ad ea permoveri . Denique omnia populo pollicetur , etiam cum maximo suo periculo conjuncta .

1. **Q**uanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus , hic autem locus ad agendum amplissimus , ad dicendum ornatissimus est visus . Quirites : tamen hoc aditu laudis , qui semper optimo cuique maximè patuit , non mea voluntas , sed mea vitæ rationes ab incunte aetate suscepta prohibuerant . Nunc , quum antea per aetatem nondum hujus authoritatem loci contingere audeam :

statue-

statueremq; nihil huc nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferrī oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. * Ita ^{2.}
 neque hic locus, vacuus unquam ab iis, qui vestram causam defenderent: & meus labor in privatorum periculis caste, integrèque versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimū consequutus. Nam quum propter dilationem comitiū ter Prator primis centuriis cunctis renuntiatus sum, facile intellexi, Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis prescriberetis. Nunc quum & authoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus, mandatum esse voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilantī ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certè & si quid etiam dicendo consequi possim, iis ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. * Atque illud imprimis mihi latandum ^{3.} jure esse video, quod in hac insolita mihi, ex hoc loco, ratione dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendum est enim de Cn. Pompeji singulari, eximiæque virtute: hujus autem orationis difficilius est exitum, quàm principium invenire Itaque mihi non tam copia, quàm modus indicendo querendus est. * Atque ut inde oratio mea ^{4.} profiscatur, unde hac omnis causa ducitur: bellum grave, & periculosum vestris vectigalibus atque sociis, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigraue: quorum alter relictus, alter lacepsitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris, afferuntur ex Asia quotidie litera, quorum magna

- res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupata, qui ad me pro necessitudine, qua mihi est cum illo ordine, causam Reipubl. periculâque rerum
5. suarum detulerunt: * Bithynia: qua nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures: regnum Ariobarzani quod est finitimum vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucillum magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unum ab omnibus sociis, & civibus ad id bellum Imperatorem deposci, atque expecti: eundem hunc unum ab hostibus metui, praeterea neminem. * Causa quae sit, videtis: nunc, quid agendum sit, considerate: Primum mihi videtur de genere belli: deinde de magnitudine: tum de Imperatore deligendo esse dicendum. Genus enim est ejusmodi quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur popul. Romani gloria, quae vobis à majoribus cura magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum: pro qua multa majores vestri magna, & gravia bella gesserunt: aguntur certissima popul. Rom. vectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli frustra requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus est à vobis, & ab imperatoribus Reip. consulendum. *
7. Et quoniam semper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque avidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula, Mithridatico bello superiore suscepta: quae penitus jam insedit, atque inveteravit in popul. Rom. nomine: quod is, qui una die, tota Asia, tot in civitatibus uno nuntio, atque una litterarum significatio-

ne cives Rom. necandos. trucidandosque denotarit, non modo adhuc poenam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum jam tertium & vigesimum regnat & ita regnat, ut se non Ponto, neque Cappadocia latebris occultare velit, sed emergere è patrio regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est, in Asia luce versari. * Etenim adhuc ita vestri cum illo regno contenderunt Inopp. ut ab illo insignia victoria, non victoriam reportarent, Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Murana de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt, ut ille pulsus superatusque regnaret. Veruntamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt; propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam Resp., Murenam Sylla revocavit. * Mithridates autem omne reliquum tempus non ad oblivionem veteris belli sed ad comparationem novi contulit: qui posteaquam maximas edificasset, ornassetque classes, exercitusque permagnos, quibuscunque ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranis, finitimis suis bellum inferre simulasset: usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, quum duobus in locis dissuntissimis, maximèque diversis, uno consilio, ab unis hostium copiis bellum terra, marique gereretur, vos ancipiti contentione distracti, de imperio dimicaretis, * Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ, atque Hispaniæ, quæ multò plus firmamenti, ac roboris habebat, Cn. Pompeji Divino consilio ac singulari virtute depulsum est: in altera parte itares à L. Lucullo, summo viro, est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna, at-

8.

9.

10.

que praecleara, non felicitati eius, sed virtuti: hac autem extrema, qua nuper acciderunt, non culpa, sed fortuna tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta, oratione nostra, neque falsa afficta esse videantur: * Sed pro vestri imperii dignitate atque gloria (quoniam is est exorsus orationis meae) videte, quem vobis animum suscipiendum putetis. Majores vestri saepe mercatoribus ac naviculatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt, vos tot civium Rom. milibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres nostri, totius Graeciae lumen extinctum esse voluerunt: vos enim regem inultum esse patiemini, qui legatum popul. Rom. consularem, vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium Rom. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligitis? jus legationis verbo violatum illi persequuti sunt: vos legatum popul. Rom. omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? * Videte, ne, ut illis, pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri, & conservare non posse. Quid? quod salus sociorum summum in periculum, ac discrimen vocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Rom. atque amicus: imminent duo reges totae Asiae non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis, atque amicis: civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Graecia, vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: Imperatores à vobis certum deprecari, quum praesertim vos

alium

alium miseritis, neque audent, neque se id facere
 summo sine periculo posse arbitrantur. * Vident, & 13.
 sentiunt hoc idem, quod & vos, unum virum esse, in
 quo summa sint omnia: & eum prope esse (quo etiam
 carent agris) cuius adventu ipso, atque nomine, ta-
 met si ille ad maritimum bellum venerit, tamen im-
 petus hostium repressos esse intelligant, ac retarda-
 tos. Hi vos, quoniam liberè loqui non licet, tacitò
 rogant, ut se quoque sicut ceterarum provinciarum
 socios, dignos existimetis, quorum salutem tali viro
 commendatis: atque hoc etiam magis, quam ceteros,
 quòd eiusmodi in provinciam homines eum imperio
 mittimus, ut, etiam si ab hoste defendant, tamen ipso-
 rum adventus in urbes sociorum, non multum ab
 hostili expugnatione differat. Hunc audiebant an-
 tea, nunc presentem vident, tanta temperantia, tan-
 ta mansuetudine, tanta humanitate, ut ij beatissimi
 esse videantur, apud quos ille diutissime commora-
 tur, * Quare, si propter socios, nulla ipsi injuria la- 14.
 cessit, majores vestri cum Antiocho, cum Philippo,
 cum Aetolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos
 studio convenit, injuriis provocatos, sociorum salu-
 tem unà cum imperii vestri dignitate defendere,
 praesertim cum de vestris maximis vectigalibus aga-
 tur? Nam ceterarum provinciarum vectigalia, Qui-
 rites, tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas
 vix contenti esse possimus: Asia verò tam opima est,
 & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fru-
 ctuum, & magnitudine pastionis, & multitudine ea-
 rum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris
 antecellat. Itaque haec vobis provincia, Quirites, si
 & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vul-

15. *laminatis est defendenda. * Nam ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in vectigalibus, non solum adventus mali, sed etiam metus ipse adfert calamitatem. Nam cum hostium copia non longè absint, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit. Ita neque ex portu, neque ex decimis, neque ex scriptura vectigal conservari potest. Quare sæpè totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore*
16. *amittitur. * Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt, cum duo reges cum maximis copiis propè adsint? cum una excursio equitatus, per brevi tempore totius anni vectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodiis, magno periculo se habere arbitrentur? Putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conservaveritis, non solum (ut antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? **
17. *Ac ne illud quidem vobis negligendum est quod mihi ego extremum proposueram, quum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Rom. pertinet: quorum vobis, pro vestra sapientia, Quirites habenda est ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes & copias in illam provinciam contulerunt, quorum ipsorum per se res, & fortuna, vobis cura esse debent. Etenim si vectigalia, nervos esse Reip. semper duximus: eum certè ordinem, qui exercet illa, firmaver-*

momentum caterorum ordinum rectè esse dicemus.

* Deinde cateris ex ordinibus homines gnavi, & industrii partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis: partim suas, & suorum in eas provincias pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis vestra, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere: sapientia, videre, multorum civium calamitatem à Reip. sejunctam esse non posse. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoriâ recuperare. Neque enim iisdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas, propter timorem. * Deinde quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici, docuit, id quod certè calamitate docti memoria retinere debemus. Natum, quum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus, Roma, solutione impedita, fidem concidisse, Non enim possunt una in civitate multirem, atque fortunas amittere, non plureis secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rem publ. & mihi credite, id quod ipsi videtis, hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Roma, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis, & coheret: ruere illa non possunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortuna plurimorum civium cum Republ. defenduntur. * Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine paucam dicam. Potest enim hoc dici, belli genus esse ita necessarium, ut sit gerendum, non esse ita Magnum, ut sit pertimescendum. In quo maxime

18.

19.

20.

- maximè laborandum est, ne fortè à vobis, quæ diligenti-
 simè providenda sunt, contemnenda esse vi-
 deantur. Atque, ut omnes intelligant, me L. Lucullo
 tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sa-
 pientissimo homini & magno imperatori debeat: dico
 ejus adventu maximas Mithridatis copias om-
 nibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas: ur-
 bëmque Asia clarissimam, nobisque amicissimam
 Cyzicenorum, obsessam esse ab ipso rege, maxima mul-
 titudine, & oppugnatam vehementissimè, L. Lu-
 culli virtute, assiduitate, consilio, summis obsidio-
 21. nic periculis liberatam. * Ab eodem imperatore
 classem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertori-
 anis ad Italiam studio inflammato raperetur, supe-
 ratam esse, atque depressam: magnas hostium prete-
 rea copias multis præliis esse deletas, patefactumque
 nostris legionibus esse pontum, qui ante popul. Roman.
 ex omni aditu clausus esset: Sinopen, atque Amisum,
 quibus in oppidis erant domicilia regis, omnibus re-
 bus ornata, atque referta, ceterasque urbes Ponti &
 Cappadociae permultas, uno aditu, atque adventu
 esse captas: regem spoliatum regno patrio, atque avit-
 to, ad alios se reges, atque alias gentes supplicem con-
 tulisse: atque hæc omnia salvis populi Romani sociis,
 atque integris vectigalibus esse gesta. Satis, opinor,
 hoc esse laudis: atque ita reputo, ut hæc vos intelli-
 gatis, à nullo istorum, qui hinc obtrectant legi, atque cau-
 se, L. Lucillum similiter ex hoc loco esse laudatum.
 22. * Requiretur fortasse nunc, quemadmodum cum hæc
 ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cogno-
 scite, Quirites, non enim sine causa queri videtur.
 Primum ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex
 eodem

eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga, fratris sui membra in iis locis, quæ se parens persequeretur, dissipavisse, ut eorum collectio dispersa, mærorque patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à majoribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit.

Hac dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è mæribus fugit. Ita illum in persequendi studio mæror, høs latitia retardavit. * Hunc in illo timore, &

fuga Tigranes rex Armenius excepit: dissidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit. Cujus in regnum posteaquam L.

Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra Imperatorem nostrum concitate sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Romanus neque læssendas bello, neque tentandas putavit: erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendæ causâ in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atque magna novo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commovebatur. * 23.

Hic jam plura non discant. Fuit enim illud extremum, ut ex us locis à militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmarat, & eo-

rum,

- rum, qui se ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum regum, & nationum copiis juvabatur. Hoc jam ferè sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortuna facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximèque eorum, qui aut reges sunt, aut vivunt in regno, quod regale iis nomen, magnum, & sanctum esse videatur. *
25. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam quum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram unquam attingeret: sed in exercitum vestrum, clarum, atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites
26. (sicut poeta solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem; quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuntius, sed ex sermone rumor afferret. † Hic in ipso illo malo, gravissimæque belli offensione. L. Lucullas, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactus, quod imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis, partem militum, qui jam stipendiis confectis erant, dimisit; partem Glabrioni tradidit, Multa præterea consulto: sed ea vos conjectura perspicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod jungant reges potentissimi, renovent agitata nationes, suscipiant integra gentes, novus imperator vester accipiat vetere expulso exercitu. *
27. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine
28. periculosum. * Restat ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocen-

innocentium copiam tantam haberetis, ut hac vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello proficiendum putaretis. Nunc verò quum sit unus Cn. Pompejus, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiã antiquitatis memoriam virtute superarit, qua res est, qua cujusquam animum in hac causa dubium facere possit? * Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, fœlicitatem.

Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit? qui è ludo, atque pueritia disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militia disciplinam profectus est? qui extremã pueritiã miles fuit summi imperatoris? inenunte adolescentia maximi ipse exercitus Imperator? qui sapius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit? plura bella gessit, quàm ceteri legerunt? plureis provincias confecit, quàm alii concupiverunt? cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis praeceptis, sed suis imperiis: non offensionibus belli, sed victoriis: non stipendiis, sed triumphis est traducta? Quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna Reip.? Civile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum, ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale bellum, varia & diversa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant, in usu militari positam, qua hujus viri scientiam fugere possit. * Jam verò virtuti Cn Pompeji 29.

qua

qua potest par oratio inveniri? quid est, quod quisquam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Non enim illa sunt sole virtutes imperatoria, qua vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo: quae tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus,

31. non fuerunt. * Testis est Italia, quam ille ipse victor, L. Sylla huius virtute, & consilio confessus est liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, qua magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit. Testis est Galbia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum interseccione patefactam est. Testis est Hispania, qua sapissime plurimos hostes ab hoc superatos, prostratosq; conspexit. Testis est iterum, & sapientius Italia, qua cum servili bello tetra, periculofoq; premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit, quod bellum expectatione Pompei attenuatum atque immi-

32. nutum est, adventu sublatum, ac sepulsum. * Testis vero iam omnes ora, atque omnes exterae gentes ac nationes: denique maria omnia, tum universa, tum in singulis oris omnes sinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit praesidium, ut tutus esset, aut tam fuit abditus, ut lateret? Quis navigavit, qui non se aut mortis, aut servitutis periculo committeret, quum aut hyeme, aut referto praedonum mari navigaret? Hoc tantum bellum, tam turpe tam vetus, tam late divisum, atque dispersum, quae nunquam arbitraretur aut ab omnibus Im-

perate-

peratoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno im-
 peratore confici posse? * Quam provinciam tenuistis 33.
 à prædonibus liberam per hosce annos? quod vectigal
 vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præ-
 sidio classibus vestris fuistis? quam multas existimatis
 insulas esse desertas? quam multas aut metru relictas,
 aut à prædonibus captas urbes esse sociorum? sed quid
 ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit
 proprium popul. Romani, longè à domo bellare, & pro-
 pugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta
 defendere. Sociis vestris ego mare clausum per hosce
 annos dicam fuisse? quum exercitus nostri Brundisio
 nunquam nisi summa hyeme, transmiserint? Quid ad
 nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar,
 quum legati popul. Rom. redempti sint mercatoribus
 tutum mare non fuisse dicam, quum duodecim secures
 in prædonum potestatem pervenerint? * Quid aut Co- 33.
 lophonem, aut Samum nobilissimas urbes, innumera-
 bilesque alias, captas esse commemorem, cum vestros
 portus, atque eos portus, quibus vitam & spiritum du-
 citis, in prædonum fuisse potestate sciatis? An verò igno-
 ratis, portum Bajeta celeberrimum, atque plenissimam
 navium, inspectante Pratore, à prædonibus esse direptam?
 Ex Miseno autem, ejus ipsius liberos, qui cum prædoni-
 bus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse subla-
 tos? Nam quid ego Hostiense incommodum, atque illam
 labem, atque ignominiam reip. querar, quum, propè in-
 spectantibus vobis, classis ea, cui Consul pop. R. prapositus
 esset, à prædonibus capta, atque oppressa est; Prò dij imor-
 tales! tantamne unius hominis incredibilis ac Divina
 virtus tam brevi tempore lacè afferre reip. potuit; ut
 vos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium vide-
 batis.

- batis, ibi nunc nullam inter Oceani ostium praeonum
 34. navem esse audiatis? * Atque haec qua celeritate gesta
 sint, quamquam videtis, tamen à me in dicendo pra-
 tereunda non sunt. Quis enim unquam, aut obeundi
 negotii, aut consequendi quaestus studio, tam brevi tem-
 pore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit,
 quam celeriter Cn. Pompejo duce belli impetus navi-
 gavit, qui Siciliam adiit, Africam exploravit: inde
 Sardiniam cum classe venit nondum tempestivo ad
 navigandum mari: atque haec tria frumentaria sub-
 sidia Reipubl. firmissimis praesidiis, classibusque munivit.
35. * Inde, se quum in Italia recepisset, duabus Hispaniis,
 in Gallia Cisalpina praesidiis, ac navibus confirmata,
 missis item in ora Illyrici maris, et in Achaiam, om-
 nemque Graeciam navibus, Italia duo maria maximis
 classibus, firmissimisque praesidiis adornavit: ipse autem,
 ut à Brundisio profectus est, unde quinquagesimo die
 totam ad imperium pop. Romani Ciliciam adunxit:
 omnes, qui ubique praedones fuerunt, partim capti, in-
 terfectique sunt, partim unius huius imperio, ac potestate
 se dediderunt. Idem Cretensisibus, cum ad eum usque in
 Pamphiliam legatos, deprecatoresque misissent, spem de-
 ditionis non ademit, obsidesque imperavit. Ita tantum
 bellum, tam diuturnum, tam longè lateque dispersum,
 quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn.
 Pompejus extrema hyeme apparavit, ineunte vere su-
 36. scepit, media aestate confecit. * Est haec Divina, atque in-
 credibilis virtus imperatoris. Quid caetera, quas paulo
 ante commemorare ceperam, quanta, atque quam multa
 sunt? non enim solum bellandi virtus in summo atque
 perfecto imperatore quaerenda est: sed multa sunt artes
 omnia, huius administra, comitesque virtutis. Ac pri-

mium quantâ innocentia debent esse Imperatores !
 quanta deinde omnibus in rebus temperantia ! quanta
 fide ! quanta facilitate ! quanto ingenio ! quanta hu-
 manitate ! Quae breviter, qualia sint in Cn. Pompejo,
 consideremus : summa enim sunt omnia, Quirites : sed
 ea magis ex aliorum contentione, quam ipsa per sese
 cognosci, atque intelligi possunt. * Quem enim possu-
 mus imperatorem aliquo in numero putare, cujus in 37.
 exercitu veneant centuriatus, atque venierint ? quid
 hunc hominem magnum, aut amplum de Reipubl. cog-
 itare, qui pecuniam ex erario de promptam ad bellum
 administrandum, aut propter cupiditatem provincia
 magistratibus diviserit, aut propter avaritiam Roma
 in questu reliquerit ? vestra admiratio facit, Qui-
 rites, ut agnoscere videamini, qui haec fecerint. Ego au-
 tem neminem nomino : quare irasci mihi nemo poterit,
 nisi qui ante de se voluerit confiteri. Itaque propter
 hanc avaritiam imperatorum, quantas calamitates,
 quocunque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis
 ignorat ? * Itinera, quae per hosce annos in Italia per 38.
 agros, atque oppida civium Rom. nostri imperatores fe-
 cerant, recordamini : tum facilius statuetis, quid apud
 exterâs nationes fieri existimetis. Utrum plures arbi-
 tramini per hosce annos, militum vestrorum armis, ho-
 stium urbes, an hybernâs, sociorum civitates esse dele-
 tas ? Neque enim potest exercitus is continere Im-
 perator, qui seipsum non continet : neque severus esse in
 iudicando, qui alios in se severos esse iudices non vult.
 * Hic miramur, hunc hominem tantum excellere ca- 39.
 teris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non
 modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem
 unquam pacato noenisse dicatur ? Jam verò, quemad-
 modum

- modum milites hybernent, quotidie sermones, ac literae perferuntur: non modo ut sumptum faciat in militem, nemini vis affertur: sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur: hyemis enim, non avaritia per fugium majores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt. *
40. Age verò ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Unde illam tantam celeritatem & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum aut ars inaudita quaedam gubernandi, aut venti aliqui novi, tam celeriter in ultimas terras pertuberunt: haeres, qua ceteros remorari solent, non retardarunt. Non avaritia ab instituto cursu ad praedam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem: postremo signa, & tabulas, ceteraque ornamenta Graecorum oppidorum, qua ceteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimavit. *
41. Itaque omnes quidem nunc in his locis Pompejum, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de caelo lapsum intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos. hanc quondam abstinentiam: quod jam nationibus exteris incredibile, ac falso memoria proditum videbatur. Nunc imperii nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causa majores suos esse, cum hac temperantia magistratus habebamus, servire popul. Roman. quam imperare aliis maluisse. Jam verò ita faciles aditus ad eum privatorum, ita libera querimonia de aliorum injuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. *
42. Jam quantum consilio,

lio, quantam dicendi gravitate, & copia valeat, in quo ipso in est quadam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognoscitis. Fidem verò ejus inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse judicaverint? Humanitate jam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmissendum sit, qui ad omnia nostræ memorie bella conficienda, Divino quodam consilio natus esse videatur? * Et quoniam authoritas multum quoque in bellis administrandis atque imperio militari valet, certè nemini dubium est, quin ea in re ille idem ipse imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus fame, quam aliqua certa ratione commoveri. Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res gesta pares? de quo homine vos, id quod maxime facit authoritatem, tanta, & tam præclara judicia fecistis? * An verò usquam ullam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit, cum universus populus Rom. referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompejum imperatorem deposcit? Itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus authoritas valeat in bello: ab eodem Cn. Pom-

43.

44.

pejo omnium rerum egregiarum exempla sumantur :
 qui quo die à vobis maritimo bello præpositus est
 imperator , tanta repente vilitas innoxa ex summa
 inopia , & caritate rei frumentaria consecuta est ,
 unius spe & nomine , quantam vix ex summa uber-
 45. tate agrorum diuturna pax efficere potuisset. * Jam
 verò accepta in Ponto calamitate , ex eo prælio , de quo
 vos paulo antè invitus admonui , cum socii pertimui-
 sent hostium opes , animique crevissent : cum satis fir-
 mum præsidium provincia non haberet , amisissetis
 Asiam , Quirites , nisi ipsum id temporis Divinitus
 Cn. Pompejum ad eas regiones fortuna populi Romani
 attulisset. Hujus adventus , & Mitridatem insolita
 inflammatum victoria continuit , & Tigranem ma-
 gnis copiis minitantem Asia retardavit. Et quisquam
 dubitabit quid virtute perfecturus sit , qui tantum
 authoritate perfecit ? aut quam facile imperio , at-
 que exercitu socios , & vectigalia conservaturus sit ,
 49. qui ipso nomine , ac rumore defenderit ? * Age verò ,
 illa res quantam declarat ejusdem hominis apud ho-
 stes populi Romani authoritatem , quod ex locis tam
 longinquis , tamque diversis , tam brevi tempore om-
 nes unà huic se dediderunt ? quod Cretensum legati ,
 cum in eorum insula noster imperator , exercitusque
 esset , ad Cn. Pompejum in ultimas propè terras ve-
 nerunt , eique se omnes Cretensum civitates dedere
 velle dixerunt ? Quid ? idem ipse Mithridates , nonne
 ad eundem Cn. Pompejum legatum usque in Hispan-
 niam misit : eumque Pompejus legatum semper judica-
 vit : ii , quibus semper erat molestum , ad eum potissi-
 mum esse missum , speculatorem , quam legatum ju-
 dicare maluerunt ? Potestis igitur jam constituere ,
 Quiri-

Quirites, hanc auctoritatem multis postea rebus ge-
 stis, magnisque vestris iudiciis amplificatam, quan-
 tum apud illos reges, quantum apud exterarum nationes
 valituram esse existimetis. * Reliquum est, ut de fe-
 licitate, quam prestare de seipso nemo potest, memi- 47.
 nisse, & commemorare de altero possumus, sicut aequum
 est homini, de potestate Deorum, timide, & pauca di-
 camus. Ego enim sic existimo: Maximo, Marcello,
 Scipioni, Mario, & ceteris magnis imperatoribus,
 non solum propter virtutem, sed etiam propter fortu-
 nam, sapius imperia mandata, atque exercitus esse
 commissos, fuit enim profecto quibusdam summis viris
 quaedam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res ma-
 gnas bene gerendas Divinitus adjuncta fortuna. De
 huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus,
 hac utar moderatione dicendi, non ut in illius pote-
 state fortunam positam esse dicam, sed ut prae-
 terita meminisse, reliqua sperare videamur, ne aut invisa
 diis immortalibus nostra oratio, aut ingrata esse vi-
 deatur. * Itaque non sum predicaturus, Quirites, 48.
 quantas ille res domi, militiaeque, terrarumque, quan-
 taque felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus
 non modo cives assenserint, socii obtemperarint, hostes
 obedierint: sed etiam venti, tempestatesque obsecun-
 darint. Hoc brevissime dicam, neminem unquam
 tam impudentem fuisse, qui à diis immortalibus tot,
 & tantas res tacitus auderet optare, quot, & quantas
 Dii immortales ad En. Pompejum detulerunt. Quod
 ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum
 communis salutis, atque imperii, tum ipsius hominis
 causa (sicuti facitis) velle & optare debetis. * Quare 49.
 cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit:

- ita magnum, ut accuratissime sit administrandum: & cum ei imperatorem praeficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima authoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à diis immortalibus oblatum, & datum est, in rempubl. conservandam, atque amplificandam conferatis? *
50. Quod si Rome Cn. Pompejus privatus esset hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. Nunc cum ad ceteras summas utilitates hac quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, & habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere statim possit, quid expectamus? aut cur non, ducibus diis immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute Reipubl. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus? *
51. At enim vir clarissimus, Reip. & vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus: itemque summis ornamentis honoris, fortunae, virtutis, ingenii praeditus, Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: Quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac causa, tametsi cognoscitis auctoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum, tamen omissis auctoritatibus, ipsa re, & ratione exquirere possumus veritatem. Atque hoc facilius, quod ea omnia, quae adhuc à me dicta sunt, videm isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno
52. Cn. Pompejo summa esse omnia. * Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompejum: sed ad unum tamen omnia deferre non oportere. Obsolevit jam ista oratio, re multo

multò magis quàm verbis, refutata. Nam tu idem. Q. Hortensi, multa, pro tua summa copia, ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter ornatèque dixisti, quum is de uno imperatore contra predones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem contra legem verba fecisti. * Quid tæm? per Deos immortales, 53. si plus apud pop. Rom, authoritas tua, quàm ipsius pop. Rom, salus & vera causa valuisset, hodie hanc gloriã, atq; hoc orbis terra imperium teneremus? An tibi tum imperium esse hoc videbatur, quum populi R. Legati, Prætores, Questoresq; capiebantur? quum ex omnibus provinciis commentu & privato, & publico prohibebamur? quum ita clausa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? * Qua civitas antea unquam fuit, non 54. dico Atheniensium, qua satis latè quondam mare tenuisse dicitur: non Carthaginensium, qui permultum classe, maritimisq; rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum usque ad nostram memoriã disciplina navalis & gloria remansit: qua civitas antea unquam tam tenuis, qua tam parva insula fuit, qua non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atque ora maritima per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos, continuos ante legem Gabiniam ille populus R. cuius usque ad nostram memoriã, nomen invictum navali- bus pugnis permanserat: magna, ac multò maxima parte non modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperii, ceruit. * Nos, quorum majores Antiochum regem clas- 56. se, Persenque superârunt, omnibus navalibus pugnis Carthaginenses, homines in maritimis rebus exercitissimos, pacatissimosque vicerunt: ii nullo in loco jam

- prædonibus pares esse poteramus : nos quoque, qui ante
 tea non modo Italiam tutam habebamus, sed omnes
 socios in ultimis oris authoritate nostri imperii salvos
 præstare poteramus, tum, cum insula Delos tam pro-
 cul à nobis in Aegeo mari posita, quò omnes undique
 cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta
 divitiis, parva, sine muro, nihil timebat : idem non
 modo provincis, atque oris Italiae maritimis, ac por-
 tubus nostris, sed etiam Appia jam via carebamus.
 Et his temporibus non pudebat magistratus populi
 Rom. in hunc ipsum locum ascendere, cum eum vo-
 bis majores vestri exuvii nauticis, classium spoliis or-
 natum reliquissent. * Bono te animo tum, Q. Hor-
 tensi, populus Roman., & ceteros, qui erant in eadem
 sententia, dicere existimavit, quæ sentiebatis : sed ta-
 men in salute communi idem populus Romanus dolori
 suo maluit, quàm authoritati vestræ obtemperare. Ita-
 que una lex, unus vir, unus annus, non modo nos illa
 miseria, ac turpitudine liberavit ; sed etiam effecit, ut
 aliquando verè videremur omnibus gentibus ac na-
 tionibus terra, marique imperare, * Quò mihi etiam
 indignius videtur obtrectatum esse adhuc, Gabinio
 dicam, an Pompejo, an utriusque? (id quod est verius)
 ne legaretur A. Gabinus Cn. Pompejo expetenti, ac
 postulanti. Utrum ille, qui postulat legatum ad tan-
 tum bellum, quem velit, idoneus non est, qui impetret,
 cum ceteri ad expilandos socios, diripiendâsq, provin-
 cias, quos voluerunt, legatos eduxerint : an ipse, cujus
 lege salus, ac dignitas populo Rom. atque omnibus
 gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ ejus
 imperatoris, atque ejus exercitus, qui consilio ipsius,
 atque periculo est constitutus? * An Cn. Falcidius,
 Q.

Q. Metellus, Q. Caelius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris cauſa nomino, cum Tribuni pleb. fuiſſent: anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo jure eſſe deberet? De quo legando ſpero Conſules ad Senatum relatuſ, qui ſi dubitabunt, aut gravabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impedit cujuſquam, Quirites, inimicum edictum, quò minus, fretus vobis, veſtrum juſ, beneficiũque defendam: neque præter interceſſionem, quicquam audiam: De qua (ut arbitror) iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, quid liceat, conſiderabunt. Mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinus, belli maritimi, rerũque geſtarum author, comes Cn. Pompejo aſcribitur, propterea quòd alter uni id bellum ſuſcipiendum veſtris ſuffragiis detulit: alter delatum, ſuſceptũque confecit. * Reliquum eſt, ut de Q. Catuli auctoritate, & ſententia dicendum eſſe videatur. Qui cum ex vobis quereretur, ſi in uno Cn. Pompejo omnia poneretur, ſi quid de eo factum eſſet: in quo ſpem eſſetis habituri: accepit magnum ſue virtutis fructum, ac dignitatis, cum omnes propè una voce, in eo ipſo vos ſpem habituros eſſe dixiſtis. Etenim talis eſt vir, ut nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conſicere poſſit, Sed in hoc ipſo ab eo vehementiſſime diſſentio, quòd, quò minus certa eſt hominum, ac vſinũs diuturna vita, hoc magis Reſpubl. du n per Deos immortales licet, frui debet ſummi hominis vita, atque virtute. * At enim, inquit, nihil novi fiat contra exem

59.

60.

pl.

pla, atque instituta majorum. Non dico hoc loco, majores nostros semper in pace, consuetudini, in bello, utilitati paruisse: semper ad novos casus temporum, novorum cōsiliorum rationes accomodasse: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense ab uno Imperatore esse confecta, duas urbes potentissimas, que huic imperio maximè minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita vobis, patribusque vestris esse visum, ut in uno C. Mario spes imperii poneretur, ut idem cum Jugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonibus bellum administraret. * In ipso Cn. Pompejo, in quo novi constitui nihil vult, Q. Catulus, quam multo sint nova, summæque Catuli voluntate constituta, recordamini. Quid enim tam novum, quam adolescentulum, privatam, exercitum difficili Reip. tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini per adolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit. Quid vero tam inauditum, quàm equitem Rom. triumphare? at eam quoque rem populus Rom. non modò vidit, sed etiam studio omni visendam putavit. * Quid tam inusitatum, quam ut, cum duo consules clarissimi, fortissimiq; essent, eque Rom. ad bellum maximum formidolosissimumq; pro consule miseretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu qui diceret, non oportere mitti homi-

hominem privatum pro consule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro consule sed pro consulibus mittere. Tanta in eo reip. bene gerenda spes constitnebatur, ut duorum consulum manus unius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quam ut ex senatus consulto legibus solutus, consul ante fieret, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quam ut iterum eques Romanus ex senatus consulto triumpharet? quae in omnibus hominibus nova, post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam haec, quae in hoc uno homine vidimus. * Atq; haec tot exempla, tanta ac tam nova profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à ceterorum ejusdem dignitatis, amplissimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne fit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatē de Cn. Pompeji dignitate à vobis comprobata semper esse: vestrum ab illis de eodem homine judicium, populi que Rom. auctoritatem improbari: praesertim cum jam suo jure populus Rom. in hoc homine suam auctoritatem, vel contra omnes, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod istis reclamantibus, vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello praedonum praepoheretis. * Hoc si vos temere fecistis & Reip. parum consulistis: rectè isti studia vestra suis consiliis regere conantur. Sin autem vos plus tunc in Rep. vidistis: vos, his repugnantibus, per vosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis, aliquando isti principes, & sibi, & ceteris, populi Romani universi auctoritati parendum esse fateantur, Atque in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa virtus, quae est in Cn. Pompejo

63.

64.

singu-

- singularis, sed alia quoque virtutes animi multa, & magna requiruntur. * Difficile est in Asia, Cilicia, Syria, regnisque exterarum nationum ita versari vestrum Imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste, ac laude cogitet. Deinde etiam, si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores, tamen eos tales, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitrat. Difficile est dictu, Quirites, quanto odio sumus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, injurias, ac libidines. Quod enim sanum putatis, in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac mu itam fuisse? urbes iam locupletes, ac copiose requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. * Libenter haec coram cum Q. Catulo, & Q. Hortensio disputarem, summis, & clarissimis viris. Noverunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione, contra socios, atque amicos? qua civitas est in Asia, qua non modo unius imperatoris aut legati, sed unius tribuni militum anixos, ac spiritus capere possit? Quare, etiamsi quem habetis, qui collatis signis, exercitus regio superare posse videatur: tamen, nisi erit idem, qui se à pecuniis sociorum, qui ab eorum conjugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaque regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regnumque mittatur. * Ecquam putatis civitatem, pacatam fuisse, qua locuples sit? ecquam esse locupletem, qua istis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompejum non solum propter rei militaris gloriam,

gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisivit. Videbat enim populus Romanus non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neque eos quicquam aliud assequi classium nomine, nisi ut detrimentis accipiendis, majori affici turpitudine viderentur. Nunc, qua cupiditate homines in provincias, quibus jacturis, quibus conditionibus proficiunt, ignorant videlicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur: quasi verò Cn. Pompejum non cum suis virtutibus, tum etiam alienis virtus magnam esse videamus. * Quare nolite dubitare, quin huic 68. uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inventus sit, quem socii in urbes suas cum exercitu venisse gaudeant. Quod si auctoritatibus hanc causam, Quirites confirmandam putatis: est vobis auctor vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritissimus, P. Servilius: cujus tanta res gesta terra, marique extiterunt ut, quum de bello deliberetis, auctor vobis gravior esse nemo debeat: Est C. Curio summis vestris beneficiis, maximisque rebus gestis, summo ingenio, et prudentia praeclitus: Est Cn. Lentulus in quo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam gravitatem esse cognoscitis: Est C. Cassius, integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse videamur. * Quae cum 69. ita sint. C. Manili, primum istam tuam et legem et voluntatem, et sententiam laudo, vehementissimeque comprobo. Deinde te hortor, ut auctore populus Romanus maneat in sententia, neve cujusquam vim, aut minas pertimescas. Primum in te satis esse animi, constantiaque arbitror. Deinde, quum tantam multitudinem

- cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine proficiendo vidimus, quid est, quod de re, aut de proficiendi facultate dubitemus? Ego autem quidquid in me est studii, laboris, consilii ingenii, quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate praetoria, quicquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi & pop.
70. Rom. polliceor, & defero. * Testorque omnes Deos, & eos maxime, qui huic loco, temploque praesident, qui omnium mentes eorum, qui ad Remp. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine, aut praesidia periculis, aut adjuvamenta honoribus queram: propterea quod pericula facile, ut hominem prestare oportet, innocentiam tecti pellemus: honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vita, si
71. vestra voluntas feret, consequemur. * Quamobrem, quisquid in hac causa mihi susceptum est, Quirites, id omne me Reip. causa suscepisse confirmo, tantumque abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quesissa videar, ut multas etiam simultates, partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi non necessarias, vobis non inutiles, suscepisse. Sed ego me hoc honore prae ditum tantis vestris beneficiis affectum, statui, Quirites, vestram voluntatem & Reip. dignitatem, & salutem provinciarum, atque sociorum, meis omnibus commodis, & rationibus praeferre oportere.

F I N I S.

ORATIO.

PRO T. ANNIO MILONE.

ARGUMENTUM.

MILONI & Clodio Summæ fuerant inimicitæ, quòd hic isti, in obtinendo consulatu maximè obstiterat. Cum Lanuvium Milo Rhedâ veheretur, occurrit Clodius in equo, cum servis 30. Miloni plures aderant, inter quos non pauci gladiatores, qui cum servis Clodii rixam commiserunt. Excitato tumultu, cum respexisset Clodius minitabundus, humerum ejus gladiator romphæa trajecit. In tabernam proximam delatus quidem est, at extractus atque occisus. Demum Pompejo consule, cædis accusatus est Milo, quem defendit Cicero, non eâ, quâ solebat, constantia, Clodianorum clamore perterritus. Oratio, quam dixit, non extat: hanc, quam postea scripsit, Quintilianus pulcherrimam nobilissimamque appellat; ferturque Milo eandem in exilio legens dixisse; O Marce Tulli! si sic dixisses, non sederet Massiliæ barbatus pisces Milo.

QUÆSTIO. STYLUS.

QUÆSTIO hujus orationis est in genere Judiciali, an jure Milo occiderit Clodium. STYLUS est gravis & copiosus.

EXOR-

EXORDIUM.

Hoc Exordio nihil caillidius. Quamvis enim Cicero timorem suum tegere non posset, plures tamen affert causas fiducia, captatque undique benevolentiam Pompeji, judicum ac populi Num. 2. & seq.

PROPOSITIO.

Jure & cum Laude Milo occidit insidiatorem Clodium, N. 6.

CONFIRMATIO.

Priusquam Cicero ad rem ipsam accedat, quædam præjudicia confutat ab adversariis jactata. N. 7.

PRÆJUDICIUM 1. Negant intueri lucem fas esse, qui à se hominem occisum esse fatetur. Quod diluit Cicero contrariis exemplis. N. 8. Latris Legibus N. 9. ipsoque jure naturæ, quo suam quisque vitam tuetur.

PRÆJUDICIUM 2. Judicasse senatum, quod occisio Clodii contra Remp. facta sit. Respondet Cicero, senatum nunquam judicasse, quod Clodius contra fas occisus sit. N. 13.

PRÆJUDICIUM 3. Pompejum decæde Clodii quæstionem instituisse. Adquæ Cicero: nunquam à Pompejo institutam esse quæstionem de facta cæde Clodii, utpote quam Milo ipse fatetur, sed de jure, quo Milo defendi possit, rectè occidisse Clodium. Confutatis hisce præjudiciis transit orator N. 23. ad narrationem.

PRO T. ANNIO MILONE, 65
NARRATIO.

Ut facilius probetur, insidias non à Milone, sed à Clodio factas esse Miloni. Allegat N. 24. Clodii malitiam: describit utriusque iter, pugnam & pugnae locum, aliasque circumstantias à N. 27,

ARGUMENTUM PRIMUM
PROPOSITIONIS,

Clodius multas habuit causas insidiandi Miloni; nullam habuit Milo, igitur Clodius insidiatus est Miloni, non Milo Clodio.

Enthymematis antecedens probatur, enumerando plures causas.

Causa prima. Quia Clodius, occiso Milone, praetor fuisse factus, & pro libitu remp. vexasset. N. 32. Econtra mors Clodii non tantum non prodest Miloni, sed etiam obest. N. 35.

Causa secunda. Milonem oderat Clodius, velut defensorem Ciceronis, & accusatorem suorum scelerum: Milo autem non sic oderat Clodium, N. 36.

Causa tertia. Clodius saepe aliis vim fecit, nunquam Milo, N. 37. & seq. Imò potuit saepius Milo, si voluisset, impunè occidere Clodium. N. 39.

Causa quarta. Sperabat Clodius, Milone occiso impunitatem, quia saepius iudicia, poenaeque contempserat, Milo istam non sperabat. N. 44. Post haec, impunitas à Clodio sperata multis confirmatur. N. 54. & seq.

Denique respondet Cicero quibusdam objectionibus, & mirè extollit Milonis fortitudinem, N. 57.

O R A T I O
ARGUMENTUM SECUNDUM
PROPOSITIONIS.

*Gloriosum est Miloni, quod virum sceleratum
& Reip. perniciosum occiderit, sed Clodius fuit
vir sceleratus. & Reip. perniciosus, igitur glorio-
sum Miloni est, quod Clodium occiderit.*

*Major Syllogismi, quæ probatione non eget,
amplificatur insigni prosopopæiâ Milonis glori-
antis se exemplo clarorum virorum, necem in-
tulisse pessimo Clodio. N. 78.*

*Minor Syllogismi probatur longâ enumera-
tione scelerum Clodii. N. 74. & seq. Ob quæ
omnibus odio est, & si ab inferis revocari pos-
set, nemo id faceret. N. 80.*

*Inde pergit Orator ad gloriam Milonis &
Divinum ejus facinus extollendum. N. 81. Ac
tandem concludit. N. 93.*

P E R O R A T I O.

*Est insigniter ad comiserationem composi-
ta, constatque primò Apostrophâ ad iudices, ut
viro forti misericordiam tribuant. Secundo. Pro-
sopopæiâ Milonis, merita & labores suos com-
memorantis. Tertio. Prosopopæiâ Ciceronis,
amorem suum in Milonem contestantis & lacry-
mas profundentis, dum interim Milo nec ge-
mitum edit. Quarto. Apostrophâ ad milites,
iudices, patriam ipsam, ne virum tantum ex-
pellant.*

ORATIO.

Etsi vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo
 viro dicere incipientem, timere: minimèque
 deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de reip. sa-
 lute, quam de sua perturbetur, me ad ejus causam
 parem animi magnitudinem afferre non posse: ta-
 men hæc novi iudicii nova forma terret oculos:
 qui, quocumque inciderint, veterem consuetudi-
 nem fori, & pristinum morem iudiciorum requi-
 runt: non enim coronâ concessus vester cinctus est ut
 solebat, non usitata frequentia stipati sumus,
 nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cerni-
 tis, etsi contra vim collocata sunt, non afferunt ta-
 men oratori aliquid, ut in foro, & in iudicio, quan-
 quam præsidia salutaribus, & necessariis septi su-
 mus, tamen ne non timere quidem sine aliquo ti-
 more possimus, quæ si opposita Miloni putarem, ce-
 derem tempori, iudices, nec inter tantam vim ar-
 morum existimarem oratori locum esse: sed me re-
 creat & reficit Cn. Pompeji sapientissimi & justis-
 simi viri consilium: qui profecto nec justitiæ suæ
 putaret esse, quem reum sententis iudicum tradi-
 disse, eundem telis militum dedere: nec sapientiæ,
 temeritatem concitata multitudinis auctoritate
 publica armare. Quamobrem illa arma, centurio-
 nes, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium
 nunciant: neque solum ut quieto, sed etiam ut
 magno animo simus, hortantur: neque auxilium
 modo defensionis meæ, verum etiam silentium pol-
 licentur, reliqua verò multitudo, quæ quidem est
 civium,

E
 Exor-
 dium
 me-
 tum
 excu-
 sat, ju-
 dices
 officii
 admo-
 net.

civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes hoc in loco cernitis, unde aliqua pars fori aspici potest, & hujus exitum iudicii expectantes, non cum virtuti Milonis faverent, de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus est adversum infestumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesternam etiam concione incitati sunt, ut vobis voce praerent, quid iudicaretis, quorum clamor, si quis forte fuerit, admonere vos debet, ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresque maximos pro vestra salute, neglexit. * Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite, nam si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus potestas vobis iudicandi fuit, si denique unquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes & bonos cives, qua vultu & verbis saepe significassent, re & sententiis declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuatis, utrum nos qui semper vestra auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus: an diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiamque recreemur. * Quid enim nobis duobus, iudices, laboriosius? quid magis sollicitum, magis exercitum dici, aut fingi potest? qui spe amplissimorum praemiorum ad remp. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus? Equidem ceteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus

concionum. semper putavi Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio verò, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarunt, nunquam existimavi spem ullam esse habituros Milonis inimicos, ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

* Quanquam in hac causa iudices, T. Annij tribunatu, rebus omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias, Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in reip. merita condonetis: nec postulaturi, ut si mors P. Clodij salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam pop. Ro. felicitati assignetis: sed si illius insidie clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisque vitam ut impune liceat defendere.* Sed antequam ad eam orationem venio, qua est propria nostræ questionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpè jactata sunt, & in concione etiam paulò ante accusatoribus, ut, omni errore sublato, rem planè, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas ei esse, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij, fortissimi viri: qui nondum libera civitate, tamen populi Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur.* An est quisquam qui hoc ignoret, cum de

6
Pro-
posi-
tio.

7
Con-
futa-
tio.

homine occiso queratur, aut negari solere omnino
 esse factum, aut rectè, ac jure esse factum defendi?
 nisi verò existimatis, dementem P. Africanum
 fuisse, qui cum à C. Carbone tribuno pleb. in concio-
 ne seditiosè interrogaretur, quid de T. Gracchi mor-
 te sentiret, respondit, jure casum videri: neq; enim
 posset aut Abala ille Servilius, aut P. Nasica, aut
 L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus
 non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici ne-
 fas esset. Itaque hoc, judices, non sine causa fictis fa-
 bulis doctissimi homines memoria præviderunt,
 eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavis-
 set, variatis hominum sententiis, non solum divinâ,
 9 sed etiam dea sapientissima sententia liberatum.
 * Quod si duodecim tabula nocturnum furem, quo-
 quomodo, diurnum autem, si se telo defenderit, in-
 terfici impune voluerunt, quis est, qui, quoquo modo
 quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat
 aliquando gladium nobis ad occidendum hominem
 ab ipsis porrigi legibus? at qui si tempus est ullum
 jure hominis necandi, qua multa sunt, certè illud
 est non modo justum, verum etiam necessarium,
 cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eri-
 peret militi tribunus milit. in exercitu C. Marij,
 propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est,
 cui vim afferebat, facere enim probus adolescens
 periculose, quam perpeti turpiter maluit. atque
 hunc ille vir summus scelere solutum, periculo
 liberavit, insidiatori verò & latroni, que potèst
 10 afferri injusta nex? * Quid comitatus nostri,
 quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, si
 uti illis nullo pacto liceret: est enim hæc, judices,
 non

non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expedienda salutis, silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injusta poena luenda sit, quam justa repetenda. * Et si per sapienter & quodammodo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quae non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetat: ut, cum causa, non telum quaereretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, iudices: non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id meminertis, quod oblivisci non potestis, insidiatorem jure interfici posse. * Sequitur 12

illud, quod a Milonis inimicis sapissime dicitur, eadem, qua P. Clodius occisus est, senatum judicasse contra remp. esse factam: illam vero senatus non sententus suis solim, sed etiam studijs comprobavit. Quoties enim est illa causa a nobis acta in senatu? quibus assensionibus universi ordinis, quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inventi, qui Milonis causam non probarent? declarant hujus ambusti tribuni pleb. illa intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiose criminabatur: cum diceret senatum, non quod sentiret, sed quod ego vellem decer-

nere, quae quidem si potentia est appellanda potius;
 quam propter magna in remp. merita mediocris in
 bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labo-
 res meos nonnulla apud bonos gratia, appelletur ita
 sane, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum,
 13 contra amentiam perditorum. * Hanc vero questio-
 nem, etsi non est iniqua, nunquam tamen senatus
 constituendam putavit: erant enim leges, erant
 quaestiones vel de cade, vel de vi: nec tantum mor-
 rorem ac luctum senatui mors. P. Clodij afferebat,
 ut nova questio constitueretur. Cujus enim senatus
 de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas
 esset erepta, de ejus interitu quis potest credere, se-
 natum iudicium novum constituendum putasse?
 cur igitur incendium curiae, oppugnationem adium
 M. Lepidi, eadem hanc ipsam contra remp. senatus
 factam esse decrevit? quia nulla vis unquam est in
 libera civitate suscepta inter cives, non contra
 14 remp. * Non enim ulla defensio contra vim unquam
 optanda, sed nonnunquam est necessaria, nisi vero
 aut ille dies, in quo Ti. Gracchus est casus, aut ille,
 quo Cajus, aut quo arma Saturnini oppressa sunt,
 etiam si e repub. remp. tamen non vulnerarunt, ita-
 que ego ipse decrevi, cum eadem in Appia factam esse
 constaret, non exiri, qui se defendisset, contra remp.
 fecisse: sed cum inesset in re vis, et insidia, crimen
 iudicio reservavi, rem notavi, quod si per furiosum
 illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere
 licuisset, novam quaestionem nunc nullam habere-
 mus: decernebat enim, ut veteribus legibus tan-
 tummodo extra ordinem quaereretur. Divisa sen-
 tentia est, postulante nescio quo: nihil enim necesse
 est

est omnium flagitia proferre; sic reliqua auctori-
 tas senatus empta intercessione sublata est. * At 15
 enim Cn. Pompeius rogatione sua & de re, & de
 causa judicavit: tulit enim de cade, qua in Ap-
 pia via facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit:
 quid ergo tulit? nempe ut quereretur,
 quid porro querendum est? factumne sit? at con-
 stat: à quo? at patet. Videtur jam in confessione
 facti, juris tamen defensionem suscipi posse, quòd
 nisi vidisset posse absolvi eum, qui fateretur cum
 videret nos fateri, neque queri unquam jussisset,
 nec vobis tam salutarem hanc in judicando lite-
 ram, quam illam tristem dedisset. Mihi vero Cn.
 Pompeius non modò nihil gravius, contra Milonem
 judicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in
 judicando spectare oporteret; nam qui non poenam
 confessioni, sed defensionem dedit, is causam inte-
 ritus querendam, non interitum putavit. * Jam 16
 illud dicet ipse profecto, quod sua sponte fecit, P. Clo-
 dio tribuendam putet, an temporari? domi sua no-
 bilissimus vir, senatus propugnator, atque illis qui-
 dem temporibus penè patronus avunculus hujus no-
 stri iudicis, fortissimi viri Catonis, tribuni pleb.
 M. Drusus occisus est, nihil de ejus morte populus
 consultus: nulla questio decreta à senatu est.
 Quantum luctum in hac urbe fuisse in nostris par-
 tibus accepimus, cum P. Africano domi sue quies-
 centi illa nocturna vis esset illata: quis tum non in-
 gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si
 fieri posset, omnes esse cuperent, ejusne neces-
 sariam quidem expectatam esse mortem? * Num 17
 igitur ulla questio de Africani morte lata est? certè
 nulla: quid ita? quia non alio facinore clari homi-

nes; alio obscuri necantur, intersit inter vita dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata, per scelus usdem pœnis teneatur, & legibus: nisi forte magis erit parricida, si quis consularem patrem, quàm si quis humilem necaverit: aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum suorum sit interfecit: hoc enim sæpè ab istis dicitur: periinde quasi Appius ille Cacus viam monstrerit, non qua populus uteretur, **18** sed ubi impunè sui posteri latrocinaerentur. * Itaque in eadem ista Appia via cùm ornatissimum equitum R. M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum: homo enim nobilis in suis monumentis equitem Rom. occiderat, nunc ejusdem Appia nomen quantas tragedias excitat? qua cruentata antea cade honesti, atque innocentis viri filebatur, eadem nunc crebro usurpatur, posteaquam latronis & parricide sanguine imbuta est, sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompejum interficiendum collocarat: extorta est confitenti sica de manibus, caruit foro postea Pompejus, caruit senatu, caruit publico: januâ se ac **19** parietibus non jure legum, judiciorumque texit. * Num qua rogatio lata, num qua nova questio decreta est? atqui si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatûs: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis: eo porro reip. tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solùm civitas, sed gentes omnes concidissent, nisi forte, quia perfecta res

non est, non fuit punienda: perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus. * Quoties ipse, iudices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus si me non mea, vel reip. fortuna servasset, quis tandem de interitu meo questionem tulisset? sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum P. Clodia conferre audeamus, tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem equo animo nemo ferre potest: luget senatus: moeret equester ordo: tota civitas confecta senio est: squalent municipia: afflictae sunt coloniae: agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.

* Non fuit ea causa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompejus questionem ferendam: sed homo sapiens, & alta quadam mente praeditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium laetitia, si etiam ipse gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae: multa etiam alia vidit, sed illud maxime: quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicaturos: itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, secrovis in iudiciis legendis amicos meos: neque enim hoc cogitavit vir justissimus, neque in bonis viris legendis id assequi voluisset, etiam si cupisset, non animi mea gratia familiaritatibus continetur, qua laetere patere non possunt: propterea quod consuetudines videtur non possunt esse cum multis, sed si quid
possu-

possumus, ex eo possumus, quod resp. nos conjunxit cum multis, ex quibus ille cum optimos viros legeret; idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei.

22 * Quod verote L. Domiti, huic questioni praesse maxime voluit, nihil quasivit aliud, nisi iustitiam, gravitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset: credo quod principium munus esse ducebat, resistere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creavit potissimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, jam ab adolescen-

23 tia documenta maxima. * Quamobrem, iudices [ut aliquando ad causas crimenque veniamus] si neque omnis confessio facti est inusitata: neque de causa quicquam nostra aliter, ac nos vellemus, a senatu iudicatum est: & lator ipse legis, cum esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit: & electi iudices, & isti prepositus questioni, qui has iuste sapienterque disceptet: reliquum est, iudices, ut nihil iam aliud querere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quò facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, queso diligenter attendite,

24 Nar- ratio. * P. Clodius cum statuisset omni scelere in pratura vexare rempubl. videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses praturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam rempubl. quareret, subito reliquit annum suum, seque

seque in annum proximum transtulit, non religio-
 aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad
 praturam gerendam, hoc est, ad evertendam
 rempubl. plenum annum, atque integrum * occur- 25
 rebat, mancam ac debilem praturam suam futu-
 ram consule Milone: cum porro summo consensu
 populi Romani consulem fieri videbat, contulit se
 ad eius competitors, sed ita, totam ut petiti-
 onem ipse solus, etiam invitis illis gubernaret, to-
 ta ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustine-
 ret, convocabat tribus: se interponebat: coloni-
 am novam, delectum perditissimorum scribebat
 civium: quanto ille plura miscebat, tanto his
 magis indies convalescebat, ubi vidit homo ad
 omne facinus paratissimus fortissimum virum, ini-
 micissimum suum, certissimum consulem, idque
 intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffra-
 gis populi Ro. saepe esse declaratum: palam agere 26
 cepit, & aperte dicere, occidendum Milonem. * ser-
 vos agrestes & barbaros, quibus sylvas publicas
 depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex
 Apennino deduxerat, quos videbatis: res erat mi-
 nime obscura: etenim palam dictitabat consula-
 tum Miloni eripi non posse, vitam posse: signifi-
 cavit hoc saepe in senatu, dixit in concione, quin
 etiam Favonio, fortissimo viro, querenti ex eo,
 qua spe fireret Milone vivo, respondit, triduo il-
 lum, ad summum quatruiduo periturum: quam
 vocem eius, ad hunc M. Catonem statim Favo-
 nius detulit, * interim cum sciret Clodius [neque 27
 enim erat difficile scire] iter solenne, legitimum,
 necessarium, ante diem III. Kal. Espr. Miloni esse

Lanuuium, & Flaminem prodendum, quod eras
 dictator Lanuuii Milo : Româ subito ipse profe-
 ctus pridie est, ut ante suum fundum [quod re in-
 tellectum est.] Miloni insidias collocaret : at-
 que ita profectus est, ut concionem turbulentam,
 in qua ejus furor desideratus est, qua illo ipso die
 habita est, relinqueret : quam, nisi obire facinoris
 28 locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset. *
 Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quo ad
 senatus dimissus est, domum venit : calceos & vesti-
 menta mutauit : paulisper, dum uxor se, ut fit, com-
 parat, commoratus est : deinde profectus est, id
 temporis, cum jam Clodius, siquidem eo die Ro-
 mam venturus erat, redire potuisset, obviam fit ei
 Clodius expeditus, in equo, nulla rheda, nullis im-
 pedimentis, nullis Gracis comitibus, ut solebat :
 sine uxore, quod nunquam ferè : cum hic insidia-
 tor, qui iter illud ad eadem faciendam apparasset,
 cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi
 magno impedimento, ac muliebri, & delicato an-
 29 cillarum puerorumque comitatu. * fit obviam Clo-
 dio ante fundam ejus hora ferme undecima, aut
 non multo secus statim complures cum telis in hunc
 faciunt de loco superiore impetum, aduersi rheda-
 rium occidunt, cum autem hic de rheda, rejecta
 penula, disluisset, seque acri animo defenderet :
 illi qui erant cum Clodio, gladius eductis partim
 recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adori-
 rentur : partim, quod hunc jam interfectum pu-
 tarent, cadere incipiunt ejus seruos qui post erant,
 ex quibus qui animo fideli in dominum erant, &
 presentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum

ad rhedam pugnari viderent, & domino succur-
 rere prohiberentur, Milonemque occisum, etiam
 ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent: fece-
 runt id servi Milonis [dicam enim non derivan-
 di criminis causa, sed ut factum est] neque impe-
 rante, neque sciente, neque presente domino, quod
 suos quisque servos in tali re facere voluisset. * Hac 30
 sicut exposui, ita gesta sunt, iudices, insidiator su-
 peratus; vi victa vis, vel potius oppressa virtute
 audacia est, nihil dico, quid resp. consecuta sit:
 nihil, quid vos; nihil, quid omnes boni; nihil
 sanè id profit Miloni, qui hoc fato natus est, ut
 ne se quidem servare potuerit, quin unà remp.
 vosque servaret, si id jure non posset, nihil habeo
 quod defendam: sin hoc & ratio doctis, & necessi-
 tas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ip-
 sa præscripsit, ut omnem semper vim, quacun-
 que ope possent à corpore, à capite, à vita sua
 propulsarent: non potestis hoc facinus improbum
 judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in la-
 trones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sen-
 tentiis esse pereundum. * Quod si ita putasset, cer- 31
 tè optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio,
 non semel ab illo, neque tum primum petito,
 quàm jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum
 tradidisset, sin hoc nemo vestrum ita sentit, illud
 iam in iudicium venit, non occisusne sit, quod fa-
 temur: sed iure, an iniuriâ: quod multis antea
 in causis iam quaesitum est, insidias factas esse con-
 stat: & id est, quod senatus contra remp. factum
 iudicavit: ab utro facte sint, incertum est. De hoc
 igitur latum est, ut quaeretur, ita & senatus remp.

non hominem, notavit : & Pompeius de iure, non de facto, questionem tulit. Num quid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil, si hic illi, ut ne sit impune : si ille

32 huic, tum nos scelere solvamur. * Quoniam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis valeat : etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequabatur, non modo ut praetor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere possit, sed etiam ut his consulibus praetor esset, quibus, si non adiuvantibus, aut conniventibus certe sperasset, se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus, cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrantur, & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam vetustate audaciam. *

33 An verò, Iudices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestra peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur, qui ille leges (si leges nominanda sunt, ac non faces urbis, & pestes reip.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque iniustus? exhibe, quaso, Sexte Clodi, librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, & ex mediis armis, turbaque nocturna tanquam Palladium, sustulisse, ut

pra.

praclaram inde munus ; ac instrumentum tribu-
 natus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio
 tribunatum gereret, deferre posses. * Et aspexit 34
 me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum
 omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lu-
 men curia. Quid ? tu me iratum, Sexte, putas
 tibi ? cujus tu inimicissimum multò credulius eti-
 am punitus es, quam erat humanitatis mee postu-
 lare ? tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti do-
 mo, tu in publicum ejecisti, tu spoliatum ima-
 ginibus ; exequiis, pompa, laudatione, infelicissi-
 mis lignis seminstulatum, nocturnis canibus dila-
 niandum reliquisti, quam rem etsi necessario fe-
 cisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelita-
 tem exprompsisti tuam, laudare non possum, ira-
 sci certè non debeo. * P. Clodii praturam non sine 35
 maximo rerum novarum motu proponi solitam esse
 videbatis : nisi esset is consul, qui eam auderet
 possetque confringere. Eum Milonem esse cum
 sentiret univèrsus populus R., quis dubitaret suf-
 fragio suo se metu, periculo remp liberare ? at
 non, P. Clodio mortuo, usitatis jam reb. obnitendum
 est Miloni, ut tueatur dignitatem suam, singu-
 laris illa huic uni concessa gloria, qua quotidie au-
 gebatur frangendis furoribus Clodianis, jam
 morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quem ci-
 vem metueritis : hic exercitationem virtutis, suf-
 fragationem consulatus, fontem perennem gloriae
 suae perdidit. Itaque Milonis consulatus, qui vivo
 Clodio labefactari non poterat, mortuo denique
 tentari ceptus est ; non modo igitur nihil prodest,
 sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. * At va- 36

luit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuria, punitor doloris sui. Quid, si haec, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam sua gloria, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat, ut odisset primum defensorem salutis mea, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum: reus enim Milonis, lege Platiâ, fuit Clodius, quo ad vixit: quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, & in homine injusto quam etiam justum esse?

- 37 * Reliquum est, ut jam illum natura ipsius consuetudoque defendat, hunc autem haec eadem coarguerunt: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo; quid ergo iudices? cum marentibus vobis urbe cessi, non servos, non arma, non vim intentavit? qua fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset injusta ejiciendi? diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem per duellionis intenderat, & mihi, iudices, in causa vestra mala, aut mea nec praeclarissima, etiam iudicium timendum fuit: servorum & egentium civium, & facinorosorum armis meos cives, meis consiliis periculisque servatos, pro me objici nolui. * Vidi enim, vidi hunc ipsum. Q. Hortensium, lumen, & ornamentum resp. penè interfici servorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, vir optimus, cum hoc cum esset, unâ est mulctatus, ut vitam amiserit. Itaque quando illius postea sicca illa, quam à Catilina acceperat, conquevit? hac in-

tentata nobis est: huic ego vos obijci pro me non
 sum passus, haec insidiata Pompejo est: haec istans
 Appiam viam, monumentum sui nominis, nece
 Papirii cruentavit: haec eadem longo intervallo
 conversa rursus est in me: nuper quidem, ut sci-
 tis, me ad regiam pene confecit. * quid simile Mi- 36
 lonis? cujus vis omnis haec semper fuit, ne P. Clo-
 dius, cum in iudicium detrahi non posset, vi oppres-
 sam civitatem teneret, quem si interficere voluisset,
 quanta, quoties, quot occasiones, quam praecleara
 fuerunt! potuitne, cum domum ac deos penates suos,
 illo oppugnante defenderet, jure se ulcisci? potuitne
 civis egregio, & viro fortissimo, P. Sextio collegâ suo
 vulnerato? potuitne Fabricio viro optimo, cum de
 reditu meo legem ferret, pulso, crudelissimâ in foro
 cade facta? potuitne L. Caecilii, justissimi fortissi-
 mique pratoris, oppugnata domo? potuitne illo die,
 cum est lata lex de me? cum totius Italiae concur-
 sus, quem mea salus concitavit, facti illius gloriam
 libens agnovisset, ut, etiamsi id Milo fecisset, cun-
 cta civitas eam laudem pro sua vendicaret? * At- 37
 quis erat id temporis clarissimus & fortissimus con-
 sul, inimicus Clodio P. Lentulus, ultor sceleris il-
 lius, propugnator senatus, defensor vestre volunta-
 tis, patronus illius publici consensus, restitutor sa-
 lutis meae: septem praetores, octo tribuni Pleb. illius
 adversarii, defensores mei: C. Pompejus auctor &
 dux mei reditus, illius hostis: cujus sententiam se-
 natus omnis de salute mea gravissimam & orna-
 tissimam secutus est. Qui populum R. cohortatus
 est: Qui, cum de me decretum Capua fecisset, ipse
 cuncta Italia cupienti, & ejus fidem imploranti,

signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent, omnia tum denique in illum odia civium ardebant, desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate ejus, sed de præmiis cogitaretur,

- 41 * Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid? privato Milone. & reo, ad populum accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompejum pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum non modo occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? nuper verò cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reip. partem fortissimè suscepisset, atque illam belluam iudicii laqueos delinquentem jam irretitam teneret, qui locus, quod tempus illud, dii immortales fuit! cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset. Magnum Miloni fuit, conficere illam pestem, nullâ suâ
- 42 invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ? * Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vii septa irruiisset, gladios distringendos, lapides jaciendos curasset, deinde subito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute sua liceret? quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit, cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit
- 43 occidere? * Præsertim iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitorum subesset, quo quidem tempore (scio enim, quàm timida sit ambitio, uantaque & quàm sollicita cupiditas consulatus) omnia non modo quæ reprehendi palam, sed etiam

que obscure cogitari possunt, timemus: rumores, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, sensusque civium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis sepe fastidiunt.* Hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus, scelus & facinus prae se ferens & confitens, ad illa angusta centuriarum auspicia veniebat; quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audacia est, iudices, quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem: in utro igitur hac fuit: in Milone, qui etiam nunc reus est facti, aut praecleari, aut certe necessarii: an in Clodio, qui ita iudicia poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

* Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petelli, appello optimum & fortissimum civem: te M. Cato, testor, quos mihi divina quadam sors dedit iudices: vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, quam dixerat, cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit? * Quemadmodum igitur eum dies non fefellit, dixi equidem modo. Dictatoris Lanuvii stata sacrificia nosse negotii nihil erat: vidit necesse esse Miloni, proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die: itaque antevertit, at quo die? quo, ut antea dixi, insanissima concia ab ipsius mercenario trib. pl. est concitata, quem diem ille,

quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus appropinquaret, nunquam reliquisset. Ergo illi, ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? * Primum queru, qui scire potuerit? quod vos idem in Clodio querere non potestis: ut enim neminem alium nisi T. Patinam familiarissimum suum rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuvii à Dictatore Milone prodi Flaminiem necesse esse: sed erant permulti alii, ex quibus id facillimè scire posset, omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodio rediit unde quaesivit? quaesieris sanè. Videte, quid vobis largiar, servum etiam, ut Arsius meus amicus dixit, corrupevit. Legite testimonia tertium vestrorum dixit C. Cassinius, cognomento Schola Interamnis, familiaris meus, & idem Comes P. Clodii, cuius jam pridem testimonio Clodius eadem horâ Interamnia fuerat & Rome, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nuntiatum, Cyrum architectum esse mortuum. Itaque Romam repente constituisse proficisci, dixit hoc comes item

48 P. Clodii C. Clodius. * Videte, Iudices, quanta res his testimoniis sine confecta, primum certè liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio, quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. Deinde [non enim video, cur non meum agam negotium] scitis, Iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu cadere esse factam, consilio verò majoris alicujus.

jus, videlicet me latronem ac sicarium abiecti ho-
 mines, & perditim describebant. Facent hi suis testi-
 bus, qui Clodium negant ea die Romam, nisi de
 Cyro auditum esset, reditum fuisse. Respiravi,
 liberatus sum: non vereor, ne, quod ne suspicari
 quidem potuerim, videar id cogitasse, * nunc per- 49
 sequar cetera: Nam occurrit illud: ne Clodius
 quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Al-
 bano mansurus: si quidem exiturus ad eadem à
 villa non fuisset: video enim illum, qui dicitur de
 Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed Milo-
 nem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret,
 quem Clodius Romam proficiscens reliquerat mori-
 entem? unà fuit testamentum simul obsignavi cum
 Clodio: testamentum autem palam fecerat, &
 illum heredem & me scripserat: quem pridie hora
 tertia animam efflantem reliquisset, eum mor-
 tuum postridie hora decima ei nunciabatur? * age 50
 si ita factum: qua causa, cur Romam properaret?
 cur in noctem se conjiceret? quid afferebat festi-
 nationem? quod heres erat? primum erat ni-
 hil, cur properato opus esset: deinde si quid esset,
 quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset,
 amitteret autem, si postridie manè Romam venis-
 set? atque ut illi nocturnus ad urbem adventus
 vitandus potius, quam expetendus fuit: sic Mi-
 loni, cum insidiator esset, si illum ad urbem nocte
 accessurum sciebat, subsistendum atque expectan-
 dum fuit: * noctu, invidioso, & pleno latronum
 in loco occidisset, nemo ei neganti non credidisset,
 quem esse omnes saluum etiam confitentem vo-
 lunt: sustinisset hoc crimen primum ipse latro-

num occultator & receptator locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque caca nox ostendisset Milonem; denique ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hac timentes in suspicionem caderent, tota denique rea citaretur

- §2. *Heiruria*, * Atque illo die certè Aricia rediens diverit Clodius ad Albanum, quod nisi sciret illum Milo Aricia fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, qua viam tangeret, diversurum: cur neque ante occurrit, ne in villa resideret, nec eo in loco subsedit, quo illa nocte venturus esset? video adhuc constare omnia; Judices, Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere; illi ad ea, qua concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum, in illum hujus nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, hujus tantum in repellenda, * mortem ab illo denunciata[m] palam Miloni & predictam, nihil unquam auditum, ex Milone: profectio[n]is hujus diem illi notum, reditum illius etiam ignotum fuisse: hujus iter necessarium, illius etiam potius alienum: hunc praece[n]sulisse, se illo die Romam exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium, illum causam mutandi consilii finxisse: huic, si infidaretur nocte propè urbem expectandum, illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. * Videamus nunc id, quod caput est, locus ad infidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, id verò Judices, etiam dubitandum, & diutius cogitan-

dum est. Ante fundum Clodii, quo in fundo pro-
 pter insanas illas substructiones facile mille homi-
 num versabantur valentium. Atqui exiello loco
 superiorem se fore putabat Milo, & ob eam cau-
 sam eum locum ad pugnam potissimum delegerat,
 an in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius
 loci spe facere impetum cogitavit? res loquitur,
 Iudices, ipsa: quae semper valet plurimum.
 * Si haec non gesta audiretis, sed picta videretis, §
 tamen apparet, uter esset infidiator, uter nihil co-
 gitaret mali: cum alter veheretur in rheda pe-
 nulatus, unâ sederet uxor, quid horum non impe-
 ditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes?
 quid minus promptum ad pugnam, cum penulâ ir-
 retitus, rhedâ impeditus, uxore pene constrictus
 esset? videte nunc illum primum egredientem è
 villa subito. Cur vesperi? quid necesse est tarde?
 quid convenit, praesertim id temporis? diverit
 in villam Pompeji, Pompejum ut videret? sciebat
 in Alsienfi esse procul inde: villam ut perspiceret?
 millies in ea fuerat? quid ergo erat mora & ter-
 giversationis? dum hic veniret, locum relinquere
 noluit. * Age nunc, iter expediti latronis, cum §
 Milonis impedimentis comparate. Semper ille an-
 tea cum uxore, tum sine ea: nunquam non in
 rheda, tum in equo, comites Graculi, quocumque
 ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat,
 tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nun-
 quam, tum casu pueros symphonicos uxoris duce-
 bat, & ancillarum greges, ille, qui semper se-
 cum scorta, semper exoletos, semper lupas duce-
 bat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum.

esse diceret. Cur igitur victus est? quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier incidit in vi-
 57 vos. * Nec vero sic erat unquam non paratus Milo contra ullum, ut non satis ferè esset paratus, semper ille, & quantum interesset P. Clodii, se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat: quamobrem vitam suam, quam maximis premiis propositam & penè addictam sciebat, nunquam in periculum sine presidio, & sine custodia provehebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Mariemque communem, qui sepe spoliantem iam & exultantem evertit, & perculit ab abjecto: adde inscitiam pransi, poti & oscitantis ducis: qui cum à tergo hostem intercensum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos ira, vitamque domini desperantes cum incidisset, haesit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, ne judicaretur, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis cogerebantur, occisum esse à servis Milonis in Appia via P. Clodium, confiteri. Quid opus est tortore? quid queris? occideritne? occidit. Jure, an injuria? nihil ad tortorem: facti enim in equuleo questio est, juris in iudicio, quod igitur in causa querendum est, id agamus: hoc, quod tormentis invenire vis, id fateamur, manu vero cur miserit, si id potius queris, quam cur parum amplis affecerit premiis, nescis inimici factum reprehendere. * Dixit enim hic idem, qui
 59 omnia

omnia semper constanter & fortiter M. Cato, dixitque in turbulenta concione: qua tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus praemiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim praemium satis magnum est, tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tantum est, quam quod propter eosdem non sanguine & vulneribus suis, crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit, quos nisi manu misisset, tormentis etiam dedendi fuissent conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis: hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam etiam, si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum praemium persolutum. * Sed 60

questiones urgent Milonem, qua sunt habita nunc in curia Libertatis. Quibusnam de servis? rogas? de P. Clodio, quis eos postulavit? Appius: quis produxit? Appius, unde? ab Appio: dii boni, quid potest agi severius; de servis nulla questio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proximè ad Deos accessit Clodius: propius, quam tum, cum ad ipsos penetrarat, cujus de morte tanquam de ceremoniis violatis quaritur: sed tamen majores nostri, in dominum de servo queri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse & domini morte ipsa tristius: in reum de servis accusatoris cum queritur, verum inveniri potest? * Age vero, 61

qua erat, aut qualis questio? heus ubi Roscio, ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? fecit: cersa crux: nullas fecit: sperata libertas: quid hac qua:

questione certius? subito arrepti in questionem,
 tamen separantur à ceteris, & in arcas conjici-
 untur, ne quis cum iis colloqui possit. Hic centum
 dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ip-
 so accusatore producti sunt: quid hac questione
 62 dici potest integrum? quid incorruptum? quo si
 nondum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam cla-
 ris argumentis signisque luceat, pura mente, atque
 integrâ, Milonem nullo scelere imbutum, nullo
 metu perterritum, nullâ conscientia exanima-
 tum, Romam revertisse: recordamini per deos
 immortales, quæ fuerit celeritas reditus ejus, qui
 ingressus in forum ardente curia, quæ magnitu-
 do animi, qui vultus, quæ oratio: neque verè se
 populo solum, sed etiam senatui tradidit: neque
 senatui modo, sed etiam publicis presidis. & ar-
 mis: neque his tantum, verum etiam ejus pote-
 stati, cui senatus totam rempub. omnem Italia
 pubem, cuncta populi Ro. arma commiserat: cui
 senaturquam profectò tradidisset, nisi causa sua
 consideret, præsertim omnia audienti, magna
 metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti.
 63 * Magna vis est conscientia, iudices, & magna in
 utraque partem, ut neque timeant, qui nihil
 commiserint: & pœnam semper ante oculos ver-
 sari putent qui peccarint. Neque verò sine ratione
 certa, causa Milonis semper à senatu probata est,
 videbant enim sapientissimi homines, facti ratio-
 nem, præsentiam animi, defensionis constanti-
 am. An verò oblitus estis, iudices, recenti illo nun-
 cio necis Clodiana non modò inimicorum Milonis
 sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam
 impe-

imperitorum, qui negabant eum Romam esse redi-
 tarum? sive enim illud animo irato, ac percito fe- 64
 cisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, ar-
 bitrabantur eum tanti mortem P. Clodii putasse,
 ut aequo animo patriam careret, cum sanguine ini-
 mici expleisset odium suum, sive etiam illius mor-
 te patriam liberare voluisset: non dubitaturum
 fortem virum, quin, cum suo periculo salutem
 reipubl. attulisset, cederet, aequo animo legibus, se-
 cum auferret gloriam sempiternam, nobis hac fru-
 enda relinqueret, quae ipse servasset: multi etiam
 Catilinam, atque illa portentosa loquebantur; e-
 rumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriam
 faciet, miseros interdum cives optimè de repub.
 meritos: in quibus homines non modo res precla-
 rissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspi-
 cantur. * Ergo illa falsa fuerunt: quae certè ve- 65
 ra extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod
 non posset honestè verèque defendere. Quid,
 quae postea sunt in eum congesta, quae quamvis eti-
 am mediocrium delictorum conscientiam perculis-
 sent, ut sustinuit? dii immortales! sustinuit? im-
 mo verò ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quae
 neque maximo animo nocens, neque innocens ni-
 si fortissimus vir, negligere potuisset, scutorum,
 gladiatorum, frenorum, spatorum, pilorumque eti-
 am multitudo deprehendi posse iudicabatur: nul-
 lum in urbe vicium, nullum angustum esse dice-
 bant, in quo Miloni non esset conducta domus: ar-
 ma in villam Otriculariam develt a Tiberi: domus
 in clivo Capitolino scutis referta: plena omnia
 malleolorum ad urbis incendia comparatorum,
 bas

hec non delata solum , sed pene credita : nec
 66 ante repudiata, quam quesita. * Laudabam e-
 quidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeji ,
 sed dicam, ut sentio iudices : nimis multa audire
 coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus to-
 ta commissa est respub. quin etiam audiendus sit
 Popa Licinius, nescio quis de Circo maximo : ser-
 vos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse
 de interficiendo Cn. Pompejo conjurasse : deinde
 postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne
 indicaret : Pompejo in hortos nunciavit. Arces-
 sor, inprimis, de amicorum sententia rem defert
 ad senatum, non poteram in illius mei, patriaque
 custodis tanta suspitione non metu exanimari; sed
 mirabar tamen credi Pope, ebriosorum confessio-
 nem servorum audiri, vulnus in latere, quod acu
 punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari.
 67 * Verumtamen, ut intelligo, cavebat magis Pom-
 pejus, quam timebat, non ea solam, qua timebatur
 erant, sed omnino omnia, ne aliquid ves timere-
 ris. Oppugnata domus Cn. Caesaris, clarissimi &
 fortissimi viri, per multas noctis horas nunciaba-
 tur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senser-
 rat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pom-
 pejus, prestantissima virtute civem, timidum
 suspicari, diligentiam, tota repub. suscepta, ni-
 miam nullam putabam, frequentissimo senatu nu-
 per in Capitolio senator inventus est, qui Milo-
 nem cum telo esse diceret, nudavit se in sanctissimo
 templo, quoniam vita talis & civis, & viri fi-
 dem non faciebat, nisi eo tacente res ipsa loquere-
 tur, omnia falsa atque insidiosè ficta comperta
 sunt,

sunt. * Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo,
 non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas
 Cn. Præpeji (te enim jam appello ea voce, ut me
 audire possit) tuas, inquam, suspiciones perhorres-
 cimus, si Milonem times, si hunc de tua vita nefar-
 riè, aut tunc cogitare, aut molitum aliquando
 aliquid putas, si Italia deletus, ut nonnulli
 conquistores tui dictitant: si hæc arma, si Capito-
 lina cohortes, si excubia, si vigilia, si deleta ju-
 ventus, quæ tuum corpus domumque custodit, con-
 tra Milonis impetum armata est, atque illa omnia
 in hunc unum instituta, parata, intentæ sunt:
 magna in hoc certè vis & incredibilis animus, &
 non unius viri vires, atque opes indicantur, siqui-
 dem in hunc unum & præstantissimus dux electus,
 & tota respub. armata est. * Sed quis non intelli- 69
 git, omnes tibi reipub. partes agras & labentes,
 ut eas his armis sanares & confirmares, esse com-
 missas? quòd si Miloni locus datus esset, probasset
 profectò tibi ipsi neminem unquam hominem homi-
 ni chariorem fuisse, quam te sibi: nullum se un-
 quam periculum pro tua dignitate fugisse, cum illa
 ipsa teterrima peste sapissimè pro tua gloria contem-
 disse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ
 tibi charissima fuisset, consiliis tuis gubernatum, se
 à te postea defensum in periculo capitis, adjutum
 in petitione praturæ: duos se habere semper ami-
 cissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo: quæ si non
 probaret, si tibi ita penitus insedisset ista suspicio,
 nullo ut evelli modo posset: si denique Italia à de-
 lectu, urbs ab armis sine Milonis clade nunquam
 esset conquiritura: ne iste hæc dubitans cessisset
 patriæ,

patriâ, is qui ita natus est, & ita consuevit: te
 Magne, tamen attestaretur, quod nunc etiam fa-
 70 cit. * Vide, quàm sit varia vita, commutabilisq;
 ratio, quàm vaga, volubilisque fortuna, quanta
 infidelitates in amicis, quàm ad tempus apta simu-
 lationes, quanta in periculis fugæ proximorum,
 quanta timiditates, erit, erit illud profectò tem-
 pus, & elucescet aliquando ille dies, cùm in saluta-
 ribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo
 communium temporum immutatis, qui quàm cre-
 bro accidat, experti debemus scire, & amicissimi
 benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, &
 71 anis post homines nasos fortissimi viri magnitu-
 dinem animi desideres. * Quamquam quis hoc
 credat, Cn. Pompejum, juris publici, moris majo-
 rum, rei deniq; publicæ peritissimum, cùm senatus
 ei commiserit, ut videret, ne quid respub. detri-
 menti caperet, quo uno versiculo satis armati
 semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis:
 hunc exercitum, hunc delectum dato iudicium expe-
 ctaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui
 vel iudicia ipsa tolleret? satis indicatum est à
 Pompejo, falsò ista conferri in Milonem, qui legem
 tulit, quâ, ut ego sentio, Milonem absolvi oporteret:
 72 ut omnes confitemur, liceret. * Quod verò in illo
 loco, atque in illis publicorum presidiorum copiis
 circumfusus sedet, satis declarat se non terrorem
 inferre vobis, (quid enim illo minus dignum,
 quàm cogere, ut vos eum condemnetis, in quem
 animadvertere ipse & more majorum, & suo jure
 posset?) sed presidio esse, ut intelligatis contra he-
 sternam concionem illam, licere vobis, quod sen-
 tiatis,

riatis, liberè judicare. * Nec verò me, Judices, 73
 Clodianum crimen movet: nec tam sum demens,
 tamque vestri sensus ignarus, atque expers, ut
 nesciam, quid de morte Clodii sentiatis, de qua
 si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen
 impune Miloni palam clamare, atque mentiri
 gloriosè liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium,
 qui annona levanda, jacturisque rei familiaris,
 quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspi-
 cionem incidit regni appetendi: non T. Gracchum,
 qui collega magistratum per seditionem abroga-
 vit: quorum interfectores implerant orbem ter-
 rarum nominis sui gloria: sed eum (non aude-
 ret enim dicere, cum patriam periculo suo libe-
 rasset) cujus nefarium adulterium in pulvinari-
 bus sanctissimis, nobilissima fœmina comprehen-
 derunt: * Eum, cujus supplicio senatus solennes 74
 religiones expiandas sæpè censuit: eum, quem
 cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L.
 Lucullus juratus se questionibus habitis dixit
 comperisse: Eum, qui civem, quem senatus, quem
 populus, quem omnes gentes urbis ac vite civium
 conservatorem judicabant, servorum armis ex-
 terminavit: eum qui regna dedit, ademit, orbem
 terrarum quibuscum voluit, partitus est: eum,
 qui pluribus cadibus in foro factis singulari vir-
 tute & gloria civem, domum vi & armis com-
 pulit: eum, cui nihil unquam nefas fuit, nec in
 facinore, nec in libidine: eum, qui adem Nym-
 pharum incendit, ut memoriam publica recen-
 sionis tabulis publicis impressam extingueret:
 * Eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum ci- 75

vile jus, nulli possessionum termini: qui non ex-
 luvania litium, non injustis vindictis ac sacra-
 mentis alienos fundos, sed castris, exercitu, si-
 gnis inferendis petebat: qui non solum Etruscos
 [eos enim penitus contempserat] sed hunc Cn.
 Pompejum virum fortissimum, atque optimum
 civem, judicem nostrum pellers possessionibus, ar-
 mis, castrisque conatus est, qui cum architectis
 & decempedis villas multorum, hortosque per-
 grabat, qui Ianiculo, & Alpibus spem posses-
 sionum terminabat suarum: qui, cum ab equite
 Romano splendidissimo, & forti viro, T. Pac-
 canio non impetrasset, ut sibi insulam in lacu
 Pratio venderet, repente linteis in eam insu-
 lam materiam calcem, cimenta atque arenam
 76 non dubitavit edificium extruere in alieno. * Qui
 huic T. Furfanso, cui viro dii immortales?
 [quid enim de muliercula Sanctia, quid de ado-
 lescente Apronio dico? quorum utriusque mor-
 tem est minitatus, nisi sibi hortorum posses-
 sione cessisset] sed ausus est Furfansio dicere, si sibi
 pecuniam, quantum poposcerat, non dedisset,
 mortuum se in domicilio ejus illaturum, quod in-
 vidiâ huic esset tali viro conflagrandum, qui Ap-
 pium fratrem, hominem mihi conjunctum fide-
 lissima gratia, absentem de possessione fundi de-
 jecit, qui parietem sic per vestibulum sororis in-
 stituit ducere, sic agere fundamenta, ut soro-
 rem non modo vestibulo privaret, sed omni aditu
 77 & limine, * Quamquam hac quidem jam tolerabi-
 lia videbantur: etsi equaliter in remp. in priva-

PRO T. ANNIO MILONE. 99

ros, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quo modo jam usu obdureris, & percalluerit civitatis incredibilis patientia. Qua verò aderant jam, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? omitto socios, exterarum nationes, reges, tetrarchas [vota enim fecerat, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra teſta, vestras pecunias] pecunias dico; à liberis medius fidius, & conjugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis, quæ patent? quæ nota omnibus? quæ tenentur? servorum exercitus illum in urbe conscripſurum fuisse, per quos totam remp. resque privatas omnium possideret? * Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret P. Annius: Adeste quaeso, atque audite cives: P. Clodium interfici: ejus furores quos nullis jam legibus, nullis judiciis frana poteramus, hoc ferro, & hac dextera à cervicibus vestris repuli: per me unum effectum est, ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent, enim verò timendum, quonam modo id factum ferret civitas? nunc enim quis est, qui non probeat? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum seip. profuisse, maximam lætitiâ à populum R. cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat, & sentiat? neque vetera illa populi R. quanta fuerint gaudia, judicate: multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias atas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiâ, nec tantam,

78

79 * *Mandate hoc memoria, iudices, spero multa vos liberosque vestros in rep. bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio nihil horum vos visuros fuisse, in spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam, adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro consule, concussa hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis constitutis, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio vivo contingere potuisse arbitretur? quid? ea, quae tenetis privata atque vestra, dominante homine furioso, quod ius perpetua possessionis habere potuissent? non timeo iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius haec in illum evomere videar, quam verius. Etenim etsi praecipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè equaliter versaretur odium meum, non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit.*

80 * *Quin sic attendite, iudices, nempe est quaestio de interitu P. Clodii, fingite animis: libera enim sunt cogitationes nostra, & quae volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, videmus: fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis meae, si possim efficere ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimulistis? quoniam modo ille vos vivus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percussit? quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quae nemo praeter illum; si is, inquam, potuisset, ut quaestionem de morte P. Clodii*
ferre

ferre, sic ipsum ab inferis excitare: utrum putatis facturum fuisse? etiamsi propter amicitiam vellet illum ab inferis revocare, propter rempo. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: Et de eius nece lata quaestio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Huius ergo interfecto non esset etiam confitendo ab eis impetraturus, nec poenam timeret, quos liberavisset? * Graeci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Qua ego vidi Athenis? qua alius in urbibus Graeciae? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? qua carmina? propè ad immortalitatem, Et religionem, Et memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris ultorem non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiemini? confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, Et magno animo, Et libenter se fecisse libertatis omnium causam: quod certè ei non confitendum non modo fuisset, verum etiam predicandum. * Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur: dubitaret id fateri, ex quo etiam premia laudis essent petenda? nisi verò gratus puerat esse vobis sui se capitis quam vestri ordinis, defensorem esse: cum praesertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos? si factum vobis non probaretur, [quanquam qui poterat salus sua cuique non probari? sed tamen si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo constantique cederet ex ingrata

81

82

civitate, nam quid esset ingratius, quam letari ceteros, lugere eum solum, propter quem carere letarentur? * Quamquam hoc animo semper omnes fuimus in patria proditoribus opprimendis, ut quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque & invidiam nostram putaremus, nam qua mihi contribuenda laus esset ipsi, cum tantum in consulatu meo pro vobis, liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? qua mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? propositâ invidiâ, morte, pœna, qui nihil segnius rep. defendit, is vir verè putandus est, populi grati est, praviis afficere benè meritos de rep. cives: viri fortis ne suppliciiis quidem moveri, ut

84 fortiter fecisse poeniteat. * Quamobrem uteretur eâdem confessione T. Annius, quâ Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi, & si grata resp. esset, letaretur: si ingrata, tamen in gravi fortuna conscientia sua niteretur. Sed huius beneficii gratiam, iudices, fortuna populi R. & vestra felicitas, & di immortales sibi deberi putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim celestem existimat, numenve divinum: quem neque imperii nostri magnitudo, neque sol ille, nec cœli, & signorum motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque id, quod maximum est, majorum sapientia: qui sacra, qui ceremonias, qui auspicia & ipsi sanctissime coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt.

* Est,

Est, est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest, in hoc tanto naturam præclaro motu, nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, quam sapimus, quam providemus, quam hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut plane qualis aut ubi sit, sentire possumus, ea vis, ea est igitur, quæ sæpè incredibiles urbi felicitates, atque opes attulit, quæ illam perniciem extinxit, ac sustulit, cui primum mentem iniecit, ut vi irritare, ferroque lacessere fortissimum virum auderet, vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempuernam: * Non est humano consilio, ne mediocri quidem, fudises, deorum immortalium curâ res illa perfecta. Religiones me hercule ipse aræque, cum illam bellam cadere viderunt, commovisse se videntur, & ius in illo suum retinuisse. Vos enim Albanitumuli, atque luci, vos, inquam, imploro atque obsecro, vosque Albanorum obruta aræ sacrorum populi Rom. sociæ & æquales, quas ille præceps amentia, casis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat. Vestra cum aræ, vestra religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latialis sancte Jupiter, cuius ille lacus, nemora, finesque sæpe omni nefario stupro & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: votus illa, vobis vestro in conspectu, seræ, sed iusta sament,

87 *Et debita poena soluta sunt. * Nisi fortè hoc eti-
am casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sa-
crarium Bona Dea, quod est in fundo T. Sextii
Galli, imprimis honesti Et ornati adolescentis, an-
te ipsam, inquam, Bonam deam, cum praelium
commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo
teterrimam mortem obiret, ut non absolutus ju-
dicio illo nefario videretur, sed ad hanc insig-
nem poenam reservatus. Nec verò non eadem
ira deorum hanc ejus satellitibus injecit amen-
tiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine lu-
dis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudatio-
nibus, sine funere, oblitus cruore Et ludo, spo-
liatus illius supremi diei celebritate, quam con-
cedere etiam inimici solent, ambureretur etiam
abjectus: non fuisse credo fas, clarissimorum vi-
rorum formas illi deterrimo parricide aliquid de-
decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem
ejus lacerari, quam in quo vita esset damnata.*

88 ** Dura mihi mediis fidius jam fortuna populi
Rom. Et crudelis videbatur, qua tot annos illum
in hanc remp. insultare videret, Et pateretur: pol-
luerat stupro sanctissimas religiones: senatus gra-
vissima decreta perfrugerat: pecunià se palàm a ju-
dicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum:
omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta re-
sciderat, me patriam expulerat, bona diripuerat,
domum incenderat, liberos, conjugem meam vexa-
verat, Cn. Pompejo nefarium bellum indixe-
rat: magistratum privatarumque cades effece-
rat, domum mei fratris incenderat, vastarat
Etruriam, multos sedibus, fortunis ejecerat, in-
stabat.*

stabat, urgebat, capere ejus amentiam civitas, Ita-
 lia, provincia, regna non poterant: incidebantur
 iam domi leges, qua nos nostris servis addicerent,
 nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamasset,
 quod non hoc anno suum fore putaret, * obstabat 89
 ejus cogitationibus nemo prater illum Milonem
 ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompejum novo re-
 ditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur:
 Caesaris potentiam suam potentiam esse dicebat:
 bonorum animos etiam in meo casu contempserat:
 Milo unus urgebat. Hic dii immortales, ut sup. di-
 xi, mentem dederunt illi perdito ac furioso, ut huic
 faceret insidias, aliter perire pestis illa non potuit,
 nunquam illum respub. suo jure esset ultra: senatus
 credo, praeatorem eum circumscriptisset: ne cum so-
 lebat quidem id facere, in privato eodem hoc ali-
 quid profecerat: * an consules in praetore coercen- 90
 do fortes fuissent? primum Milone occiso habuis-
 ses suos consules: deinde quis in eo praetore consul
 fortis esset, per quem tribunum virum consularem
 crudelissime necatum esse meminisset? omnia possi-
 deret, teneret: lege nova, qua est inventa apud eum
 cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros li-
 bertos suos fecisset, postremo, nisi eum dii immor-
 tales in eam mentem impulissent, ut homo effemi-
 natus fortissimum virum conaretur occidere, ho-
 die respub. nullam haberetis. * An ille praetor, ille 91
 vero consul, si modo haec templa, atque ipsa moenia
 stare eo vivo tamdiu, & consulatum ejus expectare
 potuissent, ille denique vivus mali nihil fecisset, qui
 mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce,
 curiam incenderit? quo quid miserius, quid acer-

eius, quid luctuosius vidimus? templum sanctita-
 tis, amplitudinis, mentis, consilii publici caput
 urbis, aram sociorum, portum omnium gentium,
 sedem ab universo populo Rom. concessam uni or-
 dini inflammari, excindi, funestari, neque id fieri
 à multitudine imperita, quanquam esset miserum
 id ipsum, sed ab uno, qui cum tantum ausu sit ul-
 tor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset au-
 sus? in curiam potissimam abiecit, ut eam mortuum
 92 incenderet quam vivus everterat. * Et sunt qui
 de via Appia querantur. taceant de curia? ec-
 quando ab eo spirante forum potuisset defendi, cu-
 jus non restiterit cadaveri curia? excitare eum,
 si potestis, ab inferis, frangetis impetum vivi, cu-
 jus vix sustinetis furias sepulci? nisi verò sustinui-
 stis eos, qui cum facibus ad curiam concurrerunt,
 cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro vo-
 litarunt. cedi vidistis populum Rom. concionem
 gladius disturbari, cum audiretur silentio M. Ca-
 lius tribunus pl. vir fortissimus, Et in suscepta cau-
 sa firmissimus bonorum voluntati, Et auctoritati
 senatus deditus, Et in hac Milonis sive invidia, si-
 ve fortuna singulari, divina, Et incredibili fide.
 93 * Sed jam satis multa de causa; extra causam etiam
 Pero- nimis fortasse multa, quid restat, nisi ut orem ob-
 ratio. testetque vos, Iudices, ut eam misericordiam tri-
 buatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego
 autem repugnante hoc Et imploro, Et exposco, ne-
 lite, si in nostro omnium fletu, nullam lacrymam
 aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si
 vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam vi-
 detis, hōs minus ei parcere. Atque haud scī, an
 multo

multo etiam sit adjuvandus magis : etenim si in
 gladiatorius pugnis , & infimi generis hominum
 conditione, atque fortuna timidos, & supplices, &
 qui vivere liceat, obsecrantes, etiam adisse solemus:
 fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offeren-
 tes, servare cupimus : eorumque nos magis mise-
 ret, qui nostram misericordiam non requirunt,
 quam qui illam efflagitant : quanto hoc magis in
 fortissimis civibus facere debemus ? * me quidem 94
 iudices, exanimant, & interimunt haec voces Mi-
 lonis, quas audio assidue, & quibus inter sum que-
 ridie. Valeant, inquit, valeant cives mei, sine
 incolumnes, sint florentes, sint beati : stet hac urbs
 praeclara, mihi que patria charissima, quoquo mo-
 do mihi de me erit : tranquilla repub. cives vestros
 (quoniam mihi cum illis non lites) sine me ipsi,
 sed per me tamen perfruantur : ego cedam atque
 abibo, si mihi repub. bonâ frui non licuerit, at ca-
 rebo malâ : & quâ primùm tetigero bene mora-
 ram & liberam civitatem, in ea conquiescam.
 * ô frustra, inquit, suscepti mei labores, ô spes fal- 95
 laces, ô cogitationes inanes meae, ego cum tribu-
 nus pleb. repub. oppressâ, me senatus dedissem,
 quem extinctum acceperam, equitibus P. quorum
 vires erant debiles, bonis viris, qui omnem aucto-
 ritatem Clodianis armis abjecerant : mihi un-
 quam bonorum praesidium defuturum putarem ?
 ego cum te (mecum enim sapissimè loquitur) pa-
 tria reddidissem, mihi non futurum in patria pu-
 tarem locum ? ubi nunc senatus est, quem secuti
 sumus ? ubi equites R. illi, illi, inquit, tui ? ubi
 studia municipiorum ? ubi Italiae voces ? ubi deni-
 que

que tua M. Tullii, qua plurimis fuit auxilio, vox,
 & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties mor-
 96 ti me obtulit, nihil potest opitulari? * Nec verò
 hac, iudices, ut ego nunc flens, sed hoc eodem lo-
 quitur vultu, quo videtis, negat enim se, negat in-
 gratus civibus fuisse, quae fecit: timidus & om-
 nia circumspicientibus pericula, non negat, ple-
 bem & infinitam multitudinem, qua P. Clodio du-
 ce fortunis vestris imminebat, eam, quò tutior es-
 set vita vestra, se fecisse commemorat, ut non mo-
 dò virtute flecteret; sed etiam tribus suis patri-
 moniis deliniret, nec timet, ne cum plebem mu-
 neribus placarit, vos non conciliari meritis in
 remp. singularibus, senatus erga se benevolentiam
 temporibus his ipsis saepe esse perspectam, vestras
 vero & vestrorum orationum occurriones, studia,
 sermones, quemcumque casum fortuna dederit,
 97 secum ablaturum esse dicit, * Memini etiam sibi
 vocem praconis modo defuisse, quam minimè desi-
 derarit: populi verò cunctis suffragiis, quod unum
 cupierit, se consulem declaratum: nunc denique
 si haec arma contra se sint futura, sibi fa-
 cinoris suspicionem, non facti crimen ob-
 stare: addit haec, quae certè vera sunt,
 fortes & sapientes viros non tam praemia sequi so-
 lere rectè factorum, quam ipsa rectè facta, se nihil
 in vita, nisi praclarissime fecisse, siquidem nihil
 sit prestabilius viro, quam periculis patriam li-
 berare: beatos esse, quibus ea res, honori fuerit à
 98 suis civibus. * Nec tamen eos miseros, qui benefi-
 cio civis suos vicerint: sed tamen ex omnibus
 praemiis virtutis, si esset habenda ratio praemio-
 rum,

rum, amplissimum esse primum gloriam: esse hanc unam, quæ brevitatem vitæ, posteritatis memoriâ consolaretur: quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse cuius gradibus etiam homines in cœlum videantur ascendere. * De me, inquit, semper populus 99 Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas: quin hoc tempore ipso, cum omnes à suis inimicis faces invidia meæ subiciantur, tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebrantur: omitto Etruria festos & actos & institutos dies: centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, & opinor, ultra quàm fines Imperij populi Rom. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam lætitia peragravit: quamobrem, ubi corpus hoc sit, non inquit, laboro: quoniam omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria, hæc tu mecum sæpe, his absentibus: sed iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. * Te quidem, quòd isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est ista magis divina virtus, eo majore à te dolore divellor: nec verò si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut iis irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero, non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi, non malè aliquando de me meriti, sed semper optimè: nullum unquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis, (etsi quis potest esse tantus?) sed ne hunc quidem ipsum, ne obliviscar, quanti me semper feceritis: quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur

non id meo capite potius luitur, quam Milonis?
 praclare enim vixero, si quid mihi acciderit prius,
 101 quam hoc tantum mali videro. * Nunc me una
 consolatio sustentat: quod tibi, o T. Anni nul-
 lum a me amoris, nullum studii, nullum pietatis
 officium defuit, ego inimicitias potentium pro te
 appetivi: ego meum saepe corpus & vitam objeci
 armis inimicorum tuorum: ego, me plurimis pro te
 supplicem abjeci: bona, fortunas meas, ac libero-
 rum meorum in communionem tuorum temporum
 contuli. hoc denique ipso die, si qua vis est parata,
 si qua dimicatio capitis futura, depono. Quid
 jam restat: quid habeo, quod dicam, quod faciam
 pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, qua-
 cunque erit tua, ducam meam? non recuso, non
 abnuo: vosque obsecro, iudices, ut vestra benefi-
 cia, que in me contulistis, aut in huius salute au-
 geatis, aut in ejusdem exitio occasura esse jubea-
 102 tis. * His lacrymis non movetur Milo: est quo-
 dam incredibili robore animi: exilium ibi esse
 putat, ubi virtuti non sit locus: mortem natura
 finem esse, non poenam: sit hic ea mente, qua natus
 est, quid, vos iudices, quo tandem animo eritis?
 memoriam Milonis retinebitis, ipsum ejicietis, &
 erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtu-
 tem excipiat, quam hic, qui procreavit? vos, vos
 appello fortissimi viri, qui multum pro repub. san-
 guinem effudistis, vos in viri, & in civis invicti
 appello periculo, centuriones, vosque milites, vobis
 non modo inspestantibus, sed etiam armatis, &
 huic iudicio presidentibus, hac tanta virtus ex
 hac urbe expelletur? exterminabitur? ejicie-
 tur?

sur? * o me miserum! o infelicem! revocare 103

tu me in patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? at in qua causa non potuisse? quae est gratagentibus? a quibus non potuisse? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acq̄ieverunt, quo deprecante? me. * Quodnam concepit tantum 104

scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, cum illa iudicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me, meosque redundant ex illo fonte dolores, quid me reditum esse voluistis? an ut inspectante me expellerentur ij, per quos essem restitutus? nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbio rem reditum esse, quam fuerit ille ipse discessus: nam qui possum putare, me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? utinam dii immortales fecissent (pace tua, patria dixerim: metuo enim, ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut P. Clodius non modo viveret, sed etiam prator, consul, dictator esset, antequam hoc spectaculum viderem, * O dii immortales! fortem, & a vobis, ju- 105

dices, conservandum virum: minime minime, inquit: immo vero pœnas ille debitas luerit, nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccine vir patria natus, usquam nisi in patria morietur? aut, si forte pro patria, hujus vos animi monimenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum

chrum esse patiemini? hunc sua quisquam sen-
 tentia ex hac urbe expellet: quem omnes urbes
 expulsam à vobis ad se vocabunt? o terram illam
 beatam, qua hunc virum exceperit; hanc ingra-
 tus, si ejecerit: miseram, si amiserit, sed finis sit:
 neque enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic
 se lacrymis defendi vetat. Vos oro, obtestorque
 iudices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis,
 id audeatis. Vestram virtutem, justitiam, fidem,
 mihi credite, is maxime probabit, qui in iudici-
 bus legendis optimum, & sapientissimum
 quemque legit.

IN M. ANTONIUM

PHILIPPICA II.

ARGUMENTUM.

Habitâ à Cicerone oratione prima in Ant^o ninum, hic in villam Tiburtinam se contulit, ibique dies septemdecim. quod Ciceroni responderet, commentatus est. Postea in urbem reversus senatum convocavit, atque in Ciceronem tunc absentem, quæ cogitaverat, evomuit. Divinâ hanc oratione Cicero respondit Antonio, ac singulas eius vite partes, à puerili prætextâ exorsus, mirâ eloquentiâ exagitat: sic ut in aliis orationibus par sibi orator Cicero, in hac se ipso major, ac Divinus, teste Juvenale, videri possit.

QUÆSTIO, STYLUS.

Questio est in genere demonstrativo, an M. Antonius sit homo vitiosus & hostis reip. Stylus est vehemens & copiosus.

EXORDIUM.

Quodam Reipublicæ fato dicit fieri orator, ut nemo à viginti annis reipub. hostis, quin etiam Ciceroni inimicus fuerit, ipsique tandem pœnas persolverit. N. 1. Talis fuit Catilina, & Clodius, quibus tamen audacior sit Antonius.

H

Post

Post Exordium sequitur Confutatio.

Purgat se Cicero, & objecta ab Antonio criminosa confutat.

Primò, de violata amicitia & ingrato animo N. 3
& seq.

2dò, de consolatu crudeliter gesto. N. 10.

3tiò, de nece Clodii N. 21.

4tò, de bello civili N. 23.

5tò, de nece Cæsaris N. 25.

6tò, de abalienatione Pompeji N. 37.

*Post Confutationem sequitur***PROPOSITIO.**

Antonius fuit homo vitiosus & Reipublicæ hostis.

ARGUMENTUM I.

Antonius in privata vita decoctor, audax, impurus, & seditiosus fuit, ergo fuit homo vitiosus.

Antecedens probatur inductione per omnes ætates.

Nam 1. In pueritia fuit decoctor, & audax; N. 44.

2. In adolescentia fuit impurus N. 45.

3. In reliqua ætate seditiosus. N. 47. & seq.

AR-

ARGUMENTUM II.

Antonius in singulis Magistratibus oppressit Rempubl, ergo est hostis Reip.

Antecedens probatur inductione per omnes Magistratus.

Nam 1. Quæstor factus oppressit rempubl. N. 50.

2. Tribunus plebis oppressit rempubl. N. 53 & seq.

3. Magister equitum oppressit rempub. per iniqua decreta, & rapinas bonorum, præsertim domûs Cneji Pompeji N. 62. & seq.

4. In consulatu oppressit rempub. N. 79. & seq.

PERORATIO.

Concludit tandem Cicero à N. III. longam insectationem, cavillando, jamque quasi victor insultat Antonio; mori non recusans, si morte suâ populum Rom, possit liberum relinquere.

- 1 **Q**uoniam meo fato, C. P. fieri dicam, ut nemo his annis viginti reipub. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec verò necesse est à me quemquam nominari vobis, cum ipsi recordemini, mihi pœnarum illi plus, quàm optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitère, eorum exitus non perhorrescere. Atque hoc in aliis minus mirabar, nemo illorum inimicus mihi facti voluntarius: omnes à me reipub. causa laceffisti, tu, ne verbo quidem violatus, ut audacior, quàm L. Catilina, furiosior, quàm P. Clodius, viderère, ultro maledictis laceffisti: tuàmque à me alienationem tibi ad civeis impios glorie fore putavisti. *
- 2 **Q**uid putem? contemptumne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenui quid despicere possit Antonius. An in senatu facillimè de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis civib. bene gesta reipub. testimonium multis, mihi uni conservata dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est, quid enim plenius, quid uberius, quàm mihi **S** pro me, **S** contra Antonium dicere? Illud profectò est, non existimavit, sui similibus probari posse,
- 3 **S**e esse hostem patrie, nisi mihi esset inimicus. * Cui prius, quàm de ceteris rebus respondeo: de amicitia, quam à me violatam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen iudico, pauca dicamus. Contra rem suam venisse me, nescio quando questus est. An ego non venirem contra alienum pro

pro familiari, & necessario meo? non venirem
 contra gratiam, non virtutis specie, sed etatis flo-
 re collectam? non venirem contra injuriam,
 quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obti-
 nuit, non jure pratorio? Sed hoc idcirco com-
 memoratum à te puto, ut te infamo ordini com-
 mendaras: cum te omnes recordarentur libertini
 generum, & liberos tuos, nepotes Quint. Fadii,
 libertini hominis fuisse. At enim te in disciplinam
 meam tradideras, (nam ita dixisti) domum
 meam venitaras. Na tu, si id fecisses, melius
 fama, melius pudicitia tua consulisses, sed nec
 fecisti, nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem fa-
 cere licuisset. * Auguratus petitionem mihi te 4
 concessisse dixisti. O incredibilem audaciam! o
 impudentiam predicandam! Quo enim tempore
 me augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompe-
 jus, & Quint. Hortensius nominaverunt (neque
 enim licebat à pluribus nominari) tu nec solven-
 do eras, nec te ullo modo, nisi eversa repub. incolu-
 mem fore putabas. Poteras autem eo tempore au-
 guratum petere, cum in Italia Curio non esset?
 aut cum, cum es factus, unam tribum sine Curio-
 ne ferre potuisses? cujus etiam familiares de vi
 condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent.
 * At beneficio sum usus tuo, quod quanquam il- 5
 lud ipsum, quod commemoras, semper prae me tuli,
 malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam
 minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo
 beneficio? quod me Brundisii non occideris?
 quem ipse victor, qui tibi, ut tunc gloriari solebas,
 detulerat ex latronibus suis principatum, saluum
 esse voluisset, in Italiam ire iussisset, cum tu occi-

deres? Fac potuisse, quod est aliud, P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se dedisse vitam, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ij, qui illum interfecerunt, à quo erant servati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam jucundum videri mihi debuit, ne non interfectum à te, quàm miserum, id te impunè facere potuisse.* Sed sit beneficium, quandoquidem manus accipi à latrone nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? Nam in illa quærela, misera quidem, & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me senatus, populusque Romanus collocavit, necessaria, quid est dictum à me cum contumelia? quid non moderatè? quid non amicè? Et quidem cuius temperantiæ fuit, de Marco Antonio querentem, abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reipublicæ dissipavisses? cum domi tue turpissimo mercatu omnia essent venalia? cum leges eas, quæ nunquam promulgatæ essent, & de te, & à te latus confiterere? cum auspicia augur, intercessionem consul sustulisses? cum esses foedissimè stipatus armatis? cum omneis impuritates pudica in domo quotidie susciperes, vino, lustrisq; confectus? * At ego, tanquam mihi cum Marco Crasso contentio esset, quocum multa, & magna fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo de rep. graviter querens, de homine nihil dixi. Itaq; hodie perficiam, ut intelligat, quantum tum à me beneficium acceperit. At etiam literas, quas me sibi mi-

bi misisse diceret, recitavit, homo & humanitatis
 expertus, & vite communis ignarus. Quis enim un-
 quam, qui paulum modo bonorum consuetudinem
 nosset, literas ad se ab amico missas, offensione ali-
 qua interposita in medium protulit, palamque re-
 citavit? Quid hoc est aliud, quam tollere è vita
 vite societatem: tollere amicorum colloquia absen-
 tium? quam multa joca solent esse in epistolis, qua
 prolata si sint inepta esse videantur, quam multa
 seria, neque tamen ullo modo divulganda. * Sit §
 hoc inhumanitatis tuae stultitiam incredibilem vi-
 dete. Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte,
 Mustella Tamisio, & Tironi Numisio videris: qui
 cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in con-
 spectu senatus, ego quoque disertum putabo, si osten-
 deris, quomodo sis eos inter sicarios defensurus.
 Sed quid opponas tandem, si negem, me unquam
 istas literas ad te misisse? quo me teste convinces?
 an chirographo? in quo habes scientiam questuo-
 sam. Qui possis? sunt enim librarii manu. Jam in-
 video magistro tuo, qui te tantà mercede, quan-
 tam jam proferam, nihil sapere docuit. * Quid enim ¶
 est minus non dico oratoris, sed hominis, quam id
 obicere adversario, quod ille si verbo negarit, lon-
 gius progredi non possit, qui objecerit? At ego non
 nego: teque in isto ipso convinco non inhumanita-
 tis solum, sed etiam amentie. Quod enim verbum
 in istis literis est non plenum humanitatis, officii,
 benevolentiae? omne autem crimen tuum est, quod
 de te in his literis non malè existimem: quod scri-
 bam tanquam ad civem, tanquam ad bonum vi-
 rum, non tanquam ad sceleratum, & latronem.
 At ego tuas literas, etsi jure poteram à te laceffitus,

tamen non proferam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere: adjurásq; , id te, invito me non esse facturum: idque à me impetras, quid enim me interponerem audacia tua: quam neque auctoritas hujus ordinis, neq; existimatio populi Ro. neque leges ulla possent coercere.

10 * Veruntamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Casaris lege reductus? Sed videlicet meam gratiam voluit esse: in quo ne ipsius quidem ulla poterat esse, lege lata. Sed cum mihi patres conscripti, & pro me aliquid, & in Marcum Antonium multa dicenda sint: alterum peto à vobis, ut pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiat, simul illud oro: si meam cum in omni vita, tum in dicendo moderationem, modestiamq; cognoscitis, ne me hodie, cum isti, ut provocavit, respondere, oblitum esse putetis mei: non tractabo ut consulam: ne ille quidem me ut consularem. Et si ille nullo modo consul, vel quod ita vivit, vel quod ita reipub. gerit, vel quod ita factus est consul: ego

11 sine ulla controversia consularis. * Ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulam profiteretur, objecit mihi consulatum meum, qui consulatus, verbo, meus, patres conscripti, re, vester fuit: quid enim constitui, quid gessi, nisi ex hujus ordinis consilio, auctoritate sententiâ? Hac tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio, sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum consulatum, praeter Publium Clodium, qui vituperaret, inventus est? cuius quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet: quoniam id domi tua est, quod fuit illorum utriq; fatale. * Non placet

cet Marco Antonio consulatus meus. At placuit Pub-
 lio Servilio, ut eum primum nominem ex illius tem-
 poris consularibus, qui proximè est mortuus: placuit
 Quint. Lutatius Catulo, cujus semper in hac repub.
 vivet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Cras-
 so, Q. Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M.
 Labeoni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, Lucio Mu-
 rena, qui tunc erant consules designati: placuit
 idem, quod consularibus, Marco Cato: qui cum
 multa vita excedens providit, tum quod consulem
 non vidit. Maxime vero consulatum meum Cn.
 Pompejus probavit: qui ut me primum decedens ex
 Syria vidit, complexus, & gratulans, meo beneficio
 patriam se visurum esse dixit. * Sed quid singulos 13
 commemoro? frequentissimo senatui sic placuit, ut
 esset nemo, qui mihi non, ut parenti, gratias ageret:
 qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, repub-
 licam referret acceptam. Sed quoniam illis, quos
 nominavi, tot, & talibus viris respub. orbata est: ve-
 niamus ad eos, qui duo è consulari numero reliqui
 sunt. L. Cotta, vir summo ingenio, summaque pru-
 dentia rebus us gestis, quas tu reprehendis, suppli-
 cationem decrevit verbis amplissimis: eique illi ipsi,
 quos modò nominavi, consulares. senatúsque cunctus
 assensus est, qui honos post conditam hanc urbem ha-
 bitus est togato ante me nemini. * L. Caesar, avun- 14
 culus tuus, quâ oratione, quâ constantiâ, quâ gra-
 vitate sententiam dixit in sororis tua virum, vitri-
 cum tuum? hunc tu cum auctorem, & praeceptorem
 omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses habe-
 re, vitrici te similem, quàm avunculi esse maluisti,
 hujus ego consilii alienis consul usus sum: tu soror-
 ris filius, et quid ad eum nunquam de repub. retulisti?

- ad quos refert? dij immortales! ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. * Hodie non descendit Antonius, cur? dat natalia in hortis: cui? neminem nominabo: putatote cum Phormioni, tum Gnathoni, tum Ballioni. O fœditatem hominis flagitiosam! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! tu cum principem senatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de repub. nihil refers: ad eos refers, qui domum suam nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet salutaris consulatus, perniciosus meus. Ad cône pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum presidebat, consulebam: tu homines perditissimos cum gladius collocavisti? * Ac etiam ausus es (quid autem est quod tu non audeas?) Clivum Capitolinum dicere, me consule, plenum servorum armatorum fuisse. Ut illa credo nefaria senatusconsulta fierent, vim afferebas senatui. O miserum, siue illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales viros tam imprudenter loquare! Quis enim eques Rom. quis præter te, adolescens nobilis, qui ullius ordinis, qui se civem meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in Clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quanquam nec scribe sufficere, nec tabula nomina illorum capere potuerunt. * Etenim cum homines nefarii de patria parricidio confiterentur, consciorum iudiciis, suâ manu, voce pene literarum coacti, se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rempublicam, consensisse; quis esset, qui ad salutem communem defendendam non.

non excitaretur? presertim cum senatus, populus-
 que Romanus haberet ducem, qualis si quidem nunc
 esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad
 sepulturam corpus viri sui negat à me datum.
 Hoc verò ne P. quidem Clodius dixit unquam:
 quem, quia jure fui ei inimicus, doleo à te jam om-
 nibus vitiis esse superatum. * Qui autem tibi ve- 18
 nit in mentem, redigere in memoriam nostram, te
 domi P. Lentuli esse educatum? an verebare, ne
 non putaremus naturà te potuisse tam improbum
 evadere, nisi accessisset etiam disciplina? Tam au-
 tem eras excors, ut tota in oratione tecum ipse pug-
 nares: ut non modò non coherentia inter se dice-
 res, sed maximè disjuncta atque contraria: ut non
 tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio? vi-
 tricium tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœnâ
 affectum querebare. Ita, quod proprium meum est,
 laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti, nam,
 cum comprehensio fontium mea, animadversio sena-
 tus fuerit, homo disertus non intelligit, eum, quem
 contra dicit, laudari à se: eos, apud quos dicit, vi- 19
 tuperari. * Jam illud cuius est non dico audacia
 [cupit enim se audacem dici] sed, quod minime
 vult, stultitia, quâ vincit omnes, Clivi Capitolini
 mentionem facere, cum inter subsellia nostra ver-
 seneur armati? cum in hac cella Concordiæ, à dii
 immortales! in qua, me consule, salutares senten-
 tiæ dictæ sunt, quibus ad hanc diem vivimus, cum
 gladius homines collocati stent? Accusa senatum:
 accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu co-
 pulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes cives, dum
 confiteare, hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithy-
 reis

reis circumfideri. Hac tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantarum rerum repugnantiam non videas: nihil profecto sapis. Quid est enim dementius, quam, cum ipse contra rempub. perniciofa arma coperis, objicere alteri salutaria?

20 * At etiam quodam loco faceris esse voluisti. Quam id [dij boni] non decebat? in quo est tua culpa nonnulla, aliquid enim salis ab uxore minima trahere potuisti. CEDANT ARMA TOGÆ. Quid? tum nonne cesserunt? At postea tuis armis cessit toga. Quæramus igitur, utrum melius fuerit: libertati pop. R. foelatorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere. Nec verò tibi de versibus respondebo: tantum dicam breviter: neque illos, neque ullas te omnino literas nosse: me nec reip. nec amicis unquam defuisse. Et atheni omnigenere monumentorum meorum perfeciss, operis subcisivis, ut mea vigilia, meaque lirera Et juventuti militatis, Et nomini R. laudis aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis; ad

21 majora veniamus. * P. Clodium meo consilio interfecitum esse dixisti. Quidnam homines putarent, si tuum occisus esset. cum tu illum in foro, spectante pop. R. gladio stricto interfecisset, negotiumque transigisset, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ coniecisset? Sed quid? ego favisse me tibi fateor suavisse ne tu quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui, prius n. rem tranlegit, quam quisquam tuum suspicaretur cum facturum esse. At ego suasi: scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reip. sine suafore non posset. At letatus sum; quid? ergo in tanta letitia cuncta civitatis me unum tristem esse oportebat.

22 * Quamquam de morte P. Clodii fuit questio non satis

satis prudenter illa quidem constituta. Quid enim
 attinebat novâ lege queri de eo, qui hominem occi-
 disse, cum esset legibus questio constituta? quasi-
 tum est tamen. Quod ergo cum res agebatur, ne-
 mo in me dixit, id tot annis post tu es invenius, quò
 diceres? * Quod verò dicere ausus es, id quo mul- 23
 tis verbis, opera mea Pompejuno à Caesaris amicitia
 esse disjunctum, ob eâque causam mea culpâ civi-
 tis bellum esse natum, in eo non tu quidem rotâre,
 sed quod maximum est, temporibus errasti. Ego
 M. Bibulo, præstantissimo cive, consule, nihil præ-
 termisi, quantum facere, enitiquè potui, quin Pom-
 pejum à Caesaris conjunctione avocarem, in quo
 Caesar fuit felicior: ipse enim Pompejum à mea fa-
 miliaritate disjuxit. Postea verò quàm se totum
 Pompejus Cesari tradidit: quid ego illum ab eo di-
 strahere conarer? stulti erat sperare: suadere, im-
 pudens. * Duo tamen tempora inciderunt, qui- 24
 bus aliquid contra Casarem Pompejo suaserim, ea
 velim reprehendas, si potes: unum, ne quinquennii
 imperium Cesari prorogaretur: alterum, ne pace-
 retur fieri, ut absentis ejus ratio haberetur, quorum
 se utrumvis persuasissimè: in has miseras nunquam
 incidissim. Atque idem cum jam omnes opes, &
 suas, & populi Rom. Pompejus ad Casarem detu-
 lisset, seròque eadem sentire cœpisset, quæ ego antè
 multò prævideram; inferrique patria bellum ne-
 farum viderem; pacis, concordie, compositionis
 auctor esse non destiti: meâque iâ vox est nota
 multis, Utinam C. Pompei, cum C. Casare so-
 cietatem aut nunquam coissis, aut nunquam dire-
 missis: fuit alterum gravitatis, alterum prædeni-
 tia,

tua. *Hac mea, M. Antoni, semper & de Pompeio
 & de republica consilia fuerunt, qua si valerent,
 respubl. staret: tu tuis flagitiis, egestate, infamiã
 25 concidisses. * Sed haec vetera, illud verò recens,
 Caesarem meo consilio interfectum. Jam vereor, P. C.
 ne, quod turpissimum est, praevaricatoremi mihi
 apposuisse videar, qui me non solum meis laudibus
 ornaret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim
 meum in istius societate gloriosissimi facti nomen au-
 divit? cuius autem, qui in eo numero fuisset, no-
 men est occultatum, occultatum dico: cuius non
 statim divulgatum? citius dixerim iactasse se ali-
 quos, ut fuisse in ista societate viderentur, qui socii
 non fuissent, quàm ut quisquam celare vellet.
 26 * Quàm verisimile porro est, in tot hominibus,
 partim obscuris, partim adolescentibus, neminem
 occultantibus, meum nomen latere potuisse? Ete-
 nim si auctores ad liberandam patriam desideraren-
 tur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quo-
 rum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret,
 alter etiam Hala? His igitur majoribus orti ab
 alienis potius consilium peterent, quàm à suis? &
 foris potius, quàm in domo? Quid? C. Cassius, in
 ea familia natus, quae non modo dominatum, sed ne
 potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me au-
 ctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his
 clarissimis viris, hanc rem in Cilicia ad ostium
 fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam,
 quam constitnerat, non ad contrariam navim
 27 applicavisset, * Cn. Domitium non patris in-
 teritus, clarissimi viri, non avunculi mors,
 non spoliatio dignitatis, ad recuperandam li-
 bertae*

beretatem, sed mea auctoritas excitavit? An C.
 Tribonio persuasi? cui ne suadere quidem ausus
 essem, quo etiam majorem ei respublica gratiam
 debet, qui libertatem populi Romani unius ami-
 citiae preposuit: depulsorque dominatus, quam
 particeps esse maluit. An L. Tullius Cimber me
 est auctorem secutus? quem ego magis fecisse, il-
 lam rem sum admiratus, quam facturum puta-
 vi: admiratus sum autem ob eam causam, quod
 immemor beneficiorum, memor patriae fuisset.
 Quid duos Servilios? Cascas dicam, an Halas?
 Et hos auctoritate meâ censes excitatos potius,
 quam caritate reipublica? Longum est persequi
 ceteros, idque reipublica præclarum, fuisse tam
 multos, ipsis gloriosus est. * At quemadmodum 28
 me coarguerit homo acutus, recordamini. Casare
 interfecto, inquit, statim cruentum altè extollens
 M Brutus pugionem, Ciceronem nominatim ex-
 clamavit, atque ei recuperatam libertatem est
 gratulatus. Cur mihi potissimum, quod sciebam?
 Vide ne illa causa fuerit appellandi me, quod cum
 rem gessisset consimilem rebus iis, quas ipse gesseram,
 me potissimum testatus est, se æmulum mearum
 extitisse. * Tu autem omnium stultissime, non in- 29
 telligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici
 Casarem, crimen sit: etiam letatum esse morte Ca-
 saris crimen esse? quid enim interest inter suaso-
 rem facti, et probatorem? aut quid refert, utrum
 voluerim fieri, an gaudeam factum? ecquis est igi-
 tur, te excepto, qui illum regnare gaudebas, quis
 illud aut fieri noluerit, aut factum improba-
 rit? omnes enim in culpa, etenim omnes boni, quan-

tum in ipsis fuit, Casarem occiderunt: aliis consi-
 lium, alius animus, alius occasio defuit: voluntas
 30 nemini. * Sed stuporem hominis, vel dicam pecu-
 dis, attendite: sic enim dixit M. Brutus, quem ego
 honoris causa nomino, cruentum pugionem tenens,
 Ciceronem exclamavit: ex quo intelligi debet, eum
 conscium fuisse. Ergo ego sceleratus appellor à te,
 quem tu suspicatum aliquid suspicaris. Ille, qui
 stillantem præ se pugionem tulit, is à te honoris causa
 nominatur? Esto, sit in verbis tuis hic stupor, quan-
 tò in rebus, sententis que major? Constituere hoc,
 consul, aliquando Brutorum, Cn. Cassij, C. Domitij,
 C. Trebonij, reliquorum, quam velis esse causam:
 edormi crapulam, inquam, & exhaia. An faces ad-
 movenda sunt, quæ te excitent, tanta causa indormi-
 entem? nunquamne intelligis, statuendum tibi esse,
 utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidæ rei
 31 sint, an vindices libertatis? * Attende te enim pau-
 lisper, cogitationemque sobrii hominis punctum tem-
 poris suscipe: etenim ego, qui sum illorum, ut sæpe
 fateor, familiaris, ut à te arguor, socius, nego quid-
 quam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores
 populi Romani, conservatores que reipublicæ sint,
 plusquam sicarios, plusquam homicidas, plus etiam
 quam parricidas esse: siquidem est atrocius patriæ
 parentem, quam suum occidere. Tu homo sapiens,
 & considera te, quid dicis? si parricida: cur honoris
 causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud populum
 Rom. semper appellati? cur M. Brutus, te referente,
 legibus est solutus, si ab urbe plus, quam decem
 dies abfuisset? cur ludæ Apollinares incredibi-
 li M. Bruti honore celebrati? cur provincia
 Cassie,

Cassio, & Bruto data? cur quaestores additi? cur lega-
 torum numerus auctus? Atque hac acta per te. non igi-
 tur homicida. sequitur ut liberatores iudicio sint: quan-
 doquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num con- 32
 turbo te? non. n. fortasse satis, quae distinctius dicun-
 tur, sed intelligis: sed tamen hac est summa conclusionis
 mea: quoniam scelere à te liberati sunt, ab eodem te
 amplissimis premiis dignissimi iudicati sunt. Itaque
 jam retexo orationem meam, scribam ad illos, ut, si
 qui fortè, quod à te mihi objectum est, quarent, sitne
 verum? ne cui negent. Etenim vereor, ne aut celatum
 me ab ipsis, illis non honestum: aut invitatum refugisse,
 mihi sit turpissimum. Quae enim res unquam (prò san-
 cte Juppiter!) non modò in hac urbe, sed in omnibus ter-
 ris est gesta major? quae gloriosior? quae commendatior
 hominum memoria sempiterna? In hujus me consilii socie-
 tatem, tamquam in equum Trojanum includi cum prin-
 cipibus non recuso. Ago etiam gratias, quoquo ani- 33
 mo facis. tanta enim res est, ut invidiam istam, quam
 tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid
 enim beatius illis, quos tu expulsos à te pradicas & rele-
 gatos? qui locus est aut tam desertus, aut tam inhumana-
 nus, qui illos, quò accesserint, non affari, atque ap-
 petere videatur? qui homines tam agrestes, qui se, cum
 eos adspexerint, non maximum cœpisse vita fructum
 putent? quae verò tam immemor posteritas, quae tam in-
 grata litera reperientur, quae eorum gloriam non im-
 mortalitatis memoria prosequantur? Tu verò adscribe 34
 me talem in numerum. Sed unam rem vereor, ne non pro-
 bes. Si enim fuisset, non solùm regem, sed regnum etiam

de rep. sustulissent : & , si meus stylus ille fuisset (ut di-
 citur) mihi crede , non solum unum actum , sed totam
 fabulam confecissem. Quamquam si interfici Casarem
 voluisse , crimen est. vide , quæso , Antoni , quid tibi
 futurum sit , quem & Narbone hoc consilium cum C.
 Trebonio cepisse notissimum est , & ob ejus consilii socie-
 tatem , cum interficeretur Caesar , tum te à Trebonio
 vidimus sevocari. Ego autem (vide quàm tecum
 agam non inimicè) quod bene cogitasti aliquando , lau-
 do : quod non indicasti , gratias ago : quod non fecisti ,
 35 ignosco : virum res illa quærebat. Quod si te in judi-
 cium quis adducat , usurpètque illud Cassianum , CUI
 BONO FUERIT : vide , quæso , ne hæreas. Quamquam
 illud quidem fuit , ut tu dicebas , omnibus bono , qui
 uni servire nolebant : tibi tamen præcipuè , qui non mo-
 dò non servis , sed etiam regnas : qui maximo te ere
 alieno ad eadem Opis liberasti : qui per easdem ta-
 bulas innumerabilem pecuniam dissipavisti : ad quem è
 domo Cesaris tam multa delata sunt : cujus domus ,
 questuosissima est falsorum commentariorum , & chiro-
 graphorum officina : agrorum , oppidorum , immuni-
 36 tatum , vectigalium flagitiosissima nundina. Etenim
 quæ res egestati , & eri alieno tuo , præter mortem Ca-
 saris , subvenire potuisset ? Nescio quid conturbatus
 mihi esse videris , nunquid subtimes , ne ad te hoc cri-
 men pertinere videatur ? libero te metu : nemo credet
 umquam : non est tuum de rep. bene mereri : habet
 istius pulcherrimi facti clarissimos viros resp. auctores :
 ego te tantum gaudere dico ; fecisse non arguo. Re-
 spondi maximis criminibus , nunc etiam reliquis
 37 respondendum est. Castra mihi Pompeji , atque
 illud

illud omne tempus objecisti, quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium auctoritasque valuisset: tu hodie egeres, nos liberi essemus, resp non tot duces, & exercitus amisisset. Fateor enim, me, cum ea, quae acciderunt, providerem futura, tanta in maestitia fuisse, quanta ceteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam, dolebam P. C. remp. vestris quondam, meisque consiliis conservatam, brevi tempore esse perituram, neque verò eram tam indoctus, ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem, quæ me manens conficeret angoribus, dimissa molestius omnibus liberasset. Illos ego præstantissimos viros, lumina reip. vivere volebam, tot consulareis, tot pratorios, tot honestissimos Senatores, omnem præterea florem nobilitatis, ac juventutis, tum optimorum civium exercitus: qui si viverent, quamvis iniqua conditione pacis (mihî enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) remp. hodie teneremus. Quæ 38 sententia si valuisset, ac non ii maxime mihi, quorum ego vitæ consulebam, spe victoria elati, obstitissent: ut alia omittam, aut certè numquam in hoc ordine, vel potius numquam in hac urbe mansisses. At vero Cn. Pompeji voluntatem à me abalienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia contulit sapius? quod quidem erat magnum, de summa re dissentientis, in eadem consuetudine amicitiae permanere. Sed & ego quid ille, & contra ille, quid ego sentirem, & spectarem, videbat. Ego incolumitati civium primum, & postea dignitati: ille presenti dignitati potius consulebat. Quia autem habebat uterque, quod sequeretur, idcirco tolerabilior erat

39 nostra dissensio. Quid vero ille consularis vir, ac pa-
 ne divinus de me senserit, sciunt qui eum Pharsalica
 fuga Paphum profecuti sunt. Numquam ab eo mentio
 de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii,
 cum me vidisse plus fateretur, se speravisse meliora.
 Et ejus viri nomine me insectari audes, cujus me ami-
 cum, te sectorem esse fateare? Sed omittatur bellum
 illud, in quo tu nimis felix fuisti. Ne locis quidem
 respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti.
 Erant quidem castra plena cura: verum tamen homi-
 nes, quamvis in turbidis rebus sint, tamen, si modò
 40 homines sunt, interdum animis relaxantur. Quod
 autem idem mœsticiam meam reprehendit, idem jo-
 cum, magno argumento est, me in utroque fuisse mo-
 deratum. Hereditates mihi negasti venire, utinam
 hoc tuum verum crimen esset: plures amici mei, & ne-
 cessarii viverent. Sed qui istuc tibi venit in mentem?
 ego enim amplius *v. s.* ducenties acceptum hereditatibus
 retuli. Quamquam in hoc genere fateor feliciorum esse
 te. me nemo nisi amicus, fecit heredem; cum illo
 commodo, si quod erat, animi quidem dolor jungere-
 tur: te is, quem numquam vidisti, *L. Rubrius Cas-*
 41 *sinas*, fecit heredem. Et quidem vide, quàm
 te amarit iste, qui, albus, a terve fueris, ignorans,
 fratris filium prateriit *Qu. Furii*, honestissimi equitis
 Romani, sui que amicissimi, quem palam, heredem
 semper factitabat, ne nomen quidem perscripsit: te,
 quem nunquam viderat, ac numquam salutaverat,
 fecit heredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est,
L. Turselius qua facie fuerit, qua statura, quo mu-
 nicipio, qua tribu. nihil scio, inquires, nisi que
 prædia

pradia habuerit. Igitur fratrem exheredans te faciebat heredem. In multas praterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris heredibus, tamquam heres esset, invasit. Quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses. Hac ut colligeres, homo amentissime, tot dies in altera villa declamasti? quamquam tu quidem (ut tui familiarissimi dicitant) vini exhalandi, non ingenii acuendi causa declamitas. Et vero adhibes joci causa magistrum, suffragio tuo, & compotorum tuorum, rhetorem: cui concessisti, ut non in te, quae vellet diceret, sed in quem vellet, diceret. Salsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. Vide autem inter te, & avum tuum, quid intersit. Ille sensim dicebat, quod causa prodesset: tu cursim dicis aliena. At quanta merces rhetori data est? Audite, audite, P. C. & cognoscite reip. vulnera. duo millia jugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignasti, & quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex Caesaris commentariis? Sed dicam alio loco de Leontino agro, & de Campano: quos iste agros ereptos reip. turpissimis possessoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus satis respondi, de ipso emendatore, & correctore nostro quadam dicenda sunt. nec enim omnia effundam, ut, si sapius decertandum sit, ut erit, semper novus veniam: quam facultatem mihi multitudo istius vitiorum, peccatorumque largitur. Visne igitur te inspiciamus à puero? sic

opinor. à principio ordiamur. Tenesne memoria, praetextatum te decoxisse? Patris, inquires, ista culpa est. Concedo: etenim est pietas plena defensio. Illud tamen audaciae tuae, quod sedisti in quatuordecim ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamvis quis fortune vitio, non suo decoxisset. Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. primò vulgare scortum: certa flagitii merces, nec ea parva: sed citò Curio intervenit, qui te à meretricio quæstu abduxit: & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili, & certo locavit. Nemo unquam puer emptus libidinis causa, tam fuit in Domini potestate, quam tu in Curionis. Quoties te pater ejus domo sua ejecit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas dimitterere, qua flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Scisne me de rebus tibi notissimis dicere? Recordare tempus illud, cum pater Curio moriens jacebat in lecto: filius se ad pedes meos prosternens, lachrymans, te mihi commendabat: orabat, ut te contra suum patrem, si sestertium sexagies peteret, defenderem. tantum enim se pro te intercessisse dicebat. Ipse autem amore ardens confirmabat, quòd desiderium tui dissidii ferre non posset,

45
 46 se in exilium esse iturum. Quo ego tempore tanta mala florentissima familia sedavi, vel potius sustuli, patri persuasi, ut æs alienum filii dissolveret: redimeret adolescentem, summa sp̄s & animi & ingenii præditum, rei familiaris facultatibus: eumque à tua non modò familiaritate, sed etiam congressione; patrio jure, & potestate prohiberet. Hæc tu, cum per me acta meminisses:

nisses : nisi illis , quos videmus , gladiis conficeres ,
 maledictis me provocare ausus esses ? Sed jam supra , & 47
 flagitia omittam : sunt quaedam , quae honestè non possum
 dicere : tu autem eo liberior , quòd ea in te admisisti ,
 quae à verecundo inimico audire non posses . Sed reli-
 quum vitae cursum videte : quem quidem celeriter per-
 stringam . Ad haec enim , quae in civili bello , in maxi-
 mis Republica miseri fecit , & ea , quae quotidie facit ,
 festinat animus , quae peto , ut , quamquam multò notio-
 ra vobis , quàm mihi sunt , tamen , ut facitis , attentè
 audiatis . debet enim talibus in rebus excitare animos non
 cognitio solum rerum , sed etiam recordatio , tametsi in-
 cidamus oportet media , ne nimis serò ad extrema ve-
 niamus . Intimus erat in tribunatu Clodio : qui sua 48
 erga me beneficia commemorat , ejus omnium incendio-
 rum fax : cujus etiam domi quiddam jam tum molitus
 est . Quid dicam , ipse optimè intelligit . Inde itum
 Alexandriam contra senatus auctoritatem , contra
 religionem . Sed habebat ducem Gabinium , qui cum
 quidvis rectissimè facere posset . Qui tum inde reditus ,
 aut qualis ? prius in ultimam Galliam ex Aegypto ,
 quàm domum . Quae autem erat domus ? suam enim
 quisque domum tum obtinebat , neque erat usquam tua .
 Domum dico ? quid erat in terris , ubi in tuo pedem po-
 neres , praeter unum Misenum . quod cum sociis , tam-
 quàm Sisaponem tenebas ? Venisti è Gallia ad quaestu- 49
 ram petendam . aude dicere , te prius ad patrem tuum
 venisse , quàm ad me , acceperam enim jam ante Cesa-
 ris literas , ut mihi satisfaceri paterer à te . itaque ne lo-
 qui quidem sum te passus de gratia . Postea custoditus
 sum à te , tu à me observatus in petitione quaesturae . quo

quidem tempore P. Clodium; approbante populo Romano in foro es conatus occidere: cumque eam rem tua sponte conatere, non impulsu meo: tamen ita predicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, unquam mihi pro tuis in me injuriis satis esse facturum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem nunquam sim adhortatus: quamquam si in eo perseverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, ⁵⁰ quàm ad meam gratiam. Quaestor es factus: deinde continuo sine Senatusconsulto, sine sorte, sine lege ad Caesarem cucurristi. id enim unum in terris, egestatis, aris alieni, nequitia, perditis vitæ rationibus persugium esse ducebas. Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quod statim effundas) advolas egens ad tribunatum: ut in eo magistratu, si posses, viri tui similis esses. Accipite nunc, queso non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impurè, atque intemperanter, sed quæ in nos, fortunasque nostras, id est, in universam rempubl. impiè, ac nefariè fecerit: ab hujus enim scelere, ⁵¹ omnium malorum principium natum reperietis. Nam tum L. Lentulo, C. Marcello, consulibus, Calend. Jan. labentem, & prope cadentem rempublicam fulcire cuperetis, ipsique C. Casari, si sana mente esset, consulere velletis: tum iste venditum, atque mancipatum tribunatum, consiliis vestris opposuit, cervicesque suas ei subjecit securi, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem M. Antoni, id decrevit senatus, & quidem incolumis nondum tot luminaribus extinctis, quod in hostem togatum decerni est

est solitum more majorum. Et tu apud patres conscri-
 ptos contra me dicere ausus es. cum ab hoc ordine ego
 conservator essem, tu hostis reipubl. iudicatus? Com-
 memoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria
 deleta. dum genus hominum, dum populi Romani no-
 men extabit [quod quidem erit, si per te licuerit, sem-
 piternum] tua illa pestifera intercessio nominabitur.
 Quid cupidè à senatu, quid temere fiebat, cum, tu, 52
 unus adolescens, universum ordinem decernere de sa-
 lute reipubl. prohibuisti? neque id semel, sed sapius?
 neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es: quid
 autem agebatur, nisi ne delere & evertere rempublicam
 funditus velles: cum te neque principes civitatis rogan-
 do, neque maiores natu monendo, neque frequens se-
 natus agendo, de vendita, atque addicta sententia
 movere potuit? Tum illud, multis rebus ante tentatis,
 necessariò tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te,
 quorum incolumis fuit nemo. Tum contra te dedit ar- 53
 ma hic ordo consulibus reliquisque imperiis, & potesta-
 tibus: quæ non effugisses, nisi te ad arma Caesaris con-
 sulisses. Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps
 C. Cesari, omnia perturbare cupienti, causam belli
 contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille
 dicebat? quam causam dementissimi sui consilii, &
 facti affererat, nisi quod intercessio neglecta, jus
 tribunitium sublatum, circumscriptus esset Antonius?
 omitto, quàm hac falsa quàm levia: præsertim cum
 omnino nulla causa justa cuiquam esse possit contra
 patriam arma capiendi. Sed nihil de Casare: ti-
 bi certè consistendum est, causam perniciosissimi belli
 in persona tua constitisse. O miserum te, si intelligis: 54

miseriorem, si non intelligis, hoc literis mandari, hoc
 memoria prodi, hujus rei ne posteritatem quidem om-
 nium seculorum umquam immemorem fore! consules
 ex Italia expulsos, cumque his Cneium Pompejum,
 qui Imperii populi Romani decus, ac lumen fuit: om-
 nes consulareis qui per valetudinem exequi fugam
 illam clademque potuissent: pratores, pratorios, tri-
 bunos plebis, magnam partem Senatus, omnem so-
 bolem juventutis, unoque verbo rempublicam expul-
 sam, atque exterminatam suis sedibus. Ut igitur in
 seminibus est causa arborum, & stirpium, sic hujus
 luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis, treis exer-
 citus populi Romani interfectos: interfecit Antonius,
 desideratis clarissimos civeis: eos quoque eripuit vo-
 bis Antonius. auctoritas hujus ordinis afflictata est;
 afflixit Antonius omnia denique, quae postea vidimus
 (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabi-
 mur; uni accepta referemus Antonio: ut Helena
 Trojanis, sic iste huic reipubl. causa belli, causa
 pestis, atque exitii fuit. Reliquae partes tribunatus
 principio similes omnia perfecit, quae senatus, sal-
 va reipubl. ne fieri possent, perfecerat. cuius tamen
 55 scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos cala-
 tosos. in his patrum nulla mentio. si severus: cur non
 in omnibus? si misericors, cur non in suos? sed omitto
 ceteros. Lincium Lenticulam, de alea condem-
 natum, collusorem suum restituit: quasi verò lude-
 re cum condemnato non liceret. sed ut, quod ille in
 alea perdiderat, beneficio legis dissolveret. Quam
 attulisti rationem populo Romano, cur eum restitui
 oporteret? Absentem credo in reos relatum: rem-

*indicta causa judicatam : nullum fuisse de alea lege
 iudicium : vi oppressum, & armis : postremò, quod
 de patruo dicebatur, pecunia iudicium esse corru-
 ptum. Nihil horum. At vir bonus, & republica
 dignus. Nihil id quidem ad rem : ego tamen, quo-
 niam condemnatum esse, pro nihilo est, si ita esset,
 ignoscerem. Hominem omnium nequissimum, qui
 non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quæ
 est de alea, condemnatum qui in integrum restituit,
 is non apertissimè studium suum ipse profiteretur ? in
 eodem verò tribunatu, cum Caesar in Hispaniam pro- 57
 ficiscens, huic conculcandam Italiam tradidisset :
 quæ fuit ejus peragratio itineram ? lustratio muni-
 cipiorum ? Scio me in rebus celebratis sermone om-
 nium versari, eaque quæ dico, dicturusque sum;
 notiora omnibus esse, qui in Italia tum fuere, quàm
 mihi, qui non fui. notabo tamen singulas res : etsi
 nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestre scien-
 tia. etenim quod umquam in terris tantum flagi-
 tium extitisse auditum est ? tantam turpitudinem ?
 tantum dedecus ? Vehabatur in essedo tribunus pleb. 58
 lictores laureati antecedeabant : inter quos apertâ
 lecticâ, mimæ portabatur : quam ex oppidis muni-
 cipales, homines honesti, obviam necessario prodeun-
 tes, non noto illo, & mimico nomine, sed Volum-
 niam consalutabant : sequebatur rheda cum lenoni-
 bus ; comites nequissimi : rejecta mater impuri filii,
 tanquam nurum, sequebatur. O misera mulieris fœ-
 cunditatem calamitosam ! Horum flagitiorum iste
 vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias ;
 totam denique Italiam impressit. Reliquorum facto- 59
 tum*

rum ejus Patres conscr. difficilis est sanè reprehensio, & lubrica, versatus in bello est: saturavit se sanguine dissimillimorum sui civium: fuit felix, si potest ulla esse in scelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum esse volumus, quamquam dissimilis est militum causa, & tua: illi secuti sunt: tu quasisti ducem: tamen ne apud illos me in invidiam voces, nihil de belli genere dicam. Victor è Thessalia Brundusium cum legionibus revertisti. ibi me non occidisti. magnum beneficium. potuisse enim fateor. quamquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere: tanta enim est caritas patria, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam à me servatam esse meminissent. sed fac te dedisse mihi, quod non ademitis, meque à te habere vitam, quia à te non sit erepta: liceat nunc mihi per tuas contumelias hoc beneficium tueri, ut tuebar, præsertim cum te hoc auditurum videres? Venisti Brundusium, in sinum

60 quidem, & in complexum tua mimula. Quid est enim mentior? quàm miserum est, id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri. Si te municipiorum non pudebat: ne veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundusii illam non viderit? quis qui nescierit venisse eam tibi eos dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam serò se, quem hominem secutus esset, cognoscere? Italia rursus percursatio eadem comite minima: in oppida militum crudelis, & misera deductio: in urbe auri, & argenti, maximèque

62 vini fœda direptio. Accessit, ut, Casare ignaro, cum

rum ille esset Alexandria, beneficio amicorum
 magister equitum constitueretur, tum existimavit se
 suo jure cum Hippiâ vivere, & equos vestigaleis
 Sergio mimo tradere. Quid ego istius decreta,
 quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas,
 quid ereptas proferam? cogebat egestas. quo se
 verteret, non habebat: nondum ei tanta à Ru-
 brio, non à L. Turselio hereditas venerat. nondum
 in Cn. Pompeji locum, multorumque aliorum, qui
 aberant, repentinus hæres successerat, erat ei viven-
 dum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum
 rapere potuisset. Sed hæc, quæ robustioris impro-⁶³
 bitatis sunt, omittamus: loquamur potius de ini-
 quissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis
 lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate,
 tantum vini in Hippiâ nuptiis exhauseras, ut tibi
 necesse esset in populi Romani conspectu vomere
 postridie. O rem non modò visu fœdam, sed
 etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immani-
 bus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe
 duceret? in cœtu verò populi Romani negotium
 publicum gerens, magister equitum, cui ructare tur-
 pe esset, is vomens, frustis esculentis, vinum redo-
 lentibus gremium suum, & totum tribunal imple-
 vit. Sed hoc ipse fateretur esse in suis sordibus. ve-
 niamus ad splendida. Caesar Alexandriam se re-⁶⁴
 cepit, felix, ut sibi quidem videbatur: mea autem
 sententia, si quis reipubl. sit infelix, felix esse non
 potest. Hasta non posita pro æde Jovis Statoris,
 bona (miserum me! consumptis enim lachrymis,
 tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam,

Cnei Pompeji Magni, voci acerbissima subjecta
 praconis: una in illa re servitutis oblita civitas in-
 gemuit servientibusque animis gemitus tamen popu-
 li Romani liber fuit. exspectantibus omnibus, quis-
 nam esset tam impius, tam demens, tam diis, ho-
 minibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis aude-
 ret accedere, inventus est nemo praeter Antonium,
 praesertim cum tot essent circa hastam illam, qui
 alia omnia auderent. Unus inventus est, qui id
 65 auderet, quod omnium fugisset, & formidasset au-
 dacia. Tantus igitur te stupor oppressit, vel, ut
 primum, cum sector sis isto loco natus, deinde
 cum Pompeji sector, non te execrandum populo
 Romano, non derestabilem, non omneis tibi Deos,
 omneis homines, & esse inimicos, & futuros scias?
 Ac quam insolenter statim belluo invasit in ejus
 viri fortunas, cujus virtute terribilior erat populus
 Romanus exteris gentibus, justitia carior? In ejus
 igitur copias cum se subito ingurgitavisset, exul-
 tabat gaudio, persona de mimo, modo egens, re-
 66 pentè dives. Sed, ut est apud poetam nescio quem,
 Malè parva, malè dilabuntur. Incredible, ac si-
 mile portenti est, quonam modo illa tam multa,
 quam paucis non dico mensibus, sed diebus effude-
 rit. maximus vini numerus fuit, permagnum opti-
 mi pondus argenti, pretiosa vestis, multa & lauta
 supellex, & magnifica multis locis, non illa qui-
 dem luxuriosi hominis sed tamen abundantis. Ho-
 67 rum paucis diebus nihil erat. Quae Charybdis tam
 vorax? Charybdim dico? quæsi fuit, fuit animal
 unum: Oceanus medius fidius, vix videtur tot

res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum. apotheca tota nequissimis hominibus condonabantur. alia mimi rapiebant, alia mima: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggererantur etiam sæpe (non enim semper iste felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeji peristromatis, servorum in cellis, lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari, hac tam celeriter esse consumpta, non modo unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbis, & regna celeriter tanta nequitiâ devorare potuisset. At ejusdem ades etiam, & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud Sanctissimum limen intrare? tu illarum adium diis penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquamdiu nemo adspicere poterat, nemo sine lachymis præterire, hac te in domo tamdiu diversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum. An tu illa vestibula, rostra, spolia. cum adspexisti, domum tuam te introire putas? fieri non potest. quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es: tamen te, & tua, & tuos nosti. nec verò te unquam neque vigilantem, neque in somnis credo mente posse consistere: necesse est quamvis sis, ut es violentus, & furens, cum tibi objecta sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari, jurere etiam sæpe vigilantem.

Me

- 64 Me quidem miseret parietum ipsorum atque tectorum. Quid enim umquam domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more, & sanctissima disciplina? fuit enim ille vir, patres conscripti, si-
cuc scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus: neque rebus exteris magis laudandus, quam institutis domesticis. hujus in sedibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinae sunt. Etsi jam negat, nolite, nolite querere. frugifactus est, mimam illam suam suas res sibi habere iussit: ex duodecim tabulis causam addidit, exegit. quam porro spectatus civis, quam probatus: cuius ex omni vita nihil est honestius, quam quod cum mimam fecit divor-
70 tium? At quam crebro usurpat, & consul, & Antonius? hoc est dicere, & consul, & impudicissimus: & consul, & homo nequissimus. quid enim est aliud, Antonius? nam si dignitas significaretur in nomine: dixisset aliquando, credo, avus tuus: & consul, & Antonius, numquam dixit. Dixisset etiam collega meus, patruus tuus: nisi tu solus es Antonius. Sed omitto ea peccata, qua non sunt earum partium propria, quibus tu Rempublicam vexavisti: ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum: quod natum conflatum, susceptum opera tua
71 est. Cur ei bello, tum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti? gustarascivilem sanguinem, vel potius exorbueras: fueras in acie Pharsalica antesignanus: L. Domitium nobilissimum, & clarissimum virum, occideras: multos, qui de praelio effugerant, quorum Caesar, ut nonnullos fortasse servasset, crudelissime persecutus trucidaras. quibus
rebus

rebus tantis, talibus gestis, quid fuit causa, cur in Africam Casarem non sequerere, cum praesertim belli pars tanta restare? itaque quem locum apud ipsum Casarem post ejus ex Africa reditum obtinisti? quo numero fuisti? cujus tu imperatoris quaestor fueras, dictatoris Magister equitum, belli Princeps, crudelitaris auctor, praeda socius, testamenti, ut ipse dicebas, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. * Primo respondisti plane ferociter: & , ne 72. omnia videar contra te, propemodum equa & justa dicebas, à me C. Caesar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra consules imperatoresque populi Romani, contra senatum populumque Romanum, contra deos patrios, arasque & focos, contra patriam iuli. Num sibi soli vicit? quorum facinus commune, cur non sit eorum praeda communis? jus postulabis: sed quid ad rem? plus ille poterat. * Itaque excussis tuis 73. vocibus, & ad te, & ad praedas tuas milites misit: cum repente à te praecleara illa tabula prolata, qui risus hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus, praeter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. Auctionis vero miserabilis aspectus, vestis Pompeji non multa: neque maculosa, ejusdem quadam argentea vasa collata: sordidata mancipia, ut doleremus quicquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus. * Hanc 74. tamen auctionem haeredes L. Rubrii decreto Caesaris

- prohibuerunt. Harebat nebulo : quò se verteret non habebat : quippe in his ipsis temporibus domo Casaris percursor ab isto missus deprehensus dicebatur esse cum sica. De quo Casar in Senatu aperte in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Casar, paucis tibi est ad solvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus, ne tam quidem sequeris. Tam bonus gladiator rudem tam citò accepisti? hunc igitur quisquam, qui in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? profectus est tandem aliquando in Hispaniam : sed tutò, ut
75. ait, pervenire non potuit. * Quonam modo igitur Dolabella pervenit? aut non suscipienda fuit ista causa, Antoni, aut, cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. Ter depugnavit Casar cum civibus in Thessalia, Africa, Hispania. Omnibus affuit his pugnis Dolabella : in Hispaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo iudicio quaris, nollem : sed tamen consilium à primo reprehendendum, laudanda constantia, tu verò quid censes? Cn. Pompeji liberi primùm patriam repetebant. Esto, fuerit hac causa communis. repetebant preterea deos penates, patrios, aras, focos, larem suum familiarem, in qua tu invaseras, hac cum repperent armis ii, quorum erant legibus : etsi in rebus iniquissimis quid potest esse equi? tamen erat equissimum contra Cn. Pompeji liberos Cn. Pompeji
76. pugnare sectorem * An, tu Narbone in mensas hospitum cum vomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? qui verò Narbone reditus? & tamen quarebat, cur ego ex ipso cursu tam subito reversissem. Exposui nuper, Patres conscripti, causam
reditus

reditus mei, volui, si possem, etiam Kalend. Ian. prodesse reipublica, nam quod quarebas, quomodo rediissem: primum luce, non tenebris: deinde cum calceis, & toga, nullis in caligis, nec lacerna, ac etiam aspicias me, & quidem, ut videris, iratus Ne tu jam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitia tua, cujus te ipsum non pudet Ex omnibus omnium flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi quam, quod qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum consulatum peteres, vel potius rogares, is per municipia, coloniasque Gallie, à qua, cum consulatus noster petebatur, petere consulatum solebamus, cum caligis & lacerna cucurristi. * At vide 77. dete levitatem. Cum hora diei decima ferè ad saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponula, atq; ibi se occultans perpotavit ad vesperum, inde Ciso celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor, Quis tu? à Marco tabellarius. confestim ad eam, cujus causa venerat, deducitur, eique epistolam tradidit: Quam cum illa legeret flens (erat enim amatorie scripta) caput autem litterarum, sibi cum illa mima post hac nihil futurum, omnem se amorem abjecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit, caput aperuit. Et collum in vasit, o hominem nequam (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere) ergo, ut te, catamitum, neque opinato cum ostendisses, prater spem mulier aspiceret, iccirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? * Et domi quidem causam amoris habui- 78.

- sti, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus praedes tuos venderet. Productus autem in concionem a tribun. plebis cum respondisses, te rei tua causa venisse, populum etiam dicacem in te reddidisti. Sed nimis multa de nugis, ad majora veniamus. Casari ex Hispania redeunti obviam longissimèque processisti, celeriter isti, & rediisti, ut cognosceret te, si minus fortem, attamen strenuum, factus es rei rursus nescio quo modo familiaris. Habebat hoc omninò Casar? quem planè perditum a re alieno, egentemque, si eundem nequam hominem audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentissimè recipiebat. *
78. His igitur rebus praclarè commendatus, jussus es renunciari consul, & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus. Qua in re quanta fuerit utriusque vestrùm perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum, & receptum intervertit, ad seque transtulit. Tu ejus perfidia voluntatem tuam adscripsisti, veniunt Kalend. Januar. cogimur in senatum: invectus est copiosius multò in istum, & paratius Dolabella, quàm nunc ego. Hic autem iratus quæ dixit, dii boni? *
79. Cum primum Casar ostendisset, se prius, quàm proficisceretur, Dolabellam consulem esse jussurum, quem negant regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret, sed cum Casar ita dixisset, tum hic bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit, cum comitia auspiciis vel impedire, vel vitare posset: idque se facturum esse asseveravit, in quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. *
80. Quid enim? istuc, quod

re sacerdotii jure facere posse dixisti, si augur non
 esses, & consul esses, minus facere potuisses? vide,
 ne etiam facilius: nos enim enunciationem solum
 habemus, consules, & reliqui magistratus etiam
 inspectionem: esto: hoc imperite (nec enim ab ho-
 mine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed
 videte impudentiam. Multis ante mensibus in se-
 natu dixit, se Dolabella comitia aut prohibitorum
 auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit: quis-
 quamne divinare potest, quod vitii in auspiciis fu-
 turum sit, nisi qui de cælo servare constituit? quod
 neque licet comitiis per leges: & si quis servavit,
 non habitis comitiis, sed prius, quam habeantur,
 debet nunciare. Verum implicata inscitia, impu-
 dentia est: si non scit, quod Augurem, nec facit,
 quod pudentem decet. * Atque ex illo die recorda- 82.
 mini ejus usque ad Idus Mart. consulatum, quis
 unquam apparitor tam humilis, tam abjectus?
 nihil ipse poterat, omnia rogabat: caput in adver-
 sam lecticam inferens, beneficia, qua venderet, a
 collega petebat: ecce Dolabella comitorum dies,
 sortitio prerogativa quiescit. Renunciatur, tacet,
 prima classis vocatur, renunciatur: deinde, ut
 assolet, suffragia: tum secunda classis: qua omnia
 citius sunt facta, quam dixi. * Confecto negotio 83.
 bonus augur (Lalium diceret) alio die, inquit. O
 impudentiam singularem. Quid videras? quid
 senseras? quid audieras? nec enim te de cælo ser-
 vasse dixisti, neque hodie dicis. Igitur obvenit
 vitium, quod tu jam Kalend. Jan. futurum esse
 pravideras, & tanto ante pradixeras. Ergo hercle

- magna, ut spero, tua potius, quam reipublica calamitate eumentus es auspicia, obstrinxisti Populum Romanum religione, augur auguri, consul consuli obnunciavisti, nolo plura: ne acta Dolabella videar convellere: qua necesse est aliquando ad
84. nostrum collegium deferantur. * Sed arrogantiam hominis insolentiamque cognoscite, quamdiu tu voles, vitiosus consul Dolabella: rursus, cum voles, salvus auspiciis creatus? si nihil est, cum augur his verbis nunciat, quibus nunciasti? confitere te, cum, alio die dixeris, sobrium non fuisse: sin est aliqua vis in istis verbis: ea qua sit, augur à collega requiro, sed ne fortè ex multis rebus gestis M. Antonii rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus, non dissimulat. Patres conscripti, apparet esset commotum: sudat, pallet, quidlibet, modo ne nauseet, faciat, quod in porticu Minucia fecit: qua potest esse turpitudinis tanta defensio? cupio audire: ut videam, ubi rhetoris tanta merces,
85. ubi campus Leontinus appareat. * Sedebat in Rostris collega tuus: amictus toga purpurea, in sella aurea coronatus: ascendis, accedis ad sellam: (ita eras Lupercus, ut te esse consulem meminisse deberes) diadema ostendis: gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatam, & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plangore rejiciebat, tu ergo unus sceleratè inventus es, qui cum auctor regni esses, cum quem collegam regni habebas, dominum habere velles, & idem tentares,
86. quid Populus Romanus ferre & pati posset. * At etiam misericordiam captabas, supplex te ad pedes abjicie-

abjiciebas : quid petens ? ut servires ? tibi uni peteres , qui ita à puero vixeras , ut omnia paterere , ut facile servires : à nobis Populoque Romano mandatum id certè non habebas . O præclaram illam eloquentiam tuam , cum es nudus concionatus . Quid hoc turpius ? quid fœdus ? quid suppliciiis omnibus dignius ? num exspectas , dum te stimulis fodiam ? hæc te , si ullam partem habes sensus , lacerat , hæc cruentat oratio . Vereor , ne imminuam summorum virorum gloriam : dicam tamen dolore commotus , nonne indignum est vivere eum , qui imposuerit diadema , cum omnes fateantur jure interfectum esse , qui abjecerit ? * At etiam inscribi 87. jussit in fastis ad Lupercalia , C. Casari , dictatori perpetuo , M. Antonium , consulem populi jussu regnum detulisse , Casarem uti noluisse jamjam minime miror te otium perturbare , non modò urbem odisse , sed etiam lucem , cum perditissimis latronibus non solùm de die , sed etiam in diem vivere : ubi enim tu in pace consistes ? qui locus tibi in legibus & in judiciis esse potest , quæ tu , quantum in te fuit , dominatu regio sustulisti ? idcõne L. Tarquinius exactus ? Sp. Cassius , Sp. Melius , M. Manlius necati , & multis post sæculis à M. Antonio quod fas non est , rex Roma constitueretur ? sed ad auspicia redeamus * De quibus rebus idibus Mart. 88. fuit in senatu Casar acturus , quero , tum tu quid egisses ? audiebam quidem te paratum venisse , quòd me de e mentitis auspiciis , quibus tamen parere necesse erat , putares esse dicturum : sustulit illum diem fortuna populi Romani , num etiam tuum de auspiciis judicium interitus Casaris sustulit ? sed

- incidi in id tempus, quod iis de rebus, in quas ingressa erat oratio, praterendum non sit. Quae tua fuga? qua formido illo die? qua propter conscientiam scelerum, desperatio vita? cum ex illa fuga beneficio sorum, qui te, si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te domum recepisti? * O mea frustra semper verissima anguria rerum futurarum. Dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rempublicam te adhortarer: quoad metueres, omnia te promissurum, simul ac timere desisses, similem te futurum tui, itaque cum ceteri consulares irent, redirent, in sententia mansi, neque te illo die, neque postero vidi, neque ullam societatem optimis civibus cum importunissimo hoste foedere ullo confirmari posse credidi, post diem tertium veni in eadem Telluris, & quidem invitus, cum omnes aditus armati obsiderent. * Qui tibi ille dies, M. Antoni! fuit? quanquam mihi subito inimicus exististi: tamen me tui miseret, quod tibi invideris, qui tu vix, dii immortales, quantus fuisses, si illius die ei mentem servare potuisses? pacem haberemus, quae erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalioniis nepotem: quam te bonum timor faciebat, non diuturni magister officii: improbum fecit ea, quae, dum timor abest, a te non discedit, audacia, etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri tyranni illius sceleratissimi praefuisti. Tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. * Tu, tu illas faces incendiisti, & eas, quibus semiustulatus ille est: & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagavit.

gravit. Tu illos impetus perditorum hominum, &
 ea maxima parte servorum, quos non vi, manu-
 que repulimus, in nostras domos immisisti, idem
 tamen, quasi fuligine absterisa, reliquis diebus in
 Capitolio praclara S. C. fecisti, ne qua post idus
 Mart. immunitatis tabula, neve cujusquam benefi-
 cii figeretur: meministi ipse de exulibus: scis, de im-
 munitate quid dixeris, optimum verò, quod dicta-
 tura nomen in perpetuum de rep. sustulisti. Quo
 quidem facto, tantum te cepisse odium regni vide-
 batur, ut ejus omnem, propter proximum dicta-
 torem tollereres metum. * Constituta resp. videbatur 92.
 aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia te guber-
 nante naufragia metuebam. Num igitur me fefellit?
 aut num diutius potuit sui esse dissimilis? inspectan-
 tibus vobis toto Capitolio tabula figebantur: neque
 solum singulis veniebant immunitates, sed etiam
 populis universis, civitas non tum singulatim, sed
 provinciis totis dabatur. Itaq; si hac manent, qua
 stante rep. manere non possunt, provincias univer-
 sas P. C. perdidistis, neque vectigalia solum, sed
 etiam imperium populi Romani hujus domesticis
 nundinis diminutum est. * Ubi est septies millies 93.
 sestertium? quod in tabulis, qua sunt ad Opes, patebat
 funesta illius quidem pecunia, sed tamen, iis, quo-
 rum erant, non redderentur, qua nos à tributis pos-
 sent vindicare. Tu autem sestertium quadringenties
 quod idibus Mart. debuisti, quonam modo ante Kal.
 apr. debere desisti? quid ego de commentariis infinitis,
 quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt
 ea quidem innumerabilia, qua à diversis comeban-
 tur, non insciente te: sed unum egregium de rege De-

- jotaro populo Romano amicissimo decretum in Ca-
 pitolio fixum. Quo proposito nemo erat, qui in ipso
 94. dolore risum posset continere. * Quis enim cui-
 quam inimicior, quam Dejotaro Caesar? eque
 atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut
 omnium, quibus rempublicam populi Romani ca-
 ram esse sentiebat. Is igitur, à quo vivo nec praesens,
 nec absens, quicquam aequi boni impetravit, apud
 mortuum factus est gratosus. Compellat hospitem
 praesens, computat pecuniam: imperat: in ejus
 tetetrarchiam ex Graecis comitibus suis collocat:
 Armeniam abstulerat à senatu datam. Hac vivus
 95. eripuit, reddidit mortuus. * At quibus verbis? mo-
 do aequum sibi videri, modo non iniquum, mira
 verborum complexio. Atque ille nunquam (sem-
 per enim absenti affui Dejotaro) quicquam sibi,
 quod nos pro illo postularem, aequum dixi videri,
 Syngrapha H. S. centies per legatos viros bonos,
 sed timidos, & imperitos, sine reliquorum
 hospitem regis sententia, facta in Gynaceo, quo in
 loco plurima res veniunt, & veniunt. Qua ex syn-
 grapha quid sis acturus, meditari censeo: rex
 enim ipse sua sponte nullis commentariis Caesaris,
 simul atque audivit ejus interitum suo Marte res
 96. suas recuperavit. * Sciebat, homo sapiens, jus
 semper hoc fuisse. Ut quae tyranni eripissent, ea ty-
 rannis interfectis, ii quibus erepta essent, recupera-
 rent. Nemo igitur jure consultus, ne iste quidem, qui
 tibi uni est jure consultus, per quem hac agis, ex ista
 syngrapha debere dici pro iis rebus, quae erant ante syn-
 grapham recuperata: non enim à te emit, sed prius,
 quam tu suum sibi venderes, ipse possedit. Ille vir
 fuit,

fuit, nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus. * Quid ego de commentariis infinitis, quid te enumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea tanquam gladiatorum libellos, palam vendiderit, itaque tanti acervi nummorum apud istum constituuntur, ut jam apprehendantur, non numerentur pecunia. At quam caca avaritia est? nuper fixa tabula est, qua civitates locupletissime Cretensium vectigalibus liberantur, statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta provincia. Tu mentis es compos? tu non constringendus? an Caesaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari? cum Creta nihil ad Brutum Casare vivo pertineret, at hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidistis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor. * Et te exulibus legem, quam finxisti, Caesar tulit? nullius insector calamitatem, tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum causam dissimilem Caesar judicaverit: deinde, nescio, cur reliquis idem non tribuas? neque enim plus quam tres, aut quatuor reliqui sunt, qui simili calamitate fuerint. Cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco patrum? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluit: quem etiam ad censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparasti, qua risus hominum, & querelas moveret. * Cur autem ea comitia habuisti? an quia tribunus plebis fulmen sinistrum nunciabat? tua quid interest? nulla auspicia sunt tuorum, cum sis religiosus. Quid? eandem in septemviratu nonne destituiti? intervenis enim.

97.

98.

99.

enim. Quid metuisti? credo, ne salvo capite negare non posses. Omnibus eum contumeliis onerasti, quem patris laoco, si ulla pietas esset, colere debebas, filiam ejus, sororem tuam ejecisti, alia conditione quesita, & ante perspecta. Non est satis: prohi infimulasti pudicissimam foeminam. Quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti. Frequentissimo senatu Kalen. Jan. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella odii causam ausus es dicere, quod ab eo sorori, & uxori tue stuprum oblatum esse comperisset. Quis interpretari potest, impudentiorne, qui in senatu, an improbior, qui in Dolabellam? an impurior, qui patre audiente: an crudelior, qui in illam miseram, tam spurcè, tam impie dixeris?

100. sed ad chirographa redeamus, qua fuit tua cognitio? acta enim Caesaris pacis causa confirmata sunt à senatu, qua quidem Caesar egisset, non ea, qua Casarem egisse dixisset Antonius. Unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veniunt? at sic placuerat, ut ex Kalendis Jun. de Caesaris acris cum consilio cognosceretis. Quod fuit consilium? quem unquam advocasti? quas Kalendas Jun. expectasti? an eas, ad quas te, per agratis veteranorum colonis stiparum armis retulisti? ô praeclaram illam percursationem tuam mense Aprili atque Majo, tum, cum etiam Capuam Coloniam deducere conatus es.

101. * Quem admodum illam adieris, vel potius penè non adieris, scimus, cui tu urbi minitaris, utinam conère, ut aliquando illud penè tollatur: at quàm mobilis tua illa peregrinatio? quid prandiorum appa-

paratus? quid furiosam vinolentiam tuam profe-
 ram? tua ista detrimenta sunt, illa nostra, agrum
 Campanum, qui cum de vectigalibus eximebatur,
 ut militibus daretur, tamen infligi magnum reip.
 vulnus putabamus: hunc tu compransoribus tuis,
 & collusoribus dividebas. Mimos dico, & mimas
 in agro P. C. Campano collocatos. Quid jam que-
 rar de agro Leontino? quandoquidem haec quondam
 orationes in populi Romani patrimonio glandiferae
 & fructuosae ferebantur. Medio tria milia iuge-
 rum facere potuisset, sed ad iter, Italiamque redea-
 mus. * Deduxisti coloniam Casilinum, quo Caesar 1028
 antè deduxerat. Consulnisti me per literas de Ca-
 pua, tu quidem, sed idem de Casilino respondiſsem.
 Possésne, ubi colonia esset, eo coloniam novam jure
 deducere? negavi in eam coloniam, quae esset au-
 spicató deducta, dum esset incolumis, coloniam no-
 vam jure deduci: colonos novos adscribi posse, re-
 scripsi: tu autem insolentia elatus, omni auspicio-
 rum jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti,
 quò erat paucis annis antè deducta, ut vexillum
 videres, & arasrum circumduceres: cujus quidem
 vomere portam Capuae penè perstrinxisti, ut floren-
 tis colonia territorium minneretur. * Ab hac reli- 1030
 gionum perturbatione advolas in M. Varronis,
 sanctissimi atque integerrimi viri fundum Cassi-
 natem: quo jure? quo ore? eodem inquires, quo in
 heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Turseli
 pralia. Quo in reliquas innumerabiles possessiones,
 & si ab hasta, valeant tabulae, modò Caesaris, non
 tuae, quibus debuisti, non quibus tu te liberaſti. Var-
 ronem quidem Cassinatem fundum quis veniſſe dicit?
 quis

- quis hastam istius venditionis vidit? quis vocem praconis audivit? misisse tu dicis Alexandriam, qui emeret à Cesare. Ipsum enim expectare mag-
104. num fuit * Quis verò audivit unquam (nullius autem salus cura pluribus fuit) de fortunis Varro- nis rem ullam esse detractam? quod si etiam scripsit ad te Caesar, ut redderes: quid satis potest dici de tanta impudentia? remove gladios illos parumper, quos videmus: jam intelliges aliam causam esse haste Caesaris, aliam confidentiae & temeritatis tuae: non enim te dominus modò illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes, procurator, arcebit. At quàm multos dies in ea villa turpissimè es perbac- chatus? ab hora tertia bibebatur, vomebatur, lu- debatur. O tecta ipsa misera: quàm dispari do- mino: quanquam quo modo iste Dominus? sed ta- men quàm à dispari tenebantur. Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum
105. diversorium. * Qua in villa antè dicebantur? qua cogitabantur? qua literis mandabantur? iura popu- li Rom. monumenta majorum, omnis sapientiae ra- tio, omnisque doctrina. At verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes: in- genui pueri cum meritoriis, scorta inter matres fa- milias versabantur. Cassino salutatum veniebant Aquino, Interamina: admissus est nemo: jure id quidem: in homine enim turpissimo obsolescebant
106. dignitatis insignia. † Cum inde Romam proficis- cens ad Aquinum accederet, obviam ei processit, (ut est frequens municipium) magna sanè multi- tudo: at iste operata lectica latus est per oppidum ut
- mortuus:

mortuus: stultè Aquinates: sed tamen in via habi-
 tabant. Quid Anagnini? qui cùm essent devii, ob-
 viam ei descenderunt, ut istum tanquam, si esset con-
 sul, salutarerent: incredibile dictu: sed tamen inter
 omnes constabat, neminem esse resalutatum; pra-
 fertim cùm duos secum Anagninos haberes, Mus-
 stelam & Laconem: quorum alter gladiatorum est
 Princeps, alter poculorum. † Quid ego illas istius 107.
 minas, contumeliasque commemorem, quibus in-
 vectus est in Sidoneo? vexavit Puteolanos; quòd C.
 Cassium, quòd Brutos patronos adoptassent, magno
 quidem iudicio, studio, benevolentia, caritate: non
 ut te, ut Basilium vi & armis, & alios vestri si-
 miles, quos clientes nemo habere velit, non modò esse
 illorum cliens. Interea dum tu abes, qui dies ille
 collega tui, cum illud, quod tu venerari solebas, bu-
 stum in foro evertit? qua re tibi nunciata, ut con-
 stabat inter eos, qui unà fuerunt, concidisti. Quid
 evenerit postea, nescio: metum credo valuisse & ar-
 ma, collegam quidem de cœlo detraxisti, effecis-
 tique non tu quidem etiam nunc, ut sit similis
 tui, sed certè ut dissimilis esset sui. * Qui verò re- 108.
 ditus inde Romam? qua perturbatio totius urbis?
 memineramus Cinnam nimis potentem: Syllam po-
 stea dominantem: modò Casarem regnantem videra-
 mus. Erant fortasse gladii, sed tamen ii absconditi,
 nec ita multi: ista vero qua & quanta barbaria est?
 agmine quadrato cum gladiis sequuntur scutati
 milites: scutorum lecticas portari videmus. Atque
 his quidem jam inveteratis P. C. consuetudine ob-
 duruimus: Kal. Jun. cum in senatum, ut erat con-
 stitutum, venire vellemus; metu perterriti repen-
 tē

109. *te diffugimus. * At iste, qui senatu non egeret, neque desideravit quenquam, & potius discessu vestro latatus est, statimque illa mirabilia facinora effecerit: qui chirographa Caesaris defendisset lucri sui causa, is leges Caesaris, easque praeclaras, ut remp concutere posset, evertit: numerum annorum provinciis prorogavit: idemque, cum actorum Caesaris defensor esse deberet, & in publicis, & in privatis rebus acta Caesaris rescidit. In publicis actis nihil est lege gravius: in privatis firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit: alias, ut tolleret, promulgavit: testamentum irritum fecit: quod etiam iustis civibus semper obtentum est: signa, tabulas, quas populo Caesar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeji deportavit, partim in villam Scipionis. * Etn tu in Caesaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? quem is majorem honorem consecutus erat, quam haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic divo Julio M. Antonius: quid igitur cessas? cur non inaugurare? same diem: vide qui te inauguret: collega sumus, nemo negabit. o detestabilem hominem! sive quod tyranni sacerdos est, sive quod mortui. Quare deinceps, num, hodiernus dies qui sit, ignores? nescis, heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populum tulisse, ut quintus praeterea dies Caesari tribueretur? cur non sumus praeextati? cur honorem Caesari tua lege datum deserere patimur? an supplicationes addendo, diem contaminari passus, pulvinaria noluisti? aut undique*

dique religionem tolle aut usquequaque conserva.
 * quæres, placeat ne mihi pulvinar esse fastigium,
 flaminem? mihi verò nihil istorum placeat, sed tu
 qui acta Caesaris defendis, quid potes dicere, cur
 alia defendas, alia non cures? nisi fortè vis fateri,
 re omnia questu tuo, non ullius dignitate metiri.
 Quid adhac tandem? expecto enim eloquentiam
 tuam: disertissimum cognovi avum tuum, at te et-
 iam aperiorem in dicendo. ille nunquam nudus est
 concionatus: tuum hominis simplicis pectus vidi-
 mus. Respondebisne ad hac, aut omnino hiscere au-
 debis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea,
 tui te respondere posse confidas? * sed præterita omit-
 tamus. Hunc unum diem, hunc unum, inquam,
 hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor,
 defende, si potes, cur armatorum corona senatus sep-
 tus est,? cur me tui satellites cum gladiis audiunt?
 cur Valva Concordia non patent? cur homines omni-
 um gentium, maximè barbaros Ithyreos, cum sagit-
 tis deducis in forum? presidii sui se causa facere di-
 dit. Nonne igitur millies perire est melius, quàm in
 sua civitate sine armorum presidio, non posse vive-
 re? sed nullum est istuc, mihi crede, presidium. Ca-
 ritate, & benevolentia civium septum oportet esse,
 non armis. * Eripiet, extorquebit tibi ista pop. R. 112.
 minam salvus nobis: sed quoquo modo nobiscum e-
 geris, dum istis consiliis uteris, non potes esse, cre-
 de mihi, diuturnus: etenim ista tua minimè avara
 conjunx, quam ego sine contumelia describo, nimi-
 um debet diu pop. R. pensionem tertiam, habet pa-
 pul. Rom. ad quos gubernacula reip. deferat: qui
 ubicunque terrarum sunt, ibi est omne reip. presi-
 dium

dium, vel potius ipsa resp. qua se adhuc tantum-
 modò ulta est, nondum recuperavit, habet qui-
 dem certè resp. adolescentes nobilissimos, paratos
 defensores, quam volent, illi cedant, ocio consulen-
 tes; tamen à rep. revocabuntur, & nomen pacis
 dulce est, & ipsa res salutaris. Sed inter pacem &
 servitutem plurimum interest, pax est tranquilla
 libertas: servitus postremum malorum omnium, non
 114. modò bello, sed morte etiam repellendum. * Quod si
 seipso illi nostri liberatores è conspectu nostro abstu-
 lerunt: at exemplum facti reliquerunt, illi, quod
 nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello
 est persecutus: qui tamen rex fuit, cum esse Roma
 regem licebat. Sp. Cassius. Sp. Melius, M. Man-
 lius propter suspicionem regni appetendi sunt necati,
 hi primi cum gladiis non in regnum appetentem, sed
 in regnantem impetum fecerunt. Quod cum ipsum
 factum per se praclarum, atque divinum est, tum
 expositum ad imitandum; praesertim cum illi eam
 gloriam consecuti sint, qua vix calo capi posse videa-
 tur: etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi
 facti fructuserat, tamen immortalitatem non ar-
 115. bitror contemnendam. * Recordare illum, M. An-
 toni, diem, quo dictaturam sustulisti, pone ante ocu-
 los latitiam senatus populiq; R. confer cum num-
 matione tua tuorumque; tum intelligas, quantum
 inter laudem & lucrum intersit. Sed nimirum, ut
 quidam, morbo aliquo & sensus stupore suavitatem
 cibi non sentiunt: sic libidinosi, avari, facinorosi
 vera laudis gustum non habent. Sed si te laus allu-
 cere ad recte faciendum non potest, ne metus quidem
 à foedissimis factis potest avocare; iudicia non me-
 tris

tuis: si propter innocentiam, laudo: si propter vim:
 non intelligis, ei, qui isto modo judicia non timeat,
 quid timendum sit? * quod si non metuis viros for- 116.
 tes, egregiosque cives, quod à corpore tuo prohibentur
 armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent: qua
 est autem vita, dies & noctes timeri à suis? nisi ve-
 rò aut majoribus habes beneficiis obligatos, quam
 ille quosdam habuit ex iis, à quibus est interfectus:
 aut tu es ulla re cum eo comparandus. Fuit in illo
 ingenium, ratio, memoria, literaturà, cogitatio,
 diligentia: res bello gesserat, quamvis reip. calami-
 tosas, attamen magnas: multos annos regnare est
 meditatus magno labore, magnis periculis, quod
 cogitabat, effecerat muneribus, monumentis, con-
 giariis, epulis multitudinem imperitam lenierat:
 suos pramiis adversarios clementia specie devinxe-
 rat. Quid multa? attulerat jam libera civitati par-
 tim metu partim potentia consuetudinem serviendi.
 * Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre pos- 117.
 sum: ceteris verò rebus nullo modo es comparandus.
 Sed ex plurimis malis, qua ab illo reip. sunt inusta,
 hoc tamen boni est, quod didicit jam populus R. quan-
 tum cuique crederet, quibus se committeret, à qui-
 bus caveret: hæc igitur non cogitas? nec intelligis sa-
 tis esse viris fortibus, didicisse, quam sit pulchrum,
 beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum oc-
 cidere? an, cum illum homines non tulerint, te fe-
 rent? * Certatim post hac, mihi crede, ad hoc opus 118.
 curretur, nec occasionis tarditas expectabitur. Re-
 spice quaeso aliquando remp. M. Antoni: quibus or-
 tus sis, non quibus cum vivas, considera mecum,
 ut voles: cum rep. redi in gratiam. Sed de te tu ipse

videris: ego de me ipso profitebor, defendi remp. ad-
 lescens, non deseram senex, contempsi Catilina gla-
 dios, non pertimescam tuos, quin etiam corpus li-
 benter obtulerim, si representari morte mea liber-
 118. tas civitatis potest. * Utinam aliquando dolor po-
 puli Rom. pariat, quod jam diu parturit. Etenim
 si abhinc annos propè viginti hoc ipso in templo ne-
 gavi posse mortem immaturam esse consulari: quan-
 tò verius nunc negabo seni? mihi verò P. C. jam
 etiam optanda mors est, perfuncto rebus iis, quas
 adeptus sum, quasque gessi, duo modò hæc opto:
 unum, ut moriens pop. Rom. liberum relinquam:
 hoc mihi majus à diis immortalibus dari nihil
 potest: alterum, ut ita cuique eveniat, ut
 de rep. quisque mereatur.

ORATIO
PRO REGE DEIOTARO.

ARGUMENTUM.

Deiotarus Rex Gallogracia, bello civili, partes Pompeji secutus fuerat, sed hoc devicto, iuvit pecuniâ & equitatu Casarem. Quamobrem licet confecto bello, Casar Deiotaro partem Regni admississet, Regem tamen eum appellavit: Et cum in illas partes venisset, ad Deiotarum divertens donis etiam hospitalibus, more regio, ab eodem donatus est. Caterum Deiotari nepos, Castor nomine, avum detulit insidiarum, quod is Casarem, cum domi ejus hospitaretur, occidere voluisset, ab eoque semper animo alieno fuisset. Accusatio Romanam delata est per Phidippum, Deiotari servum & Medicum. Defensio commissa Ciceroni; qui hanc orationem, presentibus legatis Regiis, cum & ipse Castor adesset, privatim in domo Casaris habuit.

QUÆSTIO.

Est in genere judiciali: an Rex Deiotarus Casarem voluerit occidere?

STYLUS.

Dicendi character est subtilis.

ORATIO.
EXORDIUM.

Gratiam Cæsaris mirificè captat Cicero à timore suo, cujus varias affert Causas. 1^{mò}, quòd dicat pro capite fortunisque Regis. N. 1. 2^{dò} quòd turbetur crudelitate accusatorum, quorum alter Nepos Avum, alter servus Dominum detulit, N. 2. 3^{tiò}, quòd coram ipso cæsare offenso. N. 4. Et quidem in propriis ejus ædibus N. 5.

NARRATIO.

Exponit Cicero, tum ut fides accusatorum debilitetur, tum ut Cæsar faciliùs ad ignoscendum inducatur, quòd non temerè Deiotarus, sed plures ob causas, partes Pompeji secutus sit à N. 7.

PROPOSITIO.

Rex Deiotarus non voluit occidere Cæsarem.

CONFIRMATIO.

Constat duobus Argumentis.

ARGUMENTUM I. Ne quidem credibiliter affingi potest Deiotaro crimen insidiarum, ergo Deiotarus non est insidiatus vitæ Cæsaris. *Antecedens probatur.*

1^{mò}, à persona Regis Deiotari, notâque ejus prudentia & probitate N. 15.

2^{dò} à persona accusatoris Phidippi medici, per quem Cæsar faciliùs veneno & clam potuisset occidi, quàm palàm & armis. N. 17.

3^{tiò} ab ipso loco insidiarum. N. 19.

4to. à signis lætitiæ & vultu moderato Deiotari & domesticorum ejus. N. 20.

1to, à consequentibus, quia Deiotarus nunquam Phidippum Romam misisset, si hic verè insidiarum conscius fuisset. N. 21.

ARGUMENTUM 2. Rex Deiotarus non fuit alieno animo à Cæsare, ergo non struxit insidias vitæ Cæsaris.

Antecedens probatur.

1mo. Quia falsum est, quòd Deiotarus exercitum contra Cæsarem comparavit N. 22.

2do. Quia in diversis bellis Cæsarem pecuniâ & copiis suis adjuvit. N. 24.

Sequitur *Refutatio* impii versûs, qui Regi Deiotaro affingitur, ibid.

DIGRESSIO.

Gravissimè insectatur Cicero impium & crudelem Adolescentem Castorem.

1mo. Quòd avo suo optimo viro, cujus mores imitari deberet, per fugitivum servum tantam contumeliam inferat N. 28.

2do, quòd, cum ipse contra Cæsarem militarit, ausit tamen avum suum apud Cæsarem accusare. N. 29.

3^{io} quod ingratus & impius sit in Avum, à quo ejus familia nobilitata fuit. N. 30. &c.

PERORATIO

Duas continet partes. In prima ostendit Cicero, Deiotarum non succensere Cæsari, ob partem regni ademptam, adducitq; causas. N. 35. & seq. In altera Clementiam implorat Cæsaris. N. 40.

PRO REGE DEIOTARO AD CÆSAREM

ORATIO.

1. **C**um in omnibus causis gravioribus C. Caesar, initio dicendi, commoveri soleam vehementius quam videtur vel usus, vel ætas mea postulare: tum in hac causa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studii mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis vimor detrahat. Primum dico pro capite, fortunisque regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo: tamen est ita inusitatum, regem, capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum.* Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis ejus in nostram remp. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alienius crudelitate, alterius indignitate perturber. Crudelis Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiaq; sua terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debebat: commendationem ineuntis ætatis ab impietate & scelere duxerit: aut servum corruptam præmiis, ad accusandum dominum impulerit, & à legatorum pedibus abduxerit.* Fugitivi autem dominum accusantis, & dominum absentem, & Dominum amicissimum nostræ reipubl. cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de

for-

fortunis communibus extimescebam. Nam cum mo-
 re majorum de seruo in Dominum, ne tormentis qui-
 dem, queri liceat: in qua quaestione dolor veram vo-
 cem elicere possit, etiam ab invito: exortus est seruus,
 qui, quem in equuleo appellare non posset, cum accu-
 set solutus. * Perturbat me, C. Caesar, etiam illud
 interdum, quod tamen, cum te penitus recognovi,
 timere desino: re enim iniquum est, sed tua sapientia
 fit aequissimum: nam dicere apud eum de facinore,
 contra cuius vitam consilium facinoris inesse ar-
 guare, si per se ipsum consideres, grave est: nemo
 enim ferè est, qui sui periculi iudex non sibi se aequio-
 rem prebeat. Sed tua, C. Caesar, prestans, sin-
 gularisque natura hunc mihi merum minuit: non
 enim tam timeo, quid tu de rege Dejotaro, quam
 intelligo, quid de te ceteros velis iudicare. * Moveor
 etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam,
 quanta nulla unquam in disceptatione versata est,
 dico intra domesticos parietes, dico extra conven-
 tum, & eam frequentiam, in qua oratorum stu-
 dianiti silent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque
 acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea
 spectat oratio: qua nihil ad spem obtinenda verita-
 ris, gravissima sunt ad motum animi, & omnem im-
 petum dicendi, contentionemque leviora * Hanc
 enim C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem
 audiente & disceptante, quanciam mihi alacritatem
 populi Rom. concursus afferret? quis enim civis ei
 regi non faveret, cuius omnem etatem in populi
 Rom. bellis consumptam esse meminisset? spectarem
 curiam, intuerer forum, calum denique restarer
 ipsum. Sic, & cum deorum immortalium, & populi

- Romani, & senatus beneficia in regem Dejotarum
 7. recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. *
 Qua quoniam angustiora parietes faciunt, actioque
 causa maximè debilitatur loco: tuum est, Caesar,
 qui pro multis sæpè dixisti, quid nunc mihi animi
 sit, ad te ipsum referre, quo facilius tum equitas
 tua, tum audiendi diligentia minuat hanc pertur-
 bationem meam. Sed antequam de accusatione ipsa
 dico, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum
 videantur neque ingenio neque usu, atque exercita-
 tione rerum valere, tamen ad hanc causam non sine
 8. aliqua spe, & cogitatione venerunt. † Iratum te re-
 gi Dejotaro fuisse non erant nescii: affectum illum
 quibusdam incommodis, & detrimentis, propter
 offensionem animi tui, meminerant: teque cum
 huic iratum, tum sibi amicum cognoverant: cum-
 que apud ipsum de tuo periculo dicerent, fore puta-
 bant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen
 insideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C.
 Caesar, per fidem, & constantiam & clementiam
 tuam, libera, ne residere in te ullam partem iracun-
 dia suspicemur. Per dextram te istam oro, quam re-
 gi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, in-
 quam, dexteram non tam in bellis, & in praliis,
 quam in promissis, & fide firmiorem. Tu illius
 domum inire, tu vetus hospitium renovare volui-
 sti: te ejus dii penates acceperunt: te amicum, &
 9. placatum Dejotari regis ara, focique viderunt. *
 Cum facile exorari Caesar, tum semel exorari soles:
 nemo unquam te placavit inimicus, qui ulla rese-
 disse in te similitatis reliquias senserit. Quamquam

cui sunt inaudita cum Deiotaro querela tua & nunquam tu illum accusavisti, ut hostem, sed ut amici officio parum functum, quod propensior in C. Pompeji amicitiam fuisset, quam in tuam: cui tamen ipsi regi veniam se daturum fuisse dicebas, si cum auxilia Pompejo, vel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset. Itaque cum maximis eum rebus liberares, per parvam amicitiae culpam relinquebas. * Itaque non solum 10. in eum non animadvertisti, sed omni metu liberavisti, hospitium agnovisti, regem reliquisti: neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is rex, quem senatus hoc nomine saepe honorificentissimis decretis appellavisset, qui que illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumque dixisset, iisdem rebus est perturbatus: homo longinquus, & alienigena, quibus nos in media reip. nati, semperque versati. * Cum audisset, se 11. natus consentientis auctoritate arma sumpta: consulibus, pratoribus, tribunis pl. novis imperatoribus remp. defendendam datam: movebatur animo, & vir huic imperio amicissimus, de salute pop. Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat: in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur: maxime vero perturbatus est, ut audivit consules ex Italia profugisse, omnesque consulares (sic enim nunciabatur) cunctum senatum totam Italiam esse effusam: talibus enim nunciis, & rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri subsequerentur: nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum

- num contra dignitatem tuam: quæ cum ita essent, tamen usque eo se tenuit, quoad à Cn. Pompejo ad
 12. eum legati, literæque venerunt. * Ignosce, ignosce Caesar, si ejus viri auctoritati Rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus: in quem cum dii atque homines ornamenta conguessissent, tum tu ipse plurima, & maxima: neque enim si tua res geste cæterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeji memoriam amisimus, quantum nomen ejus fuerit, quanta opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Rom. quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus prestitisti. Itaque Cn. Pompeji bella, victorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus † Ad eum igitur, rex Deiotarus venit hoc misero, fatalique bello, quem ante te justis hostilibusque bellis adjuverat, quocum erat non hospicio solum, verum etiam familiaritate conjunctus: & venit vel rogatus, ut amicus: vel accersitus, ut socius: vel evocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo venit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoria societatem. Itaque Pharsalico pralio facto, à Pompejo discessit: spem infinitam persequi noluit: vel officio si quid debuerat: vel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit: tæque Alexandrinum
 14. bellum gerente, utilitatibus tuis paruit. † Ille exercitum Cn. Domitii, amplissimi viri, suis relictis, & copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem in ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus de-

legisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio an-
 Edionibus factis pecuniam dedit, qua ad bellum
 usereris: ille corpus suum periculo objecit, tecumque
 in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem
 esse duxit suum. Quae quidem à te in eam partem ac-
 cepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo regis hono-
 re & nomine affeceris. * Is igitur non modo à te 150
 periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo or-
 natus, arguitur domi te suae interficere voluisse,
 quod tu, nisi eum furiosissimum iudicas, suspicari
 profecto non potes. Ut enim omittam, cujus tanti
 sceleris fuerit, in conspectu deorum penatium ne-
 care hospitem: cujus tanta importunitatis, omnium
 gentium, atque omnis memoria clarissimum lumen
 extinguere: cujus tanta ferocitatis, victorem orbis
 terrarum non extimescere: cujus tam inhumani, &
 ingrati animi, à quo rex appellatus esset, in eum cy-
 nannum inveniri: ut hac omittam, cujus tanti fu-
 roris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi,
 omnes liberos populos, omnes socios, omnes provin-
 cias, omnia denique omnium arma contra se unum
 excitare? quoniam ille modo cum regno, cum domo,
 cum conjugē, cum charissimo filio distractus esset,
 tanto scelere non modo profecto, sed etiam cogitato?
 * At, credo, hac homo inconsultus, & temerarius 160
 non videbat. Quis consideratior illo? quis rectior?
 quis prudentior? quanquam hoc loco Dejotarum non
 tam ingenio, & prudentia, quam fide, & religione
 vita defendendum puto. Nota tibi est, C. Caesar, ho-
 minis probitas, noti mores, nota constantia. Cui por-
 ro, qui modo populi Rom. nomen audivit, Dejotari
 probitas, integritas, gravitas, virtus, fides non sit au-
 dita?

dita? Quod igitur facinus, nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum presentis exitii, nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus, id vos & à viro optimo, & ab homine minimè stulto

17. cogitatum esse consingitis? † At quàm non modò non credibiliter, sed ne suspiciosè quidem? Cùm inquit, in castellum Luccium venisses, & domum regis, hospitis tui, divertisses, locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat, huc te è balneo, priùs quàm accumberes, ducere volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego me herculè, C. Casar, initio, cùm est ad me ista causa delata, Phidippum medicum servum regium, qui cum legatis missus esset, ab ipso adolescente existimavi esse corruptum: hac suspicione sum perculsus: medicum indicem subornabit: finget videlicet aliquod crimen veneni. Etsi à veritate longè, tamen à consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. †

18. Quid ait Medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit: primò occultius in potionè vel in cibo: deindè etiam impuniùs fit, quòd cùm est factum, negari potest. Si palam te interemisset: omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma convertisset: si veneno: Jovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines verò fortasse celavisset. Quod igitur & occultius conari, & efficere cautiùs potuit: id tibi, & medico callido, & servo, ut putabat, fideli, non credidit:

19 de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit: † At quàm festivè crimen contextitur! Tua te, inquit, eadem,

eadem, qua semper, fortuna servavit: negavisti tum te inspicere velle. Quid postea? an Dejotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? At eodem te, cum cœnavisses, rediturum dixeras: itaque fecisti: horam unam, aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerunt, retinere magnum fuit? cum in convivio comiter, & jucunde fuisses, tum illuc ivisti, ut dixeras. Quo in loco Dejotarum talem erga te cognovisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia: qua Africanus, inspectante exercitu accepit. Quod cum praesens Dejotarus regio, & animo, & more fecisset, tu in cubiculum discessisti. † Obsecro, C. Caesar, re- 20. pte temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atq; admirantium, recordare: num qua trepidatio? num qui tumultus? num quid nisi moderate, nisi quiete, nisi ex hominis gravissimi, & sanctissimi disciplina? Quid igitur causa excogitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit occidere? in posterum, inquit, diem distulit, ut, cum in castellum Lucejum ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi: sed tamen acta res criminose est. Cum inquit, vomere post cœnam velle te dixisses, in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant insidia: at te eadem tua fortuna servavit: in cubiculum te ire malle dixisti. Dii te perdant fugitive! ita non modo nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es. Quid? signa aenea in insidiis posuerat, qua è balneo in cubiculum transferri

ferri non possent? Habes crimina insidiarum: nil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius. Quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, à se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi & inimicissimum sciret esse, nepotem suum, & C. Casarem, cui fecisset insidias? presertim cum is unus esset, qui posset de absente se

22. vindicare? * Et fratres meos, inquit, quod erant conscii, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinceret, quos secum habebat, resolutum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis? Reliqua pars accusationis duplex fuit: una, regem semper in speculis fuisse, cum à te animo esset alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cetera. Nunquam eas copias rex Dejotarus habuit, quibus inferri bellum populo Romæ posset, sed quibus finet ab excursionibus hostium, & latrocinis tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc

23. exiguas vix tueri potest. * At misit ad Calium, nescio quem, sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. Non quæro, quàm verisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret: aut eos, quos misisset, non paruisse: aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinculos potius, quàm necatos fuisse: sed tamen cum ad Calium mittebat, utrum causam illam victam esse nesciebat, an Calium istum, magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optimè nostros homines novit, vel

24. quia non nosset, vel si nosset, contemneret. * Addidit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. Veteres,

Veteres, credo, Casar: nihil ad tuum equitatum, sed
 misit ex iis, quos habuit, electos. Ait, nescio quem
 ex eo numero, servum iudicatum. Non arbor?
 non audivi: sed in eo, etiam, si accidisset, culpam re-
 gis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem à te ani-
 mo fuit. Quomodo? speravit: credo, diffidens tibi
 Alexandria fore exitus propier regionis sataram,
 & fluminis. At eo ipso tempore pecuniam dedit,
 exercitum aluit: quem Asia profecerat, ei nulla in
 re defuit: tibi victori, non solum ad hospitium, sed
 ad periculum etiam, atque ad aciem prae-
 sto fuit. * Secutum est bellum Africanum: graves de re-
 moribus sparsi: qui etiam furiosum illum Calium ex-
 citaverunt. Quomodo erga te rex animo fuit qui
 auctioratus sit seseque & filium suum spoliare ma-
 luerit, quam tibi pecuniam non subministrare? At
 eo, inquit, tempore ipso Nicam, Ephesumque mitte-
 bat qui rumores Africanos exciperent, & celeriter
 ad se referrent. Itaque cum esset ei nuntiatum, Domi-
 tium naufragio perisse, te in castello circumsideri:
 de Domitio dixi versus Gracum eadem sententia,
 qua etiam nos habemus Latinum: Pereant amici,
 dum una inimici intercitant: quod ille, si esset tibi
 inimicissimus, nunquam tamen dixisset: ipse enim
 mansuetus versus immanis. Qui autem Domitio po-
 terat esse amicus, qui tibi esset inimicus: tibi porro
 inimicus cur esset, à quo unum vel in exercitu belli iuge
 potuisset, regem & se, & si ium suum constitutos esse
 meminisset? * Quid deinde? furifer quo progredi-
 sur? ait, hac laetitia Dejo arum elatum vino se ob-
 ruisse, in convivioque nudum saltavisse. Qua crux
 huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Lejta-

25.

26.

rum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? omnes sunt in illo regia virtutes, quod te, Caesar, ignorare non arbitror: sed precipue singularis, & admiranda frugalitas: etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, justum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, haec sunt regia laudes, illa privata est. Ut velit, quisq; accipiat: ego tamen frugalitatem, id est, modestiam, & temperantiam, virtutem esse maximam judico: haec in illo est ab ineunte aetate, tum à cuncta Asia, tum à magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus Rom. qui in Asia negotiati sunt,

27. perspecta, & cognita. * Multis ille quidem gradibus officiorum erga reip. nostram ad hoc regium nomen ascendit: sed tamen, quicquid à bellis Pop. Rom. vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesque jungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. Qui igitur adolescens, nondum tanta gloria praeditus, nihil unquam nisi severissime, & gravissime fecerit, is ea existimatione, eaque aetate saltavit? *

28. Imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinamq; debebas, quam optimè, & clarissimo viro fugitivi ore maledicere. Quòd si saltatorem avum habuisset, neq; eum virum, undè pudoris, pudicitiaeque exempla peterentur: tamen hoc maledictum minimè in illam aetatem conveniret: quibus ille studiis ab ineunte aetate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optimè ut equis uteretur: ea tamen illum cuncta jam aetate exacta defecerant. Itaq; Dejotarum cum plu-

res

res in equum sustulissent, quod habere in eo senex pos-
 sea, admirari solebamus. Hic verò adolescens, qui
 meus in Cilicia miles, in Gracia commilito fuit,
 cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis dele-
 ctis equitibus, quos unà cum eo ad Pompejum pater
 miserat, quos concursus facere solebat? quàm se ja-
 ctare? quàm se ostentare? quàm nemini in illa causa
 studio, & cupiditate concedere? * Cum verò, exercitu 29.
 amisso, ego, qui pacis auctor semper fui, post Pharsa-
 licum autem praelium suavior fuisset armorum non
 deponendorum, sed abjiciendorum, hunc ad meam
 auctoritatem non potui adducere, quòd & ipse ar-
 debat studio ipsius belli, & patri satisfaciendum esse
 arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non impunitatem
 solum adeptæ sit, sed habet etiam accusandi licentiã:
 calamitosus Deiotarus, qui & ab eo, qui in iisdem
 castris fuerit, non modò apud te, sed etiam à suis ac-
 cusetur. Vos vestra secunda fortuna, Castor, non po-
 testis sine propinquorum calamitate esse contenti.
 * Sint sanè inimicitia, quæ esse non debebant. Rex 30.
 enim Deiotarus vestram familiam abjectam, & ob-
 scuram è tenebris in lucem vocavit. Quis tuum pa-
 trem anea qui esset, quam cuius gener esset, audi-
 vit? Sed quamvis ingrati, & impiè neccitudinis
 nomen repudiaretis, tamen inimicitias, hominum mo-
 re gerere poteratis, non ficto crimine injeçtari, non
 expetere vitam, non capitis arcessere, Esto, conce-
 datur hæc quoque acerbitatis, & odii magnitudo.
 Adeone, ut etiam omnia vite salutisque communis,
 atque etiam humanitatis jura violentur? servum
 sollicitare verbis: spe, premiisq; corrumpere: ad-
 ducere domum, contra dominum armare: hoc est,

non uni propinquo, sed omnibus familiis bellum nefarium inducere: nam ista corruptela servi, si non modo impunita fuerit, sed etiam à tanta auctoritate approbata nulli pares nostram salutem, nulle leges, nulla jura custodient. Ubi enim id, quod inius est, atque nostrum, impune evolare potest, contraque nos pugnare: fit in dominatu servi us, in servitu e dominatus * O tempora! o mores! Cui Domitius ille, quem nos pueri consullem, censorem, Pontificem em maximum vidimus, cum tribunus pl. M. Scaurum Principem civitatis, in iudicium populi vocasset, Scaurique servus ad eum clam domum venisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset, comprehendi hominem iussit, ad Scaurumque deduci. Vide quid inter sit: etsi inique Castorem cum Domitio comparo: sed tamen ille inimico servum remisit: tu ab avo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. * At semel iste est corruptus à vobis? nonne, cum esset productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne audiente hoc Sr. Sulpicio clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium coenabat, & hoc T. Torquatio optimo adolescente, se à te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confessus est? Quæ est ista iam impudens iam crudelis, iam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis jura, & exempla corrumperes, domesticaque tua inhumanitate nostræ urbis humanitatem inquinares? * At quàm acutè collecta crimina? Blesamius, inquit (eius enim

enim nomine optimi hominis nec tibi ignoti male-
dicebat tibi) ad regem inquit, scribere solebat, te
invidiosè tyrannum existimari statuâ inter reges
positâ animos hominum vehementer offensos: plau-
di tibi non solere. Nonne intelligis, Caesar ex urbanis
malevolorum sermunculis hæc ab istis esse collecta?
Blesamius tyrannum Casarem scriberet? multorum
exim civium capita viderat: multos jussu Caesaris
vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas, &
eversas domos: armatis militibus refertum forum,
qua semper in civili victoria sensimus, ea te victore
non vidimus: * Solus, inquam es, C. Caesar, cujus
in victoria ceciderit nemo nisi armatus, & quem 34o
nos liberi, in summa resp. libertate, nati, non modo
non tyrannum, sed etiam clementissimum in victo-
ria videmus ducem: is Blesamio, qui vivis in reg-
no, tyrannus videri potest? Nam de statuâ quis
queritur, unâ præsertim, cum tam multas videat?
valde enim invidendum est ejus statuæ, cujus tro-
phæis non invidemus. Nam si locus affert invidiam,
nullus locus est ad statuam quidem rostris clarior.
De plausu autem quid respondeam? qui nec deside-
ratus unquam à te est, & non nunquam obstupefa-
ctus hominibus ipsa admiratione compressus est. &
fert assè eo prætermissus, quia tibi vulgare te di-
gnum videri potest * Nihil à me arbitror præter 35o
missum, sed aliquid ad extremam causa partem re-
servatum. Id autem aliquid est te ut planè Dejotaro
reconiliet oratio mea: non enim jam metuo, ne tu
illi succenseas: aliud vereor, ne tibi illum succensere
aliquid suspicere: quod abest longissimè, mihi crede,
Caesar:

Caesar: quid enim verineat per te, meminit, non quid
 amiserit: neque se à te multatum arbitratur: sed,
 cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda,
 quò minus à se, qui in altera parte fuisset, ea sume-
 36. res, non recusavit. * Etenim si Antiochus magnus
 ille, Rex Asia, cum posteaquam à Scipione devictus,
 Tauro tenus regnare iussus esset, omnemque hanc A-
 siam, quæ est nunc nostra provincia, amisisset: dicere
 est solitus, benignè sibi à populo Rom. esse factum,
 quod nimis magna procuratione liberatus, modicis
 regni terminis uteretur: potest multò facilius se De-
 jotarus consolari. Ille enim furoris multam susti-
 nuerat, hic erroris. Omnia tu Dejotaro, Caesar, tri-
 buisti, cum & ipsi filio nomen regium concessisti.
 Hoc nomine retento, atque conservato, nullum bene-
 ficium populi Roman. nullum iudicium de se senatùs
 imminutum putat: magno animo, & erecto est, nec
 37. unquam succumbet inimicis, ne fortune quidem. *
 Multa se arbitratur & peperisse antea factis, & ha-
 bere in animo, atque virtute: quæ nullo modo possit
 amittere: quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ
 tanta possit injuria, omnium imperatorum de Dejo-
 taro decreta delere? ab omnibus enim est ornatus,
 qui postquam in castris esse potuit per ætatem, in
 Asiâ, Cappadociâ, Ponto, Ciliciâ, Syriâ bellageffe-
 runt. Senatùs verò iudicia de illo tam multa, tam-
 que honorifica, quæ publicis populi Rom. litteris,
 monumentis que consignata sunt, quæ unquam vetu-
 stas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de
 virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi,
 gravitate constantia? quæ omnes docti, atque sapien-
 tes, summa: quidam etiam sola bona esse dixerunt:

his non modò ad benè, sed etiam ad beatè vivendum
 contentam virtutem esse. * Hac ille reputans, & dies, 38.
 & noctes cogitans, non modò tibi non succenset, (esset
 enim non solùm ingratus, sed etiam amens) verùm
 omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acce-
 ptam refert clementia tua. Quo quidem animo cùm
 ante a fuerit, tum non dubito, quin tuis litteris, qua-
 rum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huius
 Blelamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omni-
 que solitudine abstraxerit. Fubes enim eum bene
 sperare & bono esse animo: quod scio te non frustra
 scribere solere: memini enim iisdem ferè verbis ad
 me te scribere, mēque tuis litteris benè sperare non
 frustra esse iussum. Laboro equidem regis Dejotari
 causa, quo cùm mihi amicitiam resp. conciliavit,
 hospitium voluntas utriusq; conjunxit, familiari-
 tatem consuetudo attulit, summam verò necessitu-
 dinem magna ejus officia in me, & in exercitum
 meum effecerunt: sed cùm de illo laboro, tum de
 multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotum
 à te oportet, nec beneficium tuum in dubium voca-
 ri, nec harere in animis hominum solitudinem
 sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere
 incipiat, eorum, qui semel à te sint liberati timore. * 39.
 Non debeo, C. Caesar, quod fieri solat in tantis pericu-
 lis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam
 tuam commovere possim: nihil opus est: occurrere
 ipsa solet supplicibus, & calamitosis, nullius oratio-
 ne evocata. Propone tibi duos Reges: & id animo
 contemplare, quod oculis non potes: dabis profectò
 misericordie, quod iracundia negavisti. * Multa
 sunt tua clementia monumenta: sed maximè eorum
 incolu-

- in olumitas quibus salutem dedisti. Quae si in pri-
vatis gloriosae sunt, multo magis commemorabun-
tur in regibus. Semper regium nomen in hac civita-
te sanctum fuit. Sociorum vero regum & am. cor. m.
sanctissimum. * Quod nomen hi reges ne amitterent,
41. te victore, timuerant retentum vero, & a te con-
firmatum posteris etiam suis tradituros esse confido.
Corpora vero sua pro salute regum suorum hi le-
gati tibi regi tradunt, Hieras & Blesamius, &
Antigonus, tibi nobisque omnibus jam diu noti,
eademque fide & virtute praeditus Dorylaeus, qui
nuper cum Hieras legatus est ad te missus: tum re-
gum amicissimi tum tibi etiam, ut spero, probati. *
42. Exquire de Blesamio, num quid ad regem contra
dignitatem tuam scripserit? Hieras quidem cau-
sam omnem suscepit, & criminibus illis pro rege se
supponit reum, memoriam tuam implorat, qua
vales plurimum: negat unquam se a te in Dejo-
tari tetrarchia pedem decessisse in primis finibus
tibi se praesto fuisse dicit, usque ad ultimos prosecu-
tum, cum e balneo exisses, tecum se fuisse, cum illa
munera in spexisses coenatus, cum in cubiulo re-
buisset: eandemque assiduitatem tibi se praeuisse
43. post die * Quamobrem, si quid eorum, qua obje-
cta sunt cogitatum sit, non recusat quin iudices
suum iudices Quo in a. C. Casar, velim existi-
mes, hodierno die sententiam tuam aut cum sum-
mo dedecore miserim in pestem importaturam esse
regibus, aut incolumem firmam cum salute: quo-
rum alterum optare, illorum crudelitas est:
alterum conservare, clementia tua.